

SZAKDOLGOZAT

Pataki Gábor

2022

MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM
KERTÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET
BUDAPEST

**A Mezőkaszonyi Kistérség agrárhelyzete és
vidékfejlesztési stratégiája.**

Pataki Gábor

*Kertészeti vállalkozásfejlesztési szakirányú továbbképzési szak
(Beregszász)*

Készült a _____ Tanszéken

Tanszéki konzulens: Dr. Juhász Mária

Bírálok: _____

Budapest, 2022. április 25.

tanszékvezető/szakirányfelelős

konzulens

Tartalomjegyzék

1	Bevezetés	4
2	Szakirodalmi áttekintés	6
2.1	Módszertan	6
2.2	Mezőkaszony vidékének bemutatása	10
2.2.1	A vidék múltja, történeti fejlődése	10
2.2.2	Földrajzi és talajadottságok	13
2.2.3	Demográfiai viszonyok	15
2.2.4	Társadalmi, gazdasági helyzete	16
2.2.5	Közigazgatási reform	23
2.3	Mezőkaszonyi Kistérség agráradoottságai	25
2.3.1	Termőterületek nagysága és sajátosságai	25
2.3.2	Mezőgazdasági vállalkozói helyzetkép	26
2.4	SWOT elemzés	29
3	Mezőkaszonyi Kistérség helyzetértékelése a lakosság szemszögéből	30
3.1	Kutatás módszertana	30
3.2	Társadalmi, gazdasági helyzetkép	32
3.3	Lakosság viszonyulása az agráriumhoz	39
3.4	Kistérség jövőképe	47
4	Mezőkaszonyi kistérség agrár- és vidékfejlesztésének irányvonalai	50
4.1	Probléma- és cél-fa elemzés	50
4.2	Agrár- és vidékfejlesztési kitérési pontok:	55
4.2.1	Gyümölcs- és zöldségtermesztés, feldolgozás	57
4.2.2	Szőlészet és borgazdálkodás	57
4.2.3	Szántóföldi növénytermesztés	60
4.3	Kapcsolódó fejlesztési lehetőségek	61
4.3.1	Turizmus, mint a térség motorja	61
4.3.2	Kézműves termékek, mint turisztikai attrakciók lehetséges kapcsolatai	62
4.3.3	Kereskedelmi és ipari lehetőségek	62
5	Következtetések és javaslatok	63
	Összefoglaló	67
	Köszönetnyilvánítás	69
	Felhasznált irodalom	70
	Ábrák jegyzéke	72
	Táblázatok jegyzéke:	73

1 Bevezetés

A szakdolgozatom témája a Mezőkaszonyi Kistérség agrár- és vidékfejlesztési helyzetértékelése és stratégiai útjainak a kijelölése. Azért választottam ezt a témát, mert Mezőkaszony a szülőfalum, otthonom, s ennél fogva fontosnak tartom a térség jövőjét, megmaradását, mint a helyi magyar lakosság, mint a társadalmi-gazdasági fejlődés szempontjaiból egyaránt. Korábbi tanulmányaim kutatásai folytán is többször foglalkoztam a település helyzetével, jövőképevel (Pataki, 2005), illetve 2021-ben egy konferencia előadás keretében a borászati fejlesztés lehetőségeit mutattam be a kistérség vonatkozásában.

A Mezőkaszonyi Kistérség Kárpátalján található, Ukrajna egyik legnyugatibb pontján, az egykori Bereg-vármegye (magyar közigazgatási időben), a jelenlegi Beregszászi-járás területén. A kistérség az egyik legmagasabb magyar nemzetiségi arányt bírja Ukrajnán belül (több mint 90 % a magyarok aránya). Viszont országos szinten ismert a termál-turizmusáról, mivel a „Kosino” márkanév Ukrajnán belül az egyik legnívósabb termálfürdőt juttatja eszébe a pihenni vágyóknak.

Viszont a turizmus fejlődése csak néhány éve vett nagyobb lendületet, ha történelmi távlatokba figyeljük a kistérség falvainak az életét, akkor mindenképp a vidék agrárjellegét kell kiemeljük. Ezért is tartottam fontosnak, hogy e szakdolgozat keretében a térség vidékfejlesztési stratégiáját elsősorban a mezőgazdasági lehetőségekre alapozzam. Természetesen, ahogy ezt kifejtem a munkában, ez a fejlődés nem képzelhető el, ha a két fő stratégiai láb (mezőgazdaság és turizmus) nem dolgozik össze: mivel a mezőgazdasági termelés magas hozzáadott értékű keresletét a turizmus biztosítja, s a turizmus számára pedig szükség van a falusi attrakciókra is. Ezek az adottságok igen fejlődőképes térség jelenét és jövőjét vetíthetnék elénk. Viszont a jelen valósága és a kilátások, a külső tényezők miatt, sajnos nem ilyen szépek. Már a 2014 óta zajló orosz-ukrán konfliktus, az erősödő ukrán nacionalizmus, majd a pandémia, most pedig 2022-ben bekövetkezett orosz-ukrán háború olyan jelentős károkat okozott és jelenleg is kifejti káros hatását, ami miatt sokkal pesszimistább jövőképet lehet a kaszonyi kistérségről megfogalmazni e munka megírása közben.

Számomra, viszont, ebben a helyzetben az a lutheri gondolat tör elő, mely szerint „*Ha tudnám is, hogy holnap elpusztul a világ, még akkor is ültetnék egy almafát.*” Ami arra indított a szakdolgozat elkezdése előtt és annak végén (háborús időszak kilátástalanságába), hogy talán most is nagyon fontos a kárpátaljai magyarság e kis szeletén is tervezni a jövőt, felvázolni azokat a stratégiai irányokat, melyek a békeidőben újabb fejlődést hozhatnak a kistérségnek.

Ennek értelmében a célkitűzésem a kistérség bemutatását követően, hogy feltérképezsem a lakosság helyzetértékelését, jövőképét, az agráriumhoz kötődő viszonyát. Majd pedig a szakirodalmi és kutatási eredményekre alapozva bemutassam a fejlesztési stratégia koncepcióját.

A célok elérése érdekében többféle módszertant alkalmaztam. Egyrészt szakirodalmi feltárás keretében megvizsgáltam, hogy magyar- és nemzetközi szinten melyek a tipikus elemző és stratégia alkotó módszerek, struktúrák és elvek. Másrészt egy kérdőíves kutatás keretében megvizsgáltam a kistérség lakosságának véleményét a társadalmi-gazdasági és agráradottságok vonatkozásában, valamint a jövőről alkotott elképzeléseiket is vizsgáltam. Fontos megjegyezni, hogy a kutatás 2021-ben zajlott, még a háborús időszak előtt. Persze meg ekkor is több sokkhatás volt Ukrajnában, ami negatív jövőképet mutatott az itt élőknek, viszont akkor jelentős elvándorlás, új utak keresése még nem volt, mint 2022 tavaszán.

A szakdolgozat három fő egységből áll (lásd 1. ábra):

- szakirodalmi áttekintésben bemutatom a dolgozatban használt módszertanokat, a kistérséget (történelem, földrajzi, társadalmi-gazdasági adottságok), illetve az agráradottságokat;
- lakossági felmérés arra szolgált, hogy bemutassam társadalmi-gazdasági helyzetet, a lakossági és agrárium kapcsolatát, valamint a jövőképet az ott élők szemszögéből;
- végül pedig bemutatom a kistérség agrár- és vidékfejlesztési stratégiáját.

1. ábra: Szakdolgozat logikai struktúrája.

Forrás: Saját szerkesztés.

2 Szakirodalmi áttekintés

Bármilyen térség életképessége azon múlik, hogy az ott élő emberek látnak-e perspektívát a területben, saját családjuk jövőképe egybe esik-e a térség potenciáljával. Több hazai és nemzetközi tanulmány foglalkozott a rurális térségek társadalmi-gazdasági helyzetét feltáró, arra megoldási javaslatokat tevő munkáikban (hazai: Szabó, 2010; Finta, 2019; Bársony-Horeczki, 2018, nemzetközi: Sangeeta- Burman- Sharma- Padaria- Sudipta- Singh, 2018, Devi – Sihotang, 2019).

A tudományos értekezések pro és kontra érveket jelenítenek meg olykor az urbanizáció gazdasági erejét méltatva, máskor pedig a vidék társadalmat és kultúrát megőrző szerepét hangoztatva (Káposzta, 2020; Novák, 2020).

A szakirodalmi áttekintésben a továbbiakban egyrészt szeretném bemutatni a teljesség igénye nélkül azokat a módszertani szakmai standardokat, melyeket általában a vidékfejlesztésben, az agrárium által zömében lefedett térségek fejlesztésére vonatkozóan ismerünk. Másrészt a fejezeten belül szeretném Mezőkaszony központot, valamint a kistérség többi falvainak a történetét, földrajzi és társadalmi-gazdasági adottságait ismertetni.

2.1 Módszertan

A rurális, periférikus helyen megtalálható vidéki térségek fejlesztése mindig is nagy kihívás. Több aspektusból lehet vizsgálni, de mindenképp a demográfiai, szociológiai sajátosságok mellett fontos szerepet kell, hogy kapjon a gazdasági szempontok figyelembevétele. A széles körben elfogadott szakmai álláspont szerint a helyi gazdaságfejlesztés, a tudatos helyi közösségi beavatkozás, a tartós gazdasági fejlődés fenntartására (Malizia–Feser 1999). *„A helyi gazdaságfejlesztés lényege, hogy a gazdasági kibocsátást javítja, növeli a munkahelyek számát és a jövedelmeket. (...). Nyilván mindegyik térségben szükségesek az olyan programok is, amelyek nem járnak mérheti gazdasági megtérüléssel, de ezek nem tartoznak a helyi gazdaságfejlesztés körébe, hanem pl. szociális, avagy környezetvédelmi beavatkozások”.* (Lengyel–Rechnitzer 2005)

Tehát, bár a fejlesztési módszertanok fókuszja a gazdasági tényezőkön van, mégis fontos figyelni egyéb területekre, mert ezek szinergiában (együttes hatásban) erősíthetik és akár gyengíthetik is egymást.

A vidéki gazdaság fejlesztésére számos módszertan ismert és ezeknek különböző kombinációi.

Ami viszont a leggyakrabban előfordul, az a következő fázisok:

1. Előkészítő fázis;
2. Helyzetértékelés;
3. Fejlesztési irányok, alternatívák bemutatása;
4. Stratégiai program;
5. Megvalósítás;
6. Monitoring (felülvizsgálat);
7. Újbóli beavatkozás.

Vizsgáljuk meg, hogy mit lehet tudni ezekről a fejlesztési egységekről.

Előkészítő fázis

E fázisban kell megtenni az előkészületeket és intézkedéseket annak érdekében, hogy a településfejlesztési tevékenységünk eredményes és jogszerű legyen. Ilyen teendők közé tartozik:

- a fejlesztési folyamatba bevonható partnerek feltárása (állami és civilszervezetek, for profit szervezetek, egyéb hagyományörző, önkéntes, egyházi kezdeményezések);
- szervező csoport létrehozása (sok esetben ez az önkormányzat hozza létre, de ennek hiányában civil, önkéntes kezdeményezések is jelentkezhetnek – minél tágabb a szervező csoport annál több irányba lehet cselekvő képes; természetesen ez rugalmatlanságot is szülhet);
- közös célrendszer felállítása (amivel a szervező csoport tagsága maximálisan egyetért);
- kritikus tömeg véleményének feltárásának az előkészítése (közvéleménykutatás, kérdőív stb. módszertanának a kidolgozása – mi kerüljön bele a felmérésbe?);
- kommunikáció elindítása a fejlesztési programról (a felmérés népszerűsítése, a társadalmi vélemény hangosítása a helyi médián keresztül);
- adatok, adatlapok feldolgozása értékelése.

Természetesen ezek mindegyik nem mindig áll rendelkezésre akár idő, akár költség, akár összefogás hiánya miatt.

Helyzetértékelés

A vidékfejlesztési menedzsment több helyzetértékelési technikát ismer, mely alkalmazható e módszertan keretei között. Mielőtt rátérnék ezek konkrét bemutatására, nézzük meg, hogy milyen információkat szükséges begyűjteni:

1. *Térség külső környezetének az elemzése.* Ez alatt érthető az adott ország, a régió, megye, vagy akár a járás főbb társadalmi-gazdasági adatainak a megismerését. Fontos látni az aktuális GDP, inflációs, munkanélküliségi állapotokat és tendenciákat.
2. *Térség belső értékelésének technikái.* Ezen belül vannak az úgynevezett szektorok szerinti vizsgálatok (a térség szektorális térképe), ezen ágazatok jellemzőinek feltárása (mezőgazdaság, ipar, szolgáltatások, turizmus stb. bemutatása), s az adott ágazat területi versenyképességének a feltárása (Buday-Sántha 2002–2004).

A legismertebb elemzési eszközök a következők:

- **PESTEL** (Political, Economical, Social, Technological, Environment, Legal): tehát az adott régiót bemutató politikai, gazdasági, társadalmi, technológiai (K+F és innováció), környezetvédelmi és jogi környezetnek a bemutatása (<https://mkikexport.uzletahalon.hu/>).
- **SWOT elemzés** (Strong, Weaknesses, Opportunity, Treats): tehát a térség belső (SW-erőségek és gyengeségek), valamint külső (OT – lehetőségek és veszélyek) bemutatása. Az egyik legismertebb és legtöbbet használt elemzési eszköz. (promanconsulting.hu)
- **Kistérségi érintettek vizsgálata, stakeholder elemzés.** A stakeholder lényege, hogy feltárjuk egy projektben azok az érintetteket – legyenek akár személyek vagy szervezetek -, akik hatással lehetnek a projektre. (<https://gantt.hu/stakeholder-matrix/>)
Tehát jelen esetben egy adott térség, település fejlesztésre.
- **Probléma-fa – cél-fa.** Ez az elemzés igazából már nem a jelenlegi helyzetet vizsgálja, hanem az eszköz használatában van, hogy strukturált rendszerben fogalmazza meg az adott térség probléma gócait, s ebből kiindulva határozza meg azokat a kitörési pontokat, melyeknél szükséges a beavatkozás, hogy a térség fejlődhessen a jövőben. (<http://centroszet.hu/>).
- **Gantt diagram.** Szintén egy olyan projekttervezési módszer, ami már nem a jelent, hanem a célok megvalósulását tervezi meg. Segítségével meg lehet határozni a fejlődés mérföldköveit, időzítését, s folyamatában lehet vizsgálni a megvalósulás előrehaladásának a pontosságát, kritikus pontjait. (<https://gantt.hu/>).

Fejlesztési irányok, alternatívák bemutatása

A struktúra e fázisa a helyi gazdaságfejlesztés irányultságára vonatkozó döntéshozás megkönnyítését szolgálja. Itt kerül bemutatásra azok a lehetséges fejlesztési irányok, melyeknek megfelelő alapjuk van, s melyek megvalósulásának reális esélye lehet. Az

alternatívák feltárása lehetőséget teremt a döntéshozóknak, hogy az egyes tényezők változásának a függvényében a cselekvés elindulásakor, esetleges később változásakor más és más forgatókönyvet vegyenek elő a „fiókból”. Másik oldalról a fejlesztési irányokat mellérendeltségi vonalon is lehet értelmezni, tehát pl. adott kistérségben szükséges fejleszteni az agráriumot, a turisztikai infrastruktúrát, a helyi ipart egyszerre.

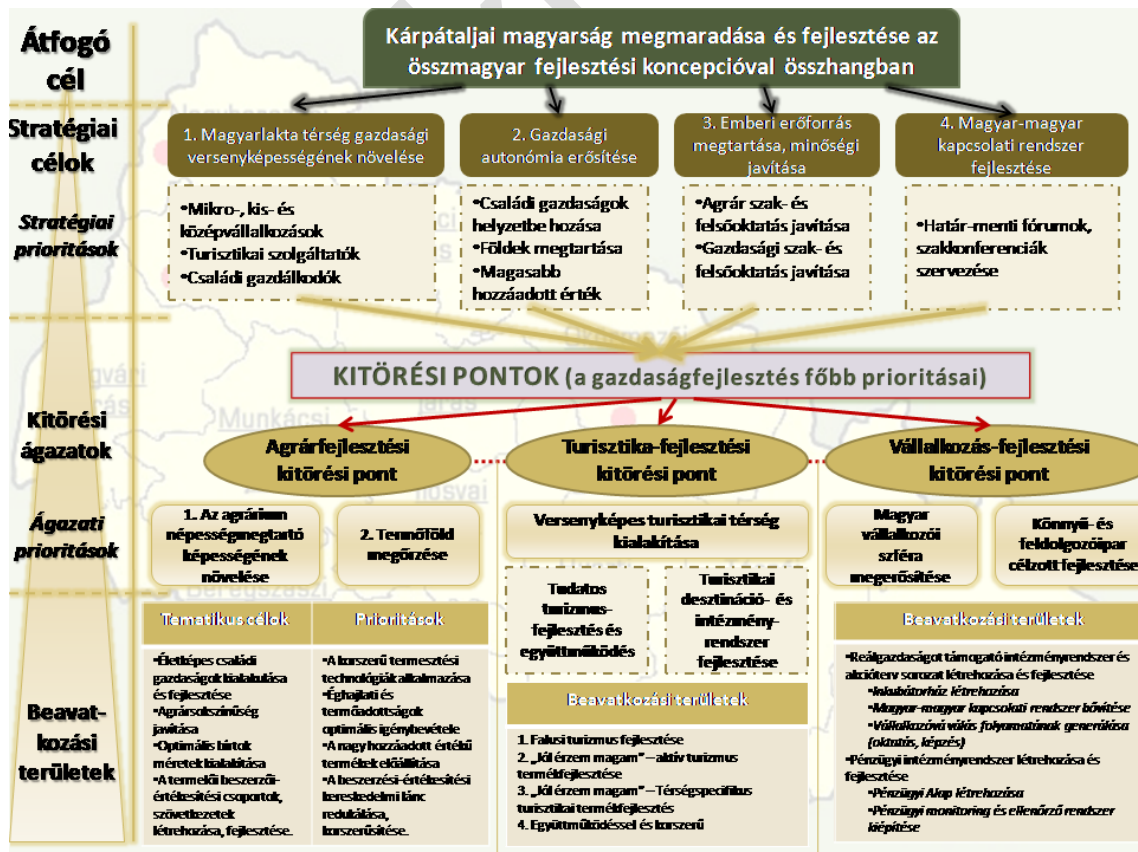
Stratégiai program

A stratégiai program általában egy komplex területfejlesztési tervbe ágyazódik be. Míg ez utóbbi általában 10-15 éves időintervallumot fed le, a stratégiai program kb. 5-7 éves időszakokat fed le. Ez a rész a következő főbb elemekből áll:

- A jövőkép bemutatása a kijelölt fejlesztési iránynak megfelelően.
- A kijelölt fejlesztési irányok lebontása – probléma-fa-cél-fa alkalmazásával – stratégiai célokra, fejlesztési célokra, programokra, rövid, közép- és hosszú távú alprogramokra, majd ezek alapján megalkotjuk a „célpiramist”.

Igen sok programhoz kapcsolódó ilyen struktúrát lehetne bemutatni, most én mégis egy saját, kárpátaljai példát szeretnék bemutatni az Egán Ede gazdaságfejlesztési programban megtalálható stratégiai tervezési ábra ismertetésével.

2. ábra: Kárpátaljai magyarság fejlesztési koncepciója 2014-ben.

Forrás: Egán Ede terv (2014).

A módszertani struktúra utolsó elemei közé tartozik a megvalósítás és a monitoring, majd az újbóli beavatkozás. A fenti példában látható terv esetében is teljesen más országos helyzet alakult ki 2014 után, mint a tervezés fázisában. Ekkor kezdődött az orosz-ukrán szembenállás, a polgárháborús helyzet erős gazdasági hanyatlással, ami után bekövetkezett a pandémia, most pedig a valós háború. Ebből is látható, hogy a tervezés időszakában nem áll rendelkezésünkre nagyon sok tényező, amit figyelembe vegyünk. Ennek ellenére fontosnak tartom, hogy készüljenek ilyen tervek, mert krízisek nem minden időben vannak és lesznek, van, amikor az építkezés időszaka következik be és akkor áll készen egy térség, ha vannak céljai, ismeri az erőforrásait, van konkrét terve és elképzelése, amit fel tud használni a fejlesztés megvalósítása érdekében.

Sajnos ma Ukrajna még nem ebben a fázisban van, azon belül Kárpátalja sem és ugyanígy a Mezőkaszonyi kistérség. Ennek ellenére az itt ismertetett módszertan egy részével bemutatok egy reális tervet a térség fejlesztésére nézve.

2.2 Mezőkaszony vidékének bemutatása

A szakirodalmi háttérelmzés további részében Mezőkaszonyt és környékét mutatom be. E részben egyrészt a történelmi hátteret, majd a földrajzi adottságokat, demográfiai viszonyokat és a társadalmi-gazdasági helyzetet mutatom be. Ez utóbbit települési bontásban. Végül pedig az ukrajnai közigazgatási reform sajátosságait ismertetem, ami nagyban befolyásolta a térséget.

2.2.1 A vidék múltja, történelmi fejlődése

Térség korai története

Mezőkaszony ősrégi magyar település. A Nagy Magyar Alföld északkeleti peremén, egy vulkanikus dombvonulat alján, a tengerszint fölött 112 méter magasságban fekszik.

Egyes kutatók szerint 1086-ban Szent László magyar király katonái itt, Kaszony környékén arattak döntő győzelmet az országba betörő kun hordák fölött; később ennek a diadalnak az emlékére alakították át templommá azt a kis kápolnát, amely már korábban itt állt, s amelynek helyén ma a református templomunk áll.

Kaszony, ill. a templom ősiségét az a történelmi tény is bizonyítja, hogy László király idejében (1086) hozták azt a rendeletet, amely azt mondta ki, hogy a temetkezési helyet a templomokon körbe kell megvalósítani. Ma, a templomunkon körbe, egy ilyen ősi temetkezési hely található.

A Kaszony elnevezést - így tartja a szájhagyomány - az említett kápolna „védőszentjéről”, Szent Katalinról, azaz „Kata-asszony”-ról kapta. (*Lehoczky*, 1881-1882).

Első királyaink idejében csupán egyes pásztorok, gyepűőrök, királyi vadászok, magányos remeték és zarándokok voltak első lakói. Ellenben a XIII. században már népes településnek számított. A XIV. századbeli okmányokban gyakran szerepeltek kaszonyi jövevények, vendégek. 1496-ban szerepel először az okmányokban mezőváros (oppidum)ként.

1566-ban a Tokaj alól keletre vonuló tatárok a várost feldúlták és a lakosságnak egy részét fogságba hurcolták. Erre az időszakra Magyarország egyharmad részben már török hódoltság alá került. A megmaradt, ám szétszaggatott részeket kényük-kedvük szerint dúlták, fosztogatták a különböző rablóseregek; Ferdinánd osztrák császár zsoldosai is inkább sanyargatták, mintsem védelmezték volna a magára maradt népet. Ugyancsak a szájhagyomány szerint a tatárbetörés áldozatainak tömegsírja a kaszonyi hegy lábánál, a jelenlegi országhatár túloldalán elterülő Barabás község határában volt, illetve van (az idősebb barabási lakosok ma is Tatárdombnak nevezik ezt a helyet).

Ezután, a település fejlődésében meghatározó mérföldkő lett az, hogy IV. Béla betelepítési politikája községünket is érintette. Feltehető, hogy az ez idő tájt ide telepített jövevények, a hospesek honosították meg a szőlőművelést a környező lankákon.

1567-ben vidékünkön a megerősödő, nagyobb biztonságot nyújtó Erdélyi Fejedelemség fennhatósága alá került. Ebben az időben (a reformáció után) történt, hogy „Bocskay István erdélyi fejedelem s e vármegye ura különösen kedvelte e városkát, mi abból is kitűnik, hogy annak egy másfél lábnyi (46 cm) magas, fedeles, arannyal futtatott, díszes művű ezüst billikomot ajándékozott” (*Lehoczky*, 1881). Sajnos ez a nagybecsű kegytárgy az első világháborút követő zavaros években, máig tisztázatlan körülmények között állítólag egy bécsi múzeum tulajdonába került. Egy 1910-ben készült, a református egyház vagyontárgyait magábafoglaló leltárjegyzékben még fel van tüntetve „A Bocskay fedeles serleg” címszó alatt.

A szóbeszéd szerint az 1860-es évek vasútépítői a Bátyú-Beregszász szakasz kivitelezésekor – előnyben részesítve gróf Lónyai Menyhért földbirtokos, a kor befolyásos politikusának érdekeit – megváltoztatták a tervezett nyomvonalat: Bótrágy megálló után, jól érzékelhető kanyarulat beiktatásával elkerülték a városkát, így annak csak a hét kilométer távolságra létesített társneve maradt (Beregsom-Mezőkaszony). Mindez korlátozta a település gyors fejlődését, meggátolni azonban nem tudta, mert bár a vasúti összekötéssel a fejlődés dinamikusabb lett volna, így sem maradt el. Ez a fejlődés abban nyilvánult meg, hogy 1864-ben Mezőkaszonyban gyógyszertár nyílt, 1875-ben ipartársulat alakult, itt volt a járásbírószék székhelye. A községben üzemelő

hengermalom áramfejlesztővel is rendelkezett, lehetővé téve a villanyvilágítás bevezetését, e tekintetben jócskán megelőzve a környező településeket. A malommal kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy kb. hét-nyolcszáz esztendőn át a Micz-patak vízi energiájának felhasználásával őröltek itt.

Mezőkaszonyban évszázadokon át élénk kereskedelem zajlott. Híresek voltak az országos vásárok. Ezeket évente négy alkalommal tartották meg. Tucatnyi kisebb-nagyobb magántulajdonú vegyesbolt működött a községben, volt itt hentes és mészáros, fa- és vaskereskedés, cukrászda, illatszerbolt, megvásárolható volt itt a készruha és gyári lábbelit is árusítottak. Egyazon épületben talált helyet a könyvnyomda, a könyv-, papír- és írószerkereskedés. Szabók, cipészek, kádárok, asztalosok, kovácsok, fodrászok, kerékgyártók, és más mesteremberek hada kínálta áruját, illetve szolgáltatását. Mezőkaszonyban a kereskedelemnek és vendéglátásnak is hagyományai vannak. A XIX. század elejétől kezdődően igen népesek a december hatodikán, Miklós napján tartott sertésvásárai. A településnek 1870-ben 1529 lakosa volt, akik 340 házban éltek.

Viharos XX. század

Kárpátalja és ezen belül természetesen Kaszony térségének története a XX. században nagyon mozgalmas volt, hiszen rendszerváltások sorozatát élte meg (*Kaszonyi Horizont*, <http://refua.tirek.hu/>).

1920. július 4-én aláírják a trianoni szerződést, amely által Kárpátalja elszakad az anyaországtól és Csehszlovákiához csatolják. Ekkor beindul a szlovákosítási folyamat, mely által szlovákokat telepítenek be Kárpátaljára, iskolákat, falvakat hozva létre számukra. 1923-ban átszervezték a cseh közigazgatást, s így jönnek létre a ma is működő járások.

Az 1938-as novemberi első bécsi döntés következtében Kárpátalja egy részét (így vidékünket is) – majd 1939 márciusára az egészet - visszacsatolják Magyarországhoz. A magyar vezetés birtokba vette a területet, mely viszont csak 1944 őszéig tartott. Ekkor ugyanis Kárpátalját megszállták a szovjet hadsereg erői. Így területünk a Szovjetunióhoz került.

Különböző sorsú emberek, különböző korokban másként számolnak be a kaszonyi életkörülményekről. A múltban (az I. világháború előtt) a lakosság több csoportra oszlott: kis- és nagygazdák, uradalmi emberek (tisztviselők), uradalmi cselédek, mesteremberek, kereskedők, a járási székhely értelmisége, s a legbizonytalanabb sorsú napszámosok.

Az első világháború 20 kaszonyi áldozatot követelt. 1944 nyarán a náci örület 714 zsidó nemzetiségű, ám magyar anyanyelvű kaszonyi lakost deportált és szállított a koncentrációs

lágerekbe. Közülük több mint 400-an elpusztultak, s az életben maradtakból csak néhányan tértek vissza szülőföldjükre.

Borászati történet

Már a régmúltban nagy hagyományai voltak a szőlészetnek-borászatnak. Erről tanúskodik az 1398-as adásvétel is, amikor is Zsigmond király Tokaji és Tarcali híres borvidékeket adta cserébe Kaszony helységért Debrői István királyi kincstárnoknak. 1659-ben a krónikák pedig arról tudósítanak, hogy Verebélyi Ferenc és neje, Vitkai Erzsébet cserét kötnek a vitkai újfahértói birtokra és a kaszonyi szőlőre.

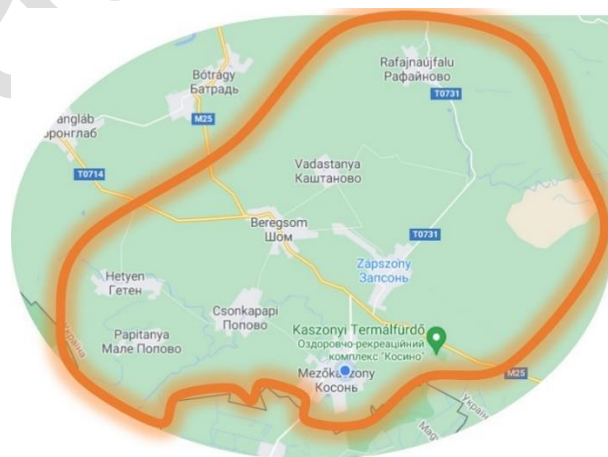
A szőlőtermesztés történetéhez tartozik, hogy az ültetvényeket a XIX. század második felében a filoxera-vész teljesen elpusztította. A szőlősgazdák azonban nem tétlenkedtek, rövid idő alatt újra betelepítették a kaszonyi szőlőhegyet. Az állam filoxerának ellenálló oltványok előállításához szükséges „Telep” létrehozásával segítette a termelőket.

A szőlőművelés magas színvonalára utal, hogy a jobb évjáratokban a művelésben lévő kb. 750 kh. területen (az 1945 után a határon túlra került részeket is beleszámítva) körülbelül 40 ezer hektoliter, jobbára kitűnő pezsgőalapanyag-bor termelt meg itt; az 1940-es évek adatai szerint.

2.2.2 Földrajzi és talajadottságok

Mezőkaszony a beregi táj egyik legnagyobb települése, történelmi hagyományokban gazdag helység. A Nagy Magyar Alföld északkeleti peremén, egy vulkanikus dombvonulat alján, a tengerszint fölött 112 méter magasságban fekszik.

3. ábra: Mezőkaszonyi Kistérség aktuális térképe.

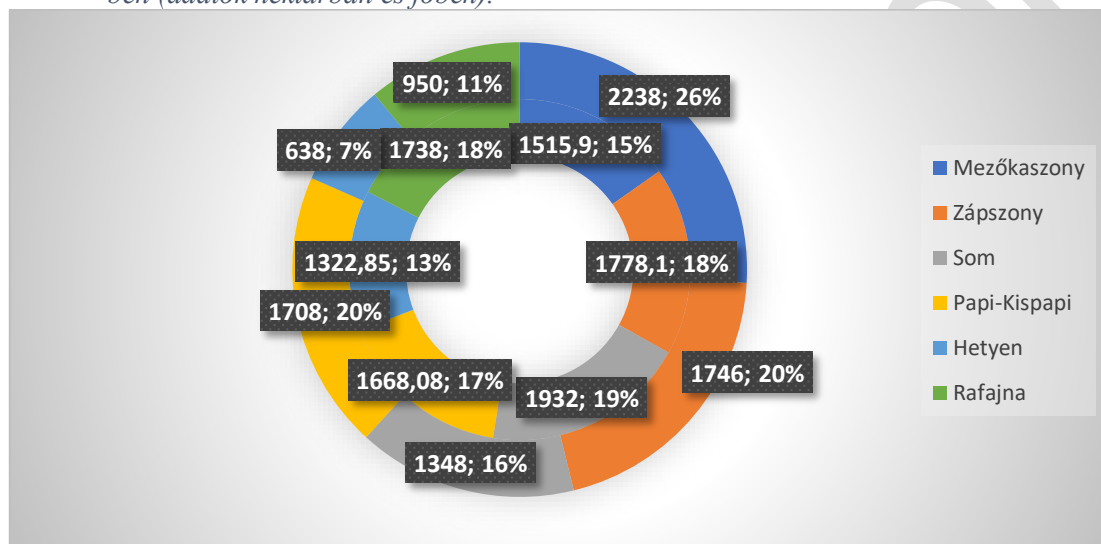
Forrás: Google Maps, saját szerkesztés, 2022.

Területe 1515,9 hektár, melynek több mint a fele lakossági tulajdonban van (családi ház, telek, ill. mezőgazdasági földterület), 1/3-a szántóföld, 3 százalék erdő, ill. egyéb tulajdonú földek.

A 2019-2020 között zajló közigazgatási reform átalakította Mezőkaszony és térségének közigazgatási rendszerét is. Az egykori Mezőkaszonyi-járás joggal pályázott arra, hogy a térség falvai ne más kistérségekhez csatlakozzanak, hanem önálló közigazgatási egységet, jelesen a Mezőkaszonyi Kistérséget alapítsák meg.

A kistérség teljes területe közel 10 000 hektáron fekszik, az alábbi bontásban (4. ábra).

4. ábra: Mezőkaszonyi Kistérség területének (belső kör) és lakosságának megoszlása (külső 2021-ben (adatok hektárban és főben).

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

A kistérség falvainak területi megoszlását is érdemes megvizsgálni, melyet az alábbi táblázat szemléltet (1. táblázat).

1. táblázat: Mezőkaszonyi Kistérség településenkénti földkapacitásai (2021).

Megnevezések	Mezőkaszony	Zápszony	Som	Papi-Kispapi	Hetyen	Rafajna
Terület nagysága összesen (ha)	1515,9	1778,1	1932	1668,08	1322,85	1738
Belterület nagysága (ha)	820	689,5	605,7	387,58	323,6	n.a.
Külterület nagysága (ha)	695,9	1088,6	1326,3	1280,5	999,25	n.a.
Lakossági tulajdonú földterület (ha)	1182,402	583,68	1463,6	1248,24	850,88	n.a.
Kőbánya (ha)	9,8716	0	3,7	0	0	0
Szanatórium (Eco-termál)	6,1	0	0	0	0	0
Termálfürdő (Ivancsó Birtok)	0,93	0	0	0	0	0
Erdő	26,3	1,2	0	0,9	122,7	500
Legelő	36	34,5	70	12,4	0	n.a.
Egyéb	0	0		0	0	n.a.
Szabadon lévő földterület	300	63,25		10,15	6,4	n.a.

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

Az éghajlat ezen a vidéken mérsékelt kontinentális. Az évi átlaghőmérséklet 16-17 0C, a nyári maximális hőmérséklet 28-29 0C. A tél nem túl hideg, a hótakaró rövid ideig (általában 2-3 hétig) marad meg.

Az évi csapadékmennyiség 450-500 mm, melynek a jelentős része tavasszal és ősszel hull. A nyár viszonylag elég száraz, aminek a következtében a vidék (más adottságokból is kifolyólag) alkalmas a szőlő- és egyéb gyümölcs (őszibarack, szilva stb.) termesztésére.

Kaszony község egy 241 m magas domb („Kaszonyi- hegy”) völgyében terül el. Ez a domborzati forma egy hasadék vulkánizmus eredményeként jött létre. Kőzeti andezit vulkánizmus, riolit-tufa és egyéb kőzetmintákból tevődik össze.

Mezőkaszony térsége védett terület (Kaszonyi Természetvédelmi Terület, KKT).

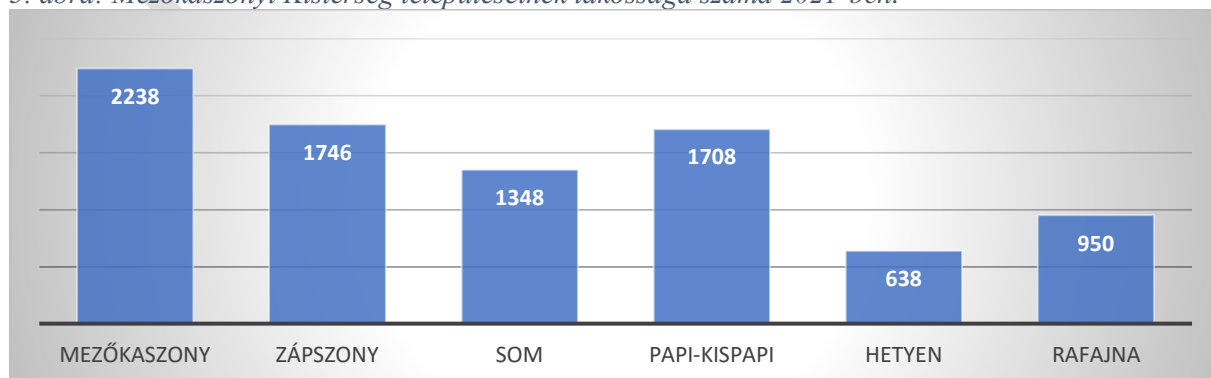
Erdeiben nem jellemző tűlevelű növényzet, inkább bükk és mogyoró. Általánosan jellemző rá a Kárpátalján honos állatok és növények.

2.2.3 Demográfiai viszonyok

Mezőkaszony lakóinak száma 1870-ben 1529, 1944-ben mintegy 3500 fő volt. Ma viszont már csak 2370 fő lakja, mely körülbelül 6 százalékkal kevesebb, mint 16 évvel ezelőtt volt (2370 fő). Azonban itt fontos megjegyezni, hogy a községnél hivatalosan bejelentett lakosok egy jelentős része életvitelszerűen nem tartózkodik a településen.

Az utóbbi évek átlagában a faluban 24 gyerek született, ami 10‰-es születési rátának felel meg, és ez jócskán elmarad a járási átlagtól. A halálozás megfelelő értéke 34 fő/évet (14‰-et) tett ki, ami viszont magasabb a járási átlagnál. A kettő együttesen évi átlagban 10 fős népességcsökkenést, azaz -4‰ értékű természetes szaporodást eredményezett. Ugyancsak egyértelműen negatív volt az utóbbi évtizedben Mezőkaszony vándorlási mérlege.

5. ábra: Mezőkaszonyi Kistérség településeinek lakossága száma 2021-ben.

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

2001-ben az átlagéletkor a férfiak körében 35,5, a nőknél 39,4 év volt, ami valamivel magasabb volt a járás megfelelőinél. Viszonylag alacsony volt ekkor a 18 éven aluliak (a férfiak körében 22,5, a nőknél 22,0%). A férfiak között magasan felülreprezentáltak voltak a felnőtt munkaképes korúak (65,0%, míg 60 éven felüli csupán 12,5% volt), a nők körében viszonylag felülreprezentáltak voltak a 60 éven felüliek (22,2%, míg 18–60 éves csak 55,8% volt). A települési nemi arányok a térségben jellemzőnél is magasabb nőtöbbletet mutattak: a lakosság 54,4%-a volt nő, azaz 1000 nőre átlagosan mindössze 837 férfi jutott (*Pataki, 2005*).

A legutóbbi népszámlálás Mezőkaszonyban magyar többséget regisztrált: 2087 fő, az össznépeség 89,3%-a vallotta magát magyarnak. A fennmaradó részt zömmel cigányok (7%, ami más források szerint 10–11% is lehetett) és ukránok (3%) alkották. 2001 óta a romák száma dinamikusán növekedett, 2016-ra elérte a 330 főt. Az anyanyelvi megoszlás tükrözi a romák magyar nyelvűségét: a népszámláláskor 96,1% a magyart, 2,9% az ukránt, 0,8% az oroszot nevezte meg ilyen minőségben. A lakosság több mint fele református (2009-ben az egyház 1238 tagot tartott nyilván), 36%-a római katolikus (2008-ban az egyház 850 tagot tartott nyilván). Jehova tanúi kb. 80-an vannak, a baptisták és a görögkatolikusok száma egy-két tucatra tehető. A Mezőkaszonyi Kistérség többi településének vonatkozásában a tendenciák hasonlóak, főként a kisebb falvakra gondolva (Hetyen, Kispapi, Rafajna). De a negatív társadalmi tendencia minden közösségnél egyértelműen megmutatkozik.

2.2.4 Társadalmi, gazdasági helyzete

Vizsgáljuk meg először Mezőkaszony, majd pedig a többi kistérségi település társadalmi, majd gazdasági helyzetét.

Mezőkaszony

Társadalmi helyzet

Nem könnyű meghatározni Mezőkaszony településtípusát abból az aspektusból, hogy milyen a társadalma, tehát, hogy a lakosság falusiasnak vagy inkább városiasnak mondható. Egyrészt van egy kisvárosi, mezővárosi jellege: például a környező kis falvakhoz képest Kaszonyban sokkal kevesebb a jószágállomány (tehén, sertés, kecske stb.), kevesebb falusi motívum tapasztalható, és a szomszédsági települési átlagnál fejlettebb az intézményi, gazdasági, kereskedelmi

stb. színvonal. Másrészt nagyon sok dolog hiányzik, ami egy kis-, mezővárosban meg kell,

hogyan legyen, ezért inkább egy falura emlékeztet: a kulturális szint, a képzett munkaerő, az ipar, a szolgáltatások, az információellátottság stb.

Kaszony épített örökségéből kiemelhetjük a több mint hétszáz éves református templomot és a református gyülekezet által gondozott Eötvös kastély épületét, amely további 16 férőhelyet biztosít a településre látogatóknak. Valamint a katolikus templom, amely szintén több száz éve gyűjti egybe a katolikus híveket a községben.

A településen működő közintézmények: polgármesteri hivatal, óvoda (közelmúltban teljes felújításon átesett), középiskola (tavalyi évben teljes felújításon átesett és jelenleg is fejlesztés alatt áll), zeneiskola (részben felújítva), családorvosi rendelő (két éve teljes felújításon esett át), mentőállomás, körzeti rendőrőrs (jelenleg nincs hasznosítva), posta (néhány éve átköltözött a rendszeres udvarán található ingatlanba), kultúrház (felújítás alatt), könyvtár.

Gazdasági helyzetkép

A község két legfontosabb adottsága, mely jelenleg is meghatározza az arculatát és gyakorlatban hasznosul: **1. a termálvíz alapú üdülőövezet; 2. logisztikai adottság** (magyar-ukrán határátkelő). Az első esetben országos szinten kiemelkedő beruházás valósult meg (Kaszonyi Termálfürdő komplexum), illetve egy másik üdülőközpont is elindult/ fejlesztés alatt áll (régiben ismert Kaszonyi Szanatórium, ma Eco-Termhal). Ezek jelentősége nem csak a térségi munkalehetőség szempontjából nagy, hanem éves szinten kb. 100 000 turista fordul meg a térségben, így a jövőbeni lehetőségek szempontjából kimagasló a potenciálja (jelenleg a turisztikai attrakciók száma sajnos szerény és kihasználatlan).

Mezőkaszony agráradottsága is jónak mondható, bár ennek a nyoma vállalkozási szerkezetben kevésbé fedezhető fel. Főleg háztáji gyümölcstermesztés jellemző, illetve extenzív szántóföldi kultúrák megléte. Az állattenyésztés igen alacsony szinten van, viszont egy baromfi tenyésztő üzem található.

A lakosság jövedelemforrása a határ közelségéből (napi ingázás, kereskedelem, külföldi állandó munkavállalás), a nagyobb helyi vállalkozásokból (termálfürdő, varroda), kárpátaljai ipari vállalatoktól (Munkács, Beregszász) származik. Az elmúlt években jelent meg a falusi turizmus, illetve a falusi szálláshelyek kiadásából származó bevételek is.

A vállalkozások szempontjából problémát jelent a szakképzett munkaerő hiánya, főleg a munkaigényes szőlőtermesztési, gyümölcstermesztési ágazatoknál.

Kaszony egészségturisztikai kínálatának sajátos elemét képezi az apiterápia, amely a méhészeti termékek gyógyhatására épül, többek között méhtherápiás házakban kúrálják az ellazulni, gyógyulni vágyókat.

Három kisebb vendéglő is működik Kaszonyban, melyek közel 50 vendég befogadását tudják ellátni. A településen a fentiek mellett falusi turizmussal is foglalkoznak, melynek szálláskapacitásai 100 fő egyidejű fogadását teszik lehetővé.

Beregsom és Somi-tanya (Kastanovó)

Kárpátalja délnyugati, a Beregszászi járás nyugati részén található Beregsom. A település aljzatát kréta és paleogén korú mészkő és homokkő alkotja, melyekre szarmata korú riolittufa és riolit települt. Mai felszínét Tisza és a Latorca alakította feltöltött síksággá.

A község Beregszásztól 18 km-re északnyugatra fekszik. Nevét a környéken bőven fellelhető somfák után kapta, amelyet már egy 1270-ből származó okirat is említ, mint királyi birtokot. A Bereg előtagot csak 1904-ben kapta, 1270-ben a Lónyai uradalom határjárásában tünt fel neve, mint királyi birtok volt említve. A 17. században megyegyűlések színhelye. 1910-ben 1082, túlnyomórészt magyar lakosa volt. A trianoni békeszerződésig Bereg vármegye Mezőkaszonyi járásához tartozott.

Református temploma 15. századi gótikus eredetű, 1795 és 1800 között átépítették. 1830-ban klasszicista stílusban újjáépítették, 1863-ban tűzvészben megrongálódott és 1895-ben állították helyre. Ma 1150 lakosából 1130 (95%) a magyar.

A község be van kötve a járási földgázellátó rendszerbe. Központi vízellátó rendszerrel és szennyvízelvezető csatornarendszerrel nem rendelkezik. Az ivóvízellátás helyi ásott és fűrt kutakból történik, az ivóvíz minősége – aránylag jó. A kommunális szemétyűjtő telep a település északkeleti részén helyezkedik el. A folyékony hulladék eltávolítását helyi vállalkozók végzik.

A település rendelkezik Internet (légi és kábeles) szolgáltatással. Az elérhető belföldi mobilszolgáltatás gyenge (Kyivstar, Life). A magyarországi mobilszolgáltatók lefedettsége jó (Vodafone).

A közigazgatási intézmények között a településen működik: polgármesteri hivatal, óvoda (felújításra szorul), családorvosi rendelő, posta, művelődési ház (felújításra szorul), illetve a Beregsomi Általános Iskola.

Területi elhelyezkedése viszonylag jónak mondható (vasút, főútvonal, közeli határátkelő, termálkomplexum), viszont az utak minősége (jelenleg teljes felújítás alatt áll), a szakképzett munkaerő és a vállalkozói hajlam hiánya miatt alacsony a bejegyzett vállalkozások száma. Természetesen a legtöbb család rendelkezik aprótelkes mezőgazdasággal, mint jövedelemkiegészítés. Többen foglalkoznak fóliaházas zöldségtermesztéssel, kiépülőben van egy nagyobb volumenű gyümölcstermelő gazdaság is. Ezen túl a háztáji állattartáson túl van egy

baromfitenyésztő telep. Jelenleg nincs a településen növénytermesztéshez kapcsolódó feldolgozóipar, s más ipari tevékenység sem folyik.

Csonkapapi és Kispapi

Mezőkaszony és Hetyen között, 21 kilométerre Beregszásztól terül el Csonkapapi, az ukrán –magyar határ mentén. Csonkapapi község környékén podzolos glejes gyeptalaj; glejes réti talaj; agyagos vályog glejes közepesen podzolos gyeptalaj található.

A fennmaradt okiratok közül elsőként egy 1261-es keltezésű oklevél tesz említést – Pop néven – a településről. Lehoczky Tivadar Bereg vármegye monographiája c. művében viszont azt állítja, hogy a helység már az 1241–1242-es tatárjárás előtt is létezett. A Papi falunév eredetileg azt jelentette: „papé, pap birtoka”, s bár a község korábban királyi birtok volt, később csakugyan Haraszi Erazmus római katolikus pap lett a falu tulajdonosa. A hagyomány szerint egykor egy Csonkásnak nevezett helység is létezett a település közelében, melyet semmivé tett Batu kán hadjárata, a hamuvá lett falu megmaradt lakói pedig beköltöztek a palánkfalal övezett, s így némi biztonságot nyújtó Papiba. Az utóbbi községet – az új lakók eredeti otthonának emlékét megőrizve – előbb Csonkás-Papiként emlegették, majd a kifejezés rövidülésével kialakult a jelenlegi Csonkapapi falunév.

Papitanyán 2001-ben 204 magyar élt, ami az össznépesség 97,1%-ának felelt meg. Ennek megfelelően 97,1% a magyart, 2,9% pedig az ukránt vallotta anyanyelvének. A lakosság többsége református (2009-ben az egyház 116 tagot tartott nyilván).

Csonkapapi a Mic-patak partjaira települt. A falu külterületéről kisebb vízgyűjtő csatornák vezetnek a lefolyó felszíni vizeket a Micbe. A község be van kötve a járási földgázellátó rendszerbe. Központi vízellátó rendszerrel és szennyvízelvezető csatornarendszerrel nem rendelkezik. Az ivóvízellátás helyi ásott és fűrt kutakból történik, minősége kielégítő. A kommunális szemétygyűjtő telep a község nyugati részén helyezkedik el. A folyékony hulladék eltávolítását helyi vállalkozók végzik. A település rendelkezik Internet (légi és kábeles) szolgáltatással. Az elérhető belföldi mobilszolgáltatás megfelelő (Kyivstar). Helyenként a magyarországi mobilszolgáltatók lefedettsége is megjelenik.

A településen működő közintézmények: polgármesteri hivatal, óvoda (felújításra szorul), általános iskola, családorvosi rendelő, posta, művelődési ház (felújításra szorul).

A falvak fő bevételi forrása a mezőgazdaság, azon belül is főleg kalászosok és egyéb szántóföldi termelés. Állattenyésztés területén jellemző a háztáji tehén- és sertéstartás, ami

kiegészítő jövedelemnek minősül, viszont vállalkozási szinten nem jellemző a nagybani agrártermelés.

Ipari termelésnél meghatározó a brikettgyár, mely az egyetlen nagyobb volumenű vállalkozásnak számít (jelenleg már nem üzemel). Turisztikai szolgáltatások nyújtása nem jellemzi a településeket, mivel viszonylag földrajzilag oldalra esnek.

A lakosság és a település vezetésének a véleménye az, hogy főleg a mezőgazdaságra épülő feldolgozóiparban van a települések jövője.

Hetyen

Hetyen Beregszásztól délnyugatra, mintegy 22 kilométernyi távolságra kerül el. Első ízben a Lónyai-uradalom határjárásáról szóló, 1270-ben készült, nyolcszáz éves okiratban olvashatunk – Hetyin alakban – a községről, melynek neve a régi magyar Hetény személynév származéka, az utóbbi pedig vagy a „hét” számnévre, vagy valamilyen, a magyarsághoz csatlakozott, ősi népcsoportra vezethető vissza.

Hetyen község területén podzolos glejes gyeptalaj; glejes réti talaj; agyagos vályog glejes közepesen podzolos gyeptalaj található.

A legközelebbi vasútállomás (kb. 8 km) Zápszonyban, a legközelebbi határátkelő 3 km-re (Harangláb–Lónya) található. Hetyen a Mic-patak partjára települt, amely mára a vízrendezések következtében csaknem teljesen kiszáradt. A település külterületéről kisebb vízgyűjtő csatornák hálózata vezeti a lefolyó felszíni vizeket a Micbe. Hetyentől délnyugatra, az ukrán-magyar határ mentén, több kisebb-nagyobb tó található. A község be van kötve a járási földgázellátó rendszerbe. Központi vízellátó rendszerrel és szennyvízelvezető csatornarendszerrel nem rendelkezik. Az ivóvízellátás helyi ásott és fűrt kutakból történik, az ivóvíz minősége – aránylag jó. A település rendelkezik Internet szolgáltatással, az elérhető belföldi mobilszolgáltatás közepesen jó. A magyarországi mobilszolgáltatók lefedettsége jó.

A településen működő közintézmények: óvoda, általános iskola, családorvosi rendelő, posta, művelődési ház (felújítást igényel).

A község területén brikettgyártó kisüzem, pékség, két olajütő és két mezőgazdasági társulás működik. A hetyeniek fő bevételi forrása a mezőgazdaság, azon belül is főleg kalászosok és egyéb szántóföldi kultúrák termelése. Állattenyésztés területén jellemző a háztáji tehén- és sertéstartás, ami kiegészítő jövedelemnek minősül, viszont vállalkozási szinten nem jellemző a nagybani agrártermelés.

Ipari termelésnél meghatározó a brikettgyár (jelenleg nem üzemel), mely az egyetlen nagyobb volumenű vállalkozásnak számít. Turisztikai szolgáltatások nyújtása nem jellemzi a községet

félreeső volta miatt. Viszont közel van a mezőkaszonyi határátkelő, és politikai tervek között szerepel egy hetényi határátkelő üzembeállítása is.

A lakosság és a település vezetésének a véleménye az, hogy főleg a mezőgazdaságra épülő feldolgozóiparban, s egyéb ipari fejlesztésben van a település jövője.

Zápszony

Zápszony Kárpátalja délnyugati részén, a Beregszászi járás nyugati részén helyezkedik el. A település aljzatát triász, illetve kréta és paleogén korú mészkő és homokkő alkotja. Erre szarmata riolitufa és riolit, valamint agyag és homok települt. Mai felszínformája a Latorca és a Tisza által kialakított feltöltött síkság.

A község környékén téglagyártásra alkalmas agyag található. Zápszony község területén agyagos vályog glejes közepesen podzolos gyeptalaj; közepesen mély és mély hegyvidéki podzolos barna erdőtalaj; podzolos glejes gyeptalaj; glejes réti talaj található.

A település Beregszásztól 24 kilométernyi távolságra keletre Mezőkaszony térségében található. A Kaszony - Barabás határátkelő 4 kilométerre van innét. A község a Beregszász - Nagydobrony - Csap országúthoz két bekötőúttal kapcsolódik.

Zápszony idegenforgalmára erőteljesen rányomja hatását a közvetlen szomszédságában működő kaszonyi fürdő. A vendégkör elsősorban a belföldi turisták köréből tevődik össze és helyi becslések szerint 45-50 háznál 200-300 turista egyidejű fogadását tudja ellátni. A választék meglehetősen széleskörű, a szobabérléstől egészen a teljesen különálló házak bérléséig terjed a kínálat. Jól észlelhető a helyiek vállalkozó kedve, így további szálláshelybővülés várható a településen.

A község be van kötve a járási földgázellátó rendszerbe. Központi vízellátó rendszerrel és szennyvízelvezető csatornarendszerrel nem rendelkezik. Az ivóvízellátás helyi ásott és fűrt kutakból történik, az ivóvíz minősége – aránylag jó. A kommunális szemétygyűjtő telep a község keleti részén helyezkedik el. A kommunális szemét begyűjtésével a Bereg-Vertikál Kft. foglalkozik. A szennyvizek eltávolításával helyi vállalkozók foglalkoznak.

A település rendelkezik Internet (légi és kábeles) szolgáltatással. Az elérhető belföldi mobilszolgáltatás gyenge (Kyivstar, MTS-Vodafone). A magyarországi mobilszolgáltatók lefedettsége nagyon gyenge.

A településen működő közintézmények: polgármesteri hivatal, óvoda és bölcsőde, általános iskola, családorvosi rendelő, patika, posta, művelődési ház, könyvtár, vasútállomás.

Zápszony község mind elhelyezkedésében, mind fejlődési potenciáljában viszonylag jó adottságokkal rendelkező község, ami meglátszik a lakossághoz mért vállalkozó arányból is. A vállalkozások 40 %-a vegyesbolt, élelmiszerüzlet, vendéglátóhely, melynek magas aránya főleg a turizmushoz köthető. A vállalkozások további része szálláshely adással, mezőgazdasággal és egyéb szolgáltatásokkal foglalkozó cégek között oszlik meg.

Mezőgazdaság tekintetében inkább az extenzív mezőgazdasági termelés jellemzi a települést, bizonyos mértékű háztáji állattartással. Kis és közepes vállalkozói szinten nem jellemző az agrártevékenység. Viszont rendelkezik használaton kívüli mezőgazdasági telephellyel.

Ipari termelés nincs Zápszonyban, viszont jelentősen felfutott a turisztikai attrakciók iránti igény, mivel közel van a mezőkaszonyi termálfürdő, valamint megközelíthetőség szempontjából mind a vasúti, mind a közúti helyzete ideális a községnek. Jelenlegi 200-300 fős szálláskapacitása szezonálisan kevésnek is bizonyul, s a folyamatban lévő építkezések is azt mutatják, hogy turisztikai szálláshelyek tekintetében kibontakozási folyamat tapasztalható.

A lakosság jövedelme első sorban hivatalos munkahelyről (közeli városok), a termálfürdő által, háztáji gazdálkodásból, a határ közelsége révén a kereskedelmi, magyarországi munkavállalási tevékenységekből származik.

A lakossági kérdőív kapcsán egyértelműen látszik, hogy kimagasló családi jövedelem a turisztikai ágazatban tevékenykedőknél jelentkezik, a lakosság a település jövőjét főleg az idegforgalomhoz tudja kötni, ennek ellenére a közelmúlt kapcsán inkább visszafejlődést tapasztaltak, s viszonylag pesszimista a jövőkép is.

Rafajnaújfalu (Rafajna)

Rafajnaújfalu Kárpátalja délnyugati, a Beregszászi járás északnyugati részén helyezkedik el. A település aljzatát triász korú mészkő és kréta-paleogén mészkő és homokkő alkotja. Erre neogén riolittufa, valamint agyag, aleurolit és homokkő települt. Mai felszíne feltöltött síkság, amit a Latorca alakított ki.

A település környékén nincsen említendő ásványi kincs. Rafajnaújfalu község környékén podzolos glejes gyeptalaj; agyagos vályog glejes közepesen podzolos gyeptalaj található.

Rafajna magyar falu a Beregszászi járásban, 28 km-re Beregszásztól. A magyarok abszolút többségben lakják.

A helység alapítója valószínűleg a Roffain család volt a XIII. században, melynek neve feltehetőleg a Rafael módosulata. A XV. században már a Csapi család birtokolta, 1461-ben Szilágyi Erzsébet kapta zálogul. 1566-ban a tatárok elpusztították.

A trianoni békeszerződésig Bereg vármegye Mezőkaszonyi járásához tartozott. 1944 novemberében a sztálinisták 40 férfit hurcoltak el, ebből 10-en elpusztultak a haláltáborokban.

A község be van kötve a járási földgázellátó rendszerbe. Központi vízellátó rendszerrel és szennyvízelvezető csatornarendszerrel nem rendelkezik. Az ivóvízellátás helyi ásott és fűrt kutakból történik, az ivóvíz minősége – aránylag jó. A kommunális szemétyűjtő telep a község déli-délnyugati részén helyezkedik el.

A településen működő közintézmények: polgármesteri hivatal, óvoda, általános iskola (belső felújítás szükséges), családorvosi rendelő, posta (felújítás szükséges), könyvtár (felújítás szükséges), zeneiskola.

A településen található művelődési ház és fürdő épülete kihasználatlan vagy nincsen befejezve.

A közel 1000 fős Rafajnaújfalu gazdasági erejét főleg a mező- és erdőgazdálkodás jelenti. A községet körbe veszi egy 500 hektáros kiserdő, mezőgazdaság tekintetében 35 hektár ki nem használt földkapacitással bír, valamint egy mezőgazdasági ingatlan van, mely a kolhoz részvényesek között szét lett osztva, de nem került hasznosításra. Természeti kincs tekintetében az erdőterületen túl van még két kihasználatlan halastó. Ipari termelés nincs a községben.

Bár erős a mezőgazdaság jellege a községben, azonban ez főleg háztáji kisparcellás kiegészítő jövedelemnek minősülő tevékenység, s hivatalos farmergazdaságként, egyéni vállalkozóként nem termelnek.

Turisztikai potenciálja bár van a községnek (közel a kaszonyi termálfürdő, az erdő és a halastavak biztosította lehetőségek), viszont jelenleg ebből jövedelemforrás nincs, turisztikai tevékenység nem jellemző. Ennek elsődleges oka a félre esés, valamint az igen rossz állapotban lévő közút.

2.2.5 Közigazgatási reform

A közigazgatási reformként ismert decentralizációs politika hosszú éveken keresztül napirenden volt Ukrajnában. A 2015. évi, A területiális közösségek önkéntes egyesüléséről szóló törvény előírása szerint önkéntes alapon kellett, hogy megvalósuljon a reform. Azonban évekig nagy előrelépés nem következett be. Első lépésben önkéntes alapon 2016-ig 368 új,

„egyesült területi önkormányzat” létrehozása volt előírva (www.minregion.gov.ua). A „területi önkormányzat” fogalma kissé zavaró: egyrészt az ukrán „hromada” szó községet jelent – mai magyar szóhasználatban tehát joggal lehetne „települési önkormányzatról” is beszélni, másrészt az „egyesült területi önkormányzat” adott esetben vagy fél járásnyi nagyságrendű és központi, városias jellegű települése mellett számos falvat, hajdan önálló községet is magába foglalhat (Brenner, 2017).

A Kárpátaljai Megyei Tanács Városvezetési és Regionális Igazgatósága és e reformot lebonyolító irodája eredeti tervéhez képest 51-ről 2019 szeptemberére 60 kistérségre növelte. Amit viszont az Ukrán Miniszteri Kabinet visszaküldött csökkentés céljából, de utána már változtatás már nem valósult meg, s 2019 késő őszen megtartották az első választásokat (Molnár D., 2021). Ekkor alakult meg a Mezőkaszonyi Kistérség is a környező településekhez képest elsőként. Ezt a lépést azért is kellett megtenni, mert az előzetes tervek alapján ez a kistérség sem volt betervezve, hanem vagy a bátyui, vagy a beregszászi kistérség részét képezték volna ezek a települések. Végül az X. ábrának megfelelően rajzolódott ki Kárpátalján a kistérségek a 2020-as közigazgatási reformot követően.

A Kaszonyi Kistérség a Beregszászi járásban található további hét kistérséggel együtt. Három szomszédja van: a Bátyui, Bégányi és Gorondi Kistérségek. Kárpátaljai viszonylatban is az egyik legtöbb magyar a Kaszonyi Kistérségben van, a szomszédok közül pedig a Bégányi Kistérségnél van ilyen magas magyar nemzetiségi arány.

6. ábra: Kárpátalja járási felosztása és kistérségei a 2020-as közigazgatási reformot követően.

Forrás: Molnár D., 2021 (www.decentralization.gov.ua alapján).

2.3 Mezőkaszonyi Kistérség agráradottságai

A szakdolgozat központi témájának megfelelően a térség fejlesztési elképzelése jelentős részben a mezőgazdaságon alapul. Ezért fontos megvizsgálni azokat az erőforrásokat, melyek az agrárium tekintetében megjelennek itt. Kezdjük a termőterületi adottságok bemutatásával.

2.3.1 Termőterületek nagysága és sajátosságai

A szakirodalmi áttekintésben már a földrajzi adottságok részről bemutatásra került a kistérség egyes településeinek területi jellemzése (1. táblázat). Vizsgáljuk most meg a legfontosabb információkat, ami a mezőgazdaság szempontjából releváns.

A kistérség teljes területe közel 10 ezer hektár. Ennek 1/3-a belterület – itt a lakosság életterét kell érteni, ahol a lakóházak, udvarok, háztáji kiskertek fekszenek. Tehát a térség zöme külterület, s mivel igen alacsony az ipari terület nagysága (0,5 %-ot sem éri el), így egyből látható, hogy a területet főleg az agrárium hasznosítja.

A kaszonyi kistérségre is igaz, ami egész Kárpátalján jellegzetesség volt a rendszerváltást követően, hogy a kolhozban dolgozó lakosság kisparcellás területeket kaptak vissza, így elaprózódva lakossági tulajdonban vannak ezek a földek. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a több mint 5000 hektár a kistérségben a helyi családok művelésében állnak, hanem országos és nemzetközi agroholdingok, helyi nagyobb gazdák hivatalos bérleti szerződéssel, valamint zsebszerződésekkel bérlik a tulajdonosoktól. Ugyanis eddig az évig a földmoratórium tiltotta a földértékesítést Ukrajnában, ezért csak hosszú lejáratú bérleti szerződésekkel tudták nagygazdaságok átvenni a használatot a kisgazdáktól. Mire elindult volna a konkrét földvásárlási roham, kitört a háború, így most ez a kérdés is zárójelbe került.

A lakossági tulajdonban lévő földeken túl a többi hasznosítás jóval alacsonyabb mértékeket mutat, ezek közül, ami jelentősebb az erdőség (151,1 ha), a két termálfürdő (kb. 7 ha), valamint a kőbánya 13,57 hektáron terül el.

2. táblázat: Fölterület hasznosítás a Mezőkaszonyi Kistérségben (2021.).

Földterület hasznosításának főbb irányai	Mezőkaszony	Zápszony	Som	Papi-Kispapi	Hetyen	Összesen
Lakossági tulajdonú földterület (ha)	1182,4	583,68	1463,6	1248,24	850,88	5328,8
Kőbánya (ha)	9,8716	0	3,7	0	0	13,5716
Szanatórium (Eco-termál)	6,1	0	0	0	0	6,1
Termálfürdő (Ivancsó Birtok)	0,93	0	0	0	0	0,93
Erdő	26,3	1,2	0	0,9	122,7	151,1

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

Vidékünkön – mely alatt Kárpátalja alföldi, dombvidéki tájai érthetőek – főleg a barnaföldek különböző típusai fordulnak elő. A sík vidék legelterjedtebb talajtípusa a podzolos réti barnaföld. Szelvényében a humuszos szint mélysége 10–15 cm, szántott talajoknál 25–30 cm, fizikai típusa többnyire vályog. Az agyag frakció nagy holtvíztartalma miatt e talajok aszályérzékenyek, és a növények még rövid ideig tartó szárazság idején is vízhiánytól szenvednek. A podzolos réti barnaföldek szántott rétegében a humusztartalom átlagosan 2,6%, amely a mélységgel erősen csökken. Kémhatásuk erősen savanyú, pH-értékük 4,0–4,7 közötti, így a meszezés, mint talajjavító eljárás kulcsfontosságú az optimális talajhasznosítás szempontjából (Egán Ede terv). A podzolos réti barnaföldek nehezen művelhető talajok. Ezekre a talajokra négyévenként mintegy 40–50 t/ha szerves trágya kijuttatása szükséges. A szerves trágyát őszelel ajánlatos a talajba bedolgozni, de nem mélyre, mert a rossz levegőzőtség miatt gyenge lesz a szerves anyag mineralizációja. A podzolos réti barnaföldek gyengén ellátottak nitrogénnel és foszforral, de nagyon jó a kálium-ellátottságuk. Ez utóbbi körülmény kedvező előfeltételt teremt a nagy káliumigényű kultúrák (gyümölcs, zöldség) termesztéséhez. Ezeken a talajokon a legnagyobb a nitrogén- és a foszforműtrágyák hatékonysága, míg a káliumnak nem minden növény esetében van termésmenvelő hatása (Csoma 2009).

Mezőkaszony maga területének zöme dombvidékes, ami igaz még Zápszonyra is, viszont a többi település már síkvidéken fekszik. Ez az adottság két részre bontja a kistérséget agrárerőforrás tekintetében: Mezőkaszony, Zápszony és részben Som települések számára lehetőség van szőlőtermesztésre, bogyós növények, csonthélyas kultúrák termesztésére. A többi település esetében pedig a kiterjedt szántóföldi adottság miatt szántóföldi növénytermesztésre alkalmas vidéknek számít.

2.3.2 Mezőgazdasági vállalkozói helyzetkép

A kistérség vállalkozói helyzetképe közel sem mondható homogénnek az egyes falvak összehasonlításában. Nem találunk a térségben nagyvállalatot, jogi forma szerint nincs részvénytársaság sem. A legjellemzőbb jogi forma az egyéni vállalkozás és a Kft. Jellegzetes, hogy az a néhány közép vállalat, ami a kistérségben megtalálható, a tevékenységét több kisebb egyéni vállalkozásba szervezi ki (adóoptimalizálás miatt).

Közepes vállalatnak számít az un. Ivancsó Birtok, ami a megye legnagyobb és legtöbb szolgáltatást nyújtó termálvizes komplexuma. Mellette található az Eco Termál, amely nevéből következtethetően szintén turisztikai vállalkozásnak számít.

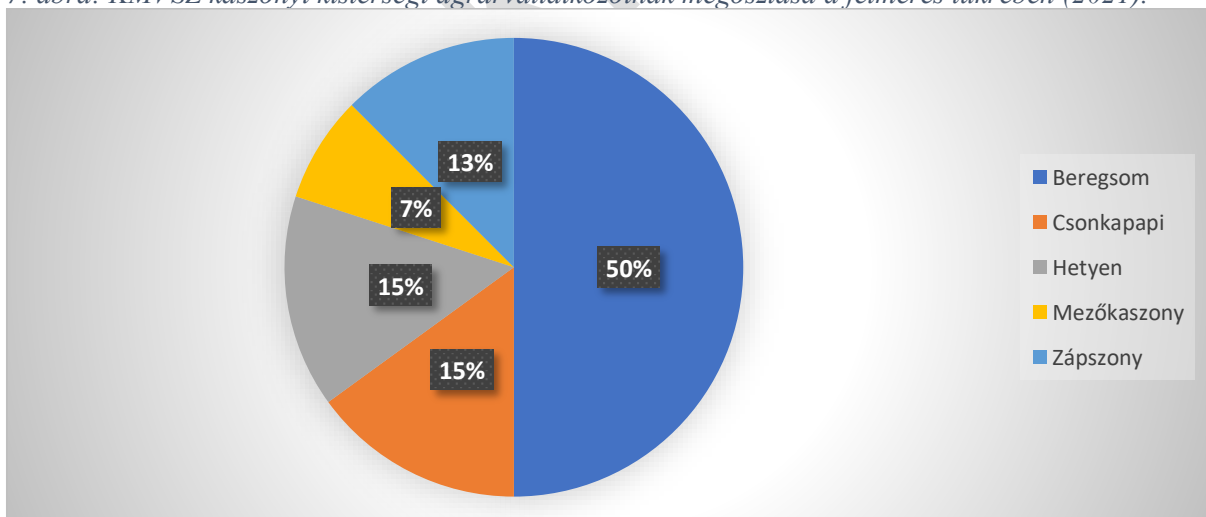
A térségben jelen van agro-holding is, viszont nincs helyben székhelye (pl. Agro Lucski). Ezek a vállalkozások jelentős területet bérelnek a helyi lakosságtól, s a legmeghatározóbb mezőgazdasági szereplők (bár a szomszédos kistérségekben még nagyobb az arányuk a földterület hasznosításában).

Mezőkaszony és Zápszony esetében az utóbbi években a turizmus vált a legnagyobb üzleti lehetőséggel. Bár meg kell említeni, nem a kistérségi központ, a termálterületek tulajdonosa Mezőkaszony hasznosít a legtöbbet ebből, hanem Zápszony (mely település van legközelebb a két termálfürdőhöz), valamint a szomszédos kistérségek főútvonalmenti települései Nagybégány és Makkosjánosi.

A kistérség falvai között a vállalkozások számát tekintve Mezőkaszonyban van a legtöbb bejegyzett vállalkozás, bár ez nem mezőgazdasági területen, hanem főleg kereskedelem, üzemanyag szolgáltatók és vendéglátóhelyek megléte miatt jelentkezik.

2021 nyarán lehetőségem volt részt venni a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége nagymintás felmérésben, ahol a szövetség a falugazdászok bevonásával megyei szinten vizsgálták a tagságukban lévő helyi magyar mikro-, kis- és közepes agrárvállalkozók kapacitását. E felmérésnek a Mezőkaszonyi Kistérségre vonatkozó statisztikáját láthatjuk az alábbiakban.

7. ábra: KMVSZ kaszonyi kistérségi agrárvállalkozóinak megoszlása a felmérés tükrében (2021).

Forrás: Saját szerkesztés. a KMVSZ 2021. évi felméréséből.

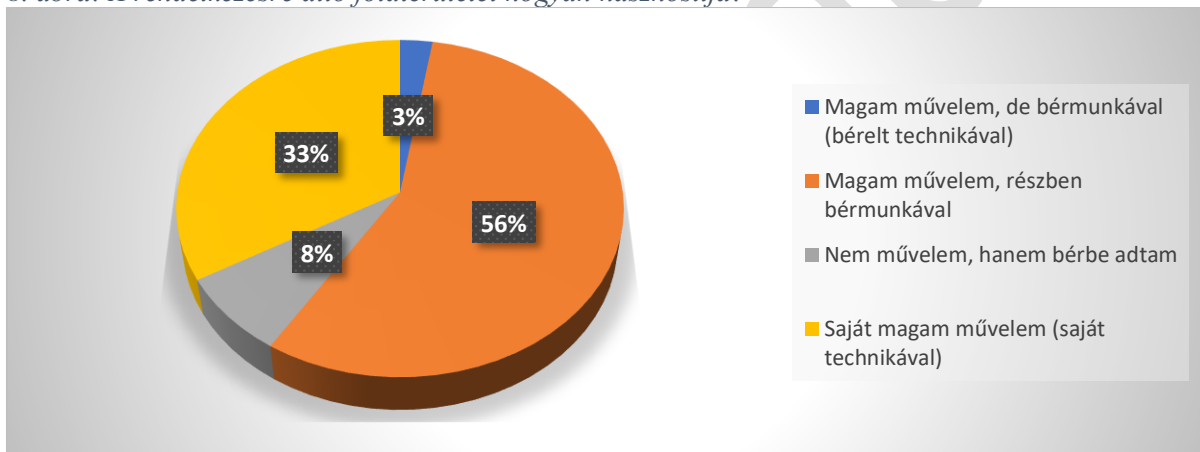
Bár ez az adat nem fedi a teljes vállalkozói létszámot (csak azokat, akik a vállalkozók szövetsége tagságában vannak és a falugazdászok elértek), de mégis jól mutatja azt, hogy bár a kistérségi központ településének a nevében van a mező előtag, mégis nem Kaszonyban, hanem a többi településen található több mezőgazdasági tevékenység (a válaszadók fele beregsomi).

A válaszadó gazdák 85 %-a azt jelezte, hogy a lakóhelyével megegyező településen van a földterülete, jogi forma alapján 50 %-nak van bejegyzett egyéni vállalkozása, közel 40 % csak östermelő (1 válaszadónak volt Kft-je, és 3-nak farmergazdasága). Szintén 85 %-nak nincs alkalmazottja, hanem önfoglalkoztató (családtagok, nem bejelentett alkalmazottak). Szinte mindenki rendelkezik a háztájin kívüli saját tulajdonú földterülettel.

A válaszadó vállalkozók 258,5 ha saját tulajdonú földdel rendelkeznek (leggyakoribb az 5 hasz percella), valamint 765 hektár bérelt területen gazdálkodnak (110 ha fölötti gazdálkodó 3 fő volt). Ezen bérlemények 30 %-a egy évesek, vagy annál rövidebb lejáratúak, 1-5 év közötti volt a válaszadók 20 %-nak, egy főnek ettől több (viszont 19 válaszadó nem adott választ erre a kérdésre).

Vizsgáltuk azt is, hogy milyen az eszközellátottság a munkavégzés során (8. ábra).

8. ábra: A rendelkezésre álló földterületet hogyan hasznosítja?

Forrás: Saját szerkesztés. a KMVSZ 2021. évi felméréséből.

Látható, hogy a válaszadók 1/3-a teljesen saját maga műveli a földet, viszont a zöme részben bérmunkát is alkalmaz. Tehát nincs teljes eszközellátottsága a helyi gazdáknak.

Mivel a kutatásban részt vevők többnyire szántóföldi vidékről valók, így érthető módon 70 %-k szántóföldi növénytermesztéssel foglalkozik, 15 % zöldség és/vagy gyümölcsstermesztéssel, 10 % állattenyésztéssel.

A szántóföldi kultúrák közül a leggyakoribb a kukorica: a válaszadók összesen 430 hektárt használt kukoricatermesztésre, saját bevallásuk szerint 2020-ban 7,94 tonna/ha átlagterméssel. Búzatermesztésre 354 hektárt használtak, melynek átlaga valamivel több mint 4 tonna/hektár. Napraforgót tovább 105 hektáron, árpát 15 hektáron termeltek.

Gyümölcsstermesztésre használt területek közül egy gazda adott adatot almatermesztésről 30 5/ha átlagterméssel, de fél, vagy egy hektáros területekkel megjelent még a sárga- és őszibarack,

valamint szőlő is. Zöldségtermesztésnél néhány uborkatermesztő 20-22 kg/m² termésátlagot jelzett, de volt paradicsom is (15kg/m²), illetve batáta termesztő is egy fő.

2.4 SWOT elemzés

A módszertani elemzésben bemutatott eszközök között szerepel a SWOT elemzés is, amelyet most a gyakorlatban a Mezőkaszonyi Kistérség helyzetelemzéseként kívánok hasznosítani.

3. táblázat Mezőkaszonyi Kistérség SWOT elemzése.

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> • Természeti adottságok (termálvíz, erdő, szántó, természetvédelmi terület) • Turisztika márkánév: „Koszino” • Meglévő identitástudat • Viszonylag jó megközelíthetőség: határ, vonat közelsége, főforgalmi utak megújultak; • Magyar forrásból megújult intézményrendszer (iskola, óvoda, rendelő); 	<ul style="list-style-type: none"> • Alkotóképes és cselekvőképes humán erőforrás hiánya; • Állami fejlesztési források elmaradása (települések közötti utak járhatatlanok, középületek állapota); • Lakosságon belüli összefogás hiánya; • Turisztikai vonzerő hiánya a kisebb településeken belül; • Feldolgozóipar hiánya; • Többsz nyelvűség hiánya a magyar lakosságnál; • Együttműködés és közös stratégia hiánya a vezetésben;
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> • Turisztikai attrakciók szervezése; • Intenzív gyümölcstermelő ágazat és a feldolgozóipar fejlődés; • Szőlészet és borászat fejlődése és borturizmus kialakulása; • Magyar gazdaságélénkítő program folytatása; • EU-s források lehívása anyaországi közvetítéssel; 	<ul style="list-style-type: none"> • Erősödő migráció és gazdasági elvándorlás; • Elhúzódó háborús viszonyok; • Fokozódó nemzetiségi ellentétek (magyar megmaradás veszélye); • Vállalkozások működésének ellehetetlenítése; • Község lakosságának nemzetiségi felhígulása; • Kimaradás a közös pályázati erőforrásokból;

Forrás: Saját szerkesztés.

Az itt látható elemzés címszavakban (mondatokban) foglalta össze a kistérség összefoglaló értékelését. Látható, hogy sajnos sok gyengeséget (belső problémák) és veszélyek (külső hatások) vannak napjainkban jelen a térség életében. Fontos, hogy ezeket a tényezőket megvizsgáljuk, felkészüljünk rá, mert csak ezek tudatosításával lehetséges továbblépni és elindulni egy fejlesztési stratégia megalkotásában, majd pedig a cselekvési programokon keresztül megvalósításában. A SWOT elemzés értékelése a későbbiekben a Probléma-fa és cél-fa elemzésben fog hasznosulni.

3 Mezőkaszonyi Kistérség helyzetértékelése a lakosság szemszögéből

Bármilyen térség életképessége azon múlik, hogy az ott élő emberek látnak-e perspektívát a területben, saját családjuk jövőképe egybe esik-e a térség potenciáljával. Ezért kutatást végeztünk arra vonatkozóan, hogy a kaszonyi kistérség lakossága a települések helyzetéről, jövőképéről, s ezen belül az agrárium szerepköréről.

3.1 Kutatás módszertana

Az alábbi fejezet segítségével szeretném bemutatni, hogy milyen kutatási módszerrel tártam fel a kistérség lakossági attitűdjeit.

A kérdőív struktúrája alapján két fő részre bontható:

- Általános társadalmi, gazdasági kérdések;
- Specifikus agrár- és településfejlesztési kérdések.

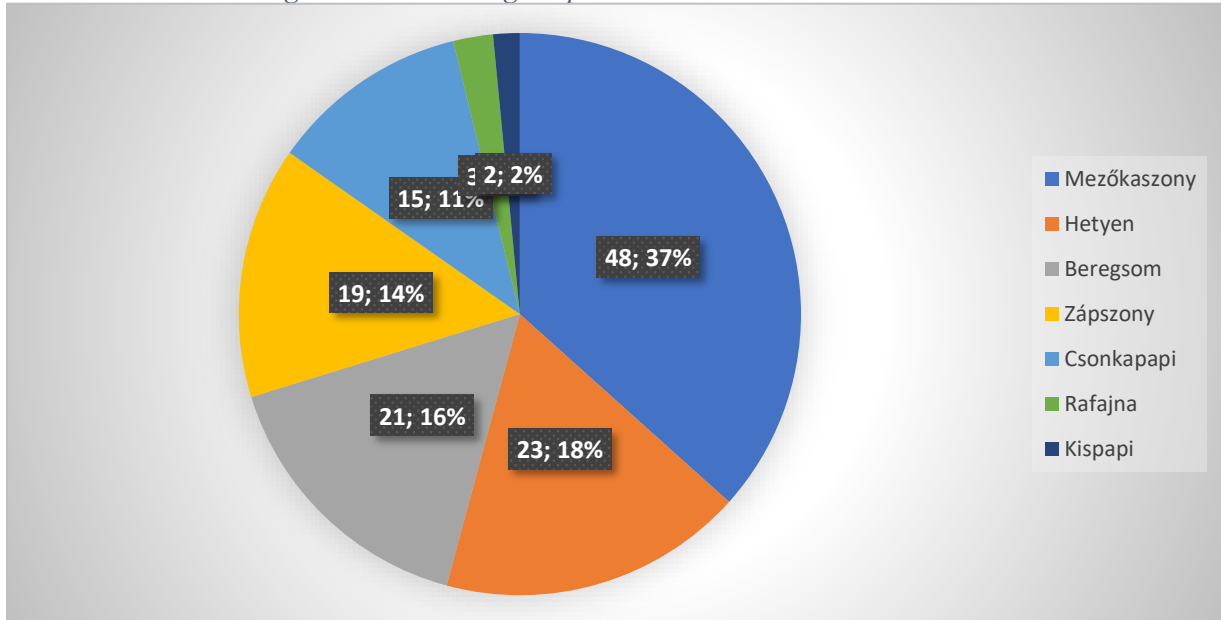
Az utóbbi esetben lehetőségem volt statisztikai összehasonlító elemzést készíteni, amivel a településeket egymáshoz tudjuk viszonyítani és ennek megfelelően továbbelemezni.

A felmérés online formában valósult meg 2021 nyarán. Mivel mezőkaszonyi lakos vagyok, de egyben a kistérség egyik képviselője is, így lehetőségem volt első sorban a kaszonyi lakosságot, de a képviselő testületen és a személyes ismeretségi körön keresztül a többi 5 településen is terjeszteni a kérdőív űrlapját.

Mielőtt rátérnék ezekre a specifikus adatokra, vizsgáljuk meg, hogy mit tudunk még a mintáról.

A kutatási időszak egy hónap volt, ez alatt az időszak alatt 132 válasz érkezett. A válaszokat hét település lakossága tudta kitölteni, de mivel közigazgatásilag Csonkapapi és Kispapi mindig is egy szerves egységet alkotott, s Kispapiból csupán három válasz érkezett, így az észszerűség és a reprezentativitás céljából ezt a két települést egybe vontam. A válaszok települési megoszlását az alábbi ábra szemlélteti.

9. ábra: Válaszadók megoszlása a kistérség településeiben.

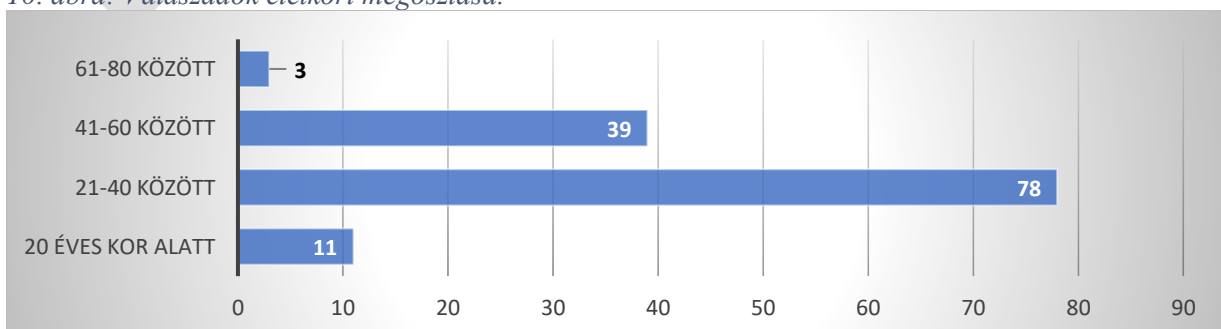

Forrás: Saját szerkesztés.

Az ábrából látható, hogy a legtöbben Mezőkaszonyban töltötték ki (48 fő, 37 %), ami nem meglepő mert kistérségi központ, legnagyobb település (és a kutató lakhelye). Viszont az már meglepőbb, hogy túlerepresentált Hetyen (23 fő, 18 %), mert az egyik legkisebb lélekszámú településről beszélünk. A másik legkisebb település a kistérségben Rafajna, innen viszont a súlyától is kevesebben válaszoltak (2 fő), ami miatt csak iránymutatónak lehet nevezni a válaszokat, de nem reprezentatív. A többi település a súlyarányának megfelelő értékű válaszokat szerezte.

A kérdőívet zömében nők töltötték ki (65 % nő, 35 % férfi). Az online kérdőív sajátossága, hogy inkább a fiatalabb korosztály adott választ, viszont ez nem befolyásolja a kutatási értéket, mivel főleg ez a célcsoport véleménye releváns a fejlesztési tervek vonatkozásában.

10. ábra: Válaszadók életkori megoszlása.

Forrás: Saját szerkesztés.

A válaszok alapján a becsült statisztikai átlag 35 év (eléggé magasabb változékonysággal, 35 %-os relatív szórás). A korosztályból adódik, hogy a válaszadók zöme házas (68 %), közel ¼-e nőtlen/hajadon (elvált, élettárssal él válaszlehetőséget elenyésző számban jelölték be). A családtagok számát tekintve az átlag 4,25 fő lett (32 %-os változékonysággal). Ebből a kiskorúak átlagos száma a teljes sokaságra nézve 1,1 fő, viszont ebbe benne vannak azok is, akik még nem házasok, illetve nincsenek gyerekeik. Azok, akik kiskorú gyerekekkel élnek egy háztartásban 44 főnek egy, 26-nak kettő, és csupán 6 főnek van három és szintén 6-nak háromnál több kiskorú családtagja. Ennél a mintánál az átlag viszont már 1,75 fő, ami még mindig alatta van a 2,2-es reprodukciós minimum küszöbnek, bár magasabb, mint az átlagos európai érték.

A minta fele-fele arányban oszlik meg a középiskolai (50,4 %) és felsőfokú végzettséggel (47,3 %) rendelkezők között.

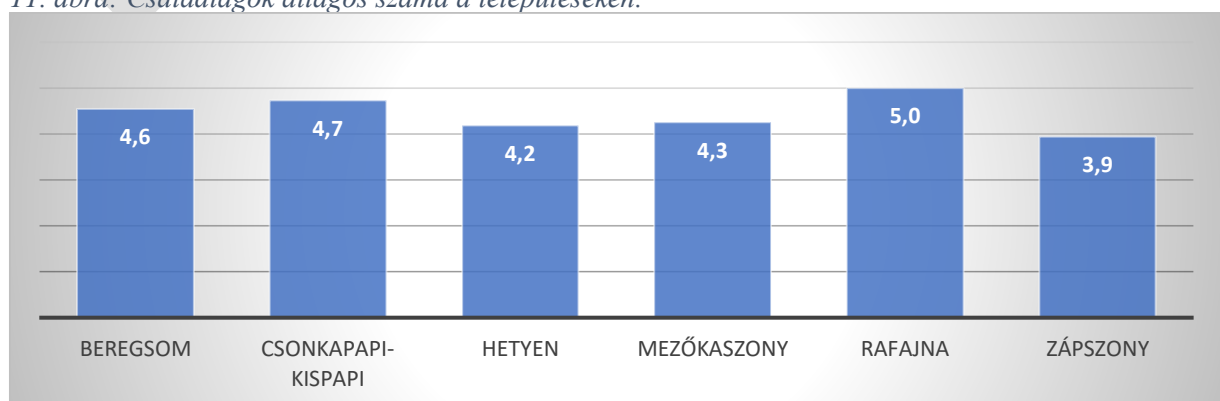
3.2 Társadalmi, gazdasági helyzetkép

A kutatási módszertan bemutatásánál már a minta ismertetése kapcsán néhány fontos társadalmi jelenségre felhívtam a figyelmet:

- bár a minta a felnőtt fiatal és középkorosztályt öleli fel, viszonylag alacsony a kiskorú gyerekek száma (teljes minta 1,1 fő/család, családosoknál 1,75);
- családtagok számát tekintve 4,25 jött ki, ami arra utal, hogy a térség tipikus család modellje 2 szülő, 2 gyermek és egy vagy két nagyszülő.

A kutatás egyes társadalmi-gazdasági eredményét megvizsgáltam települési összehasonlításban is. A családtagok számát illetően szignifikáns eltérés nem jelentkezik az egyes települések relációjában.

11. ábra: Családtagok átlagos száma a településeken.

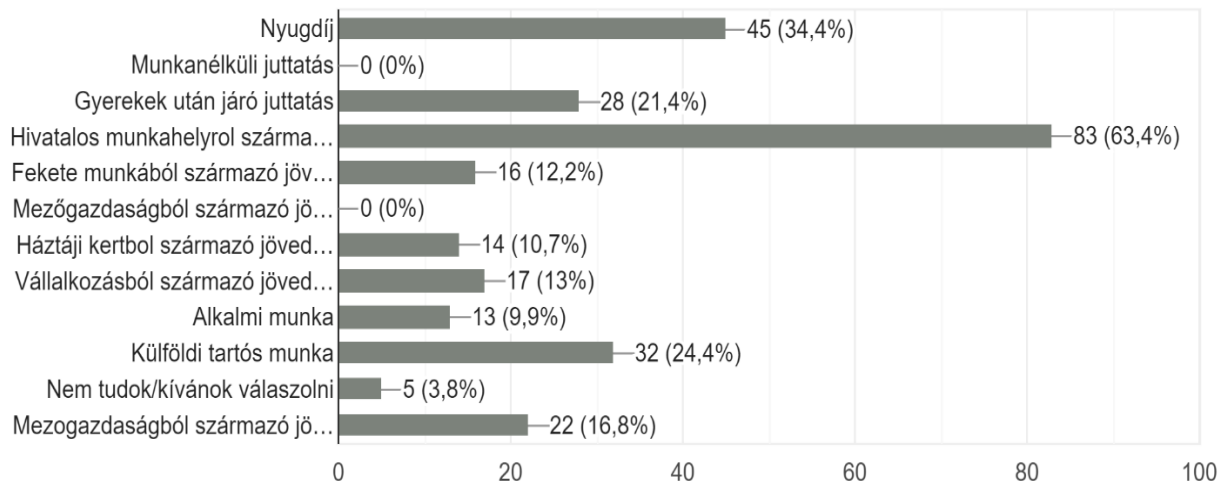

Forrás: Saját szerkesztés.

Bár az eltérés a statisztikai hibahatáron belül van, de azért a kisebb települések magasabb átlagos családösszetétele arra utal, hogy jellegzetesen több családtag él egy háztartásban.

A kérdőív következő kérdései gazdasági jellegűek. Első körben vizsgáljuk meg a háztartások jövedelemforrásait.

12. ábra: Lakosság jövedelemforrásainak gyakorisága 2021-ben a teljes kistérségben.

Forrás: Saját szerkesztés.

Látható, hogy a 131 válaszadóból a legtöbben (83 fő) a hivatalos munkahelyet jelölték be, mint családi jövedelemforrást. Ezt követően a nyugdíj (34%) és gyerekek után járó állami juttatás (21%), illetve a külföldi tartós munka (24%) a leggyakoribb.

Vizsgáljuk meg a kistérség agrár-jövedelem tényezőit. A válaszadók közel 17%-a jelölték be, hogy többek között van mezőgazdaságból származó jövedelmük is. Gyakran fordult elő, hogy a háztáji kertből származó jövedelem (11%) mellett hivatalos munkahelyről származó jövedelem is van a családban. Tehát ezekben a falvakban fontos, hogy a munkahelyi fizetés mellett a család a kertből is jövedelmet tudjon realizálni, ami azt jelenti, hogy nem csak saját fogyasztásra termelnek, hanem eladásra is.

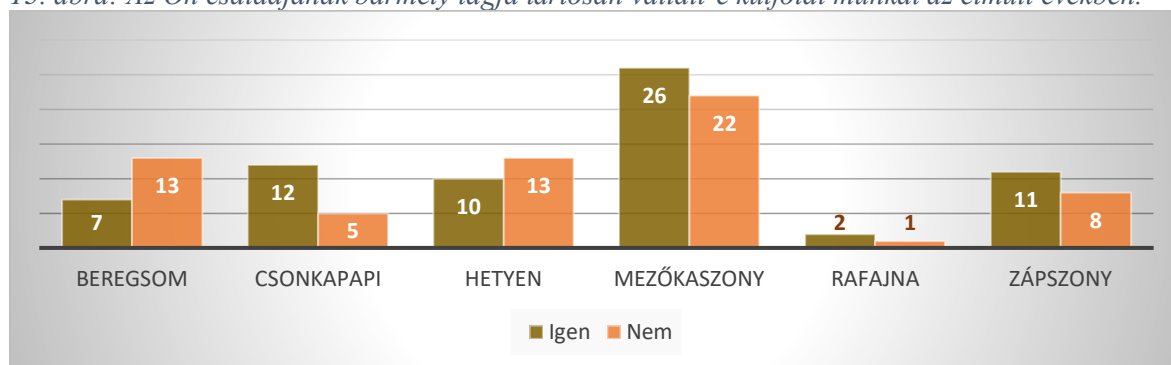
Vállalkozásból származó jövedelmet 17-en jelöltek meg (13%). A nem hivatalos munkából származó jövedelem bejelölők száma szinte megegyezik a vállalkozókéval (16 fő, 12%).

Mindebből látható, hogy bár a hivatalos munkahely a leggyakoribb jövedelemforrás, de a többségnek ez nem elegendő a család önfenntartásához, ezért szükséges a külföldi tartós munkavállalás, a mezőgazdasági kiegészítő jövedelemszerzés és egyéb nem hivatalos jövedelmek megléte.

A külföldi munka kérdését újra felvettem egy másik kérdésben, aminél arra voltam kíváncsi, hogy a kitöltő családjának bármely tagja tartósan vállalt-e külföldi munkát az elmúlt években.

A válaszadók 52 % jelezte, hogy igen, 47 %-a pedig nemleges választ adott. Bár többségben a külföldi munkát is vállalók állnak, mégis az előzetes hipotézisemhez képest nem jelentős arányban. Ezt a kérdést települési bontásban is elemeztem (lásd 13. ábra).

13. ábra: Az Ön családjának bármely tagja tartósan vállalt-e külföldi munkát az elmúlt években.

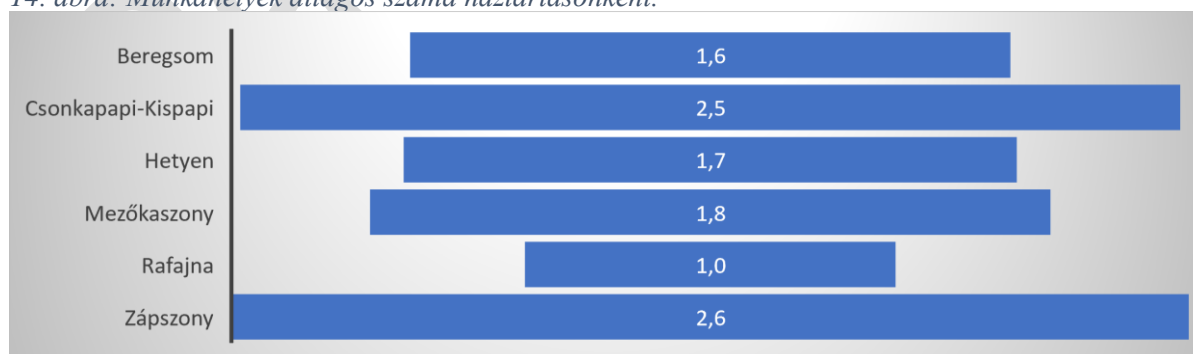

Forrás: Saját szerkesztés.

Látható, hogy legtöbb külföldi munkát vállaló válaszadó Csonkapapiban van (válaszadók 80 %-a), de Zápszonyban (58 %) és Kaszonyban (54 %) a többséget alkotják (Rafajrán is, de az alacsony esetszám miatt nem megbízható az adat). Viszont Beregsomban (33 %) és Hetyenben (43 %) kisebbséget alkotnak azok, akiknél van tartósan külföldi munkavállaló családtag.

A következő kérdésben a családok munkaképes korú lakosságán belül azt vizsgáltam, hogy hány főnek van munkahelye. A teljes kistérség vonatkozásában az átlagmutató 1,9 fő/család értéket vett fel. Az alábbi ábra szemlélteti, hogy a települések összehasonlításában milyen eltérések vannak az átlagtól.

14. ábra: Munkahelyek átlagos száma háztartásonként.

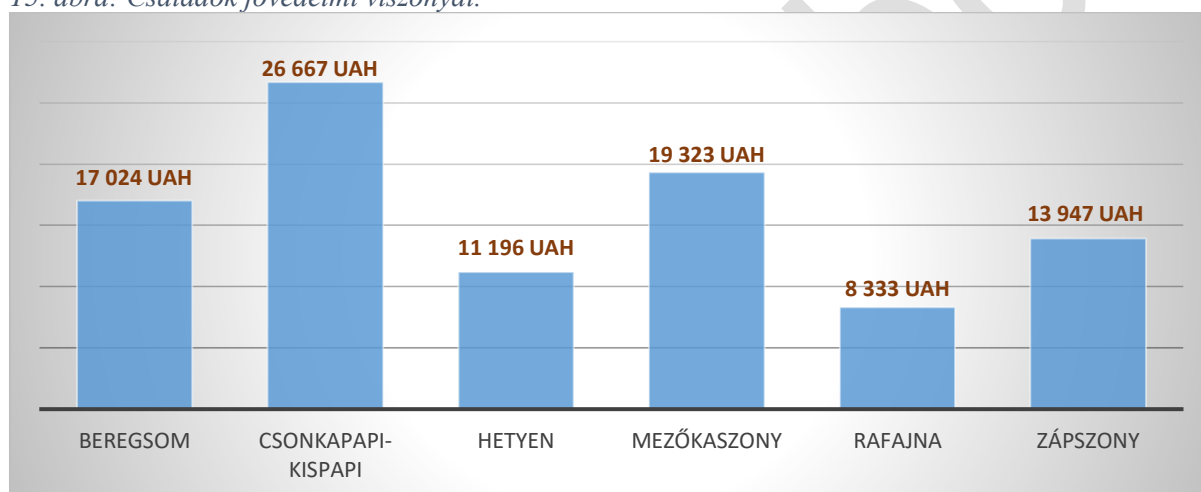
Forrás: Saját szerkesztés.

A legmagasabb érték Zápszonynál van (2,6), a legalacsonyabb pedig Rafajna (1,0). Ami meglepő, hogy később a településenkénti külön vizsgálatnál látni fogjuk, Mezőkaszony a többi

települést megelőzi, ennél a válaszoknál viszont a középmezőnyben van, illetve Csonkapapi-Kispapi települések pedig kimagasló eredményt értek el a munkahelyek viszonylatában.

A következő kérdésben a jövedelmi viszonyokat vizsgáltam. Lehetőségük volt a sávos jövedelemkategóriák közül választani, aminél a feladat az volt, hogy a család összes egy havi jövedelmét sorolja be a neki megfelelő kategóriába. A teljes lakossági átlag 19 246 UAH (közel 215 ezer Ft). Mivel az átlagos családlétszám 4,25 fő, így az egy főre jutó jövedelem 4528 UAH (kb. 50 ezer Ft), ami sajnos igen alacsony. Viszont a becslést átlag összességében torzít, mivel ez az érték jelentős változékonysággal jelentkezett (73 %-os a relatív szórás), illetve eltérés tapasztalható az egyes települések között (lásd az alábbi ábrát).

15. ábra: Családok jövedelmi viszonyai.

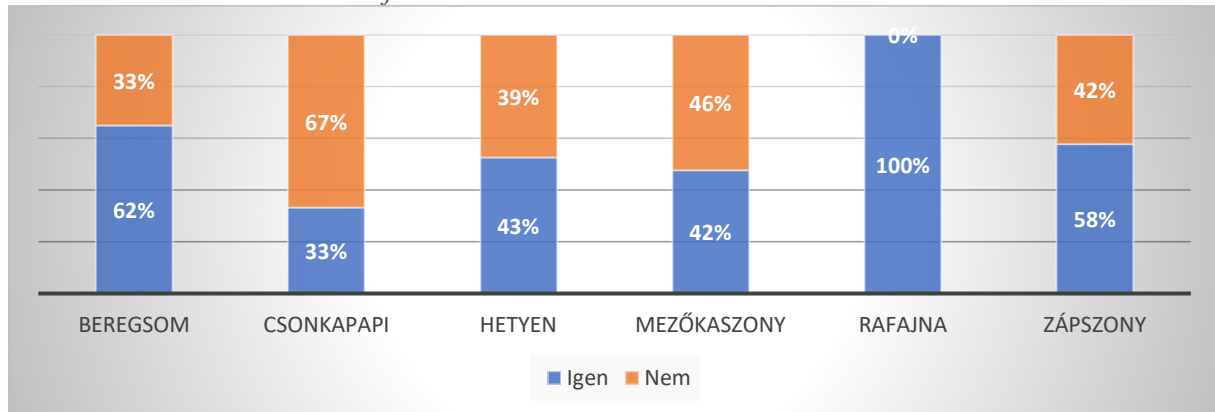

Forrás: Saját szerkesztés.

Az eredmény azért meglepő, mert a lakossági megelégedettséget jelző kérdések (lásd később) alapján Csonkapapi rossz eredményeket ért el, viszont a saját jövedelembevallás alapján kiemelkedik a többi település közül (ezzel ellentétben Mezőkaszony és Zápszony pedig a vártánál alacsonyabb átlagjövedelmet ért el). Mivel a kistérségben Kaszony és Zápszony rendelkezik a mezőgazdaságon kívül más jövedelemforrásokkal (turizmus, némi ipar és kereskedelem), így adódik a feltételezés, hogy Csonkapapi esetében a mezőgazdaság jelent tovább jövedelemforrást (vagy kevésbé torzították lefelé az értékeket a válaszadók, ahogy ez jellemző az ilyen típusú kérdéseknél).

Vizsgáltam a jövedelmek elemzésénél a szezonalitást is. A legtöbben azt válaszolták, hogy befolyásolja a család jövedelmét az, hogy melyik évszakban vagyunk (43 %), de elég nagy sokaságnál ez nem meghatározó (43 %), vagy bizonytalanok (8 %). Nézzük meg most ezt települési összehasonlításban (16. ábra).

16. ábra: Szezonális hatása a jövedelemre.

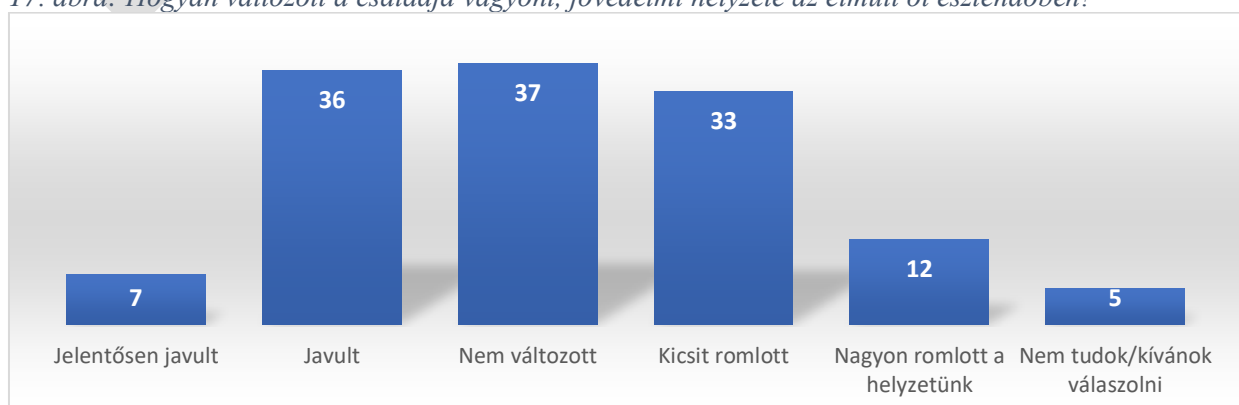

Forrás: Saját szerkesztés.

Látható, hogy Beregsom esetében, ahol jellemző az intenzív zöldség és gyümölcsstermesztés, ott magasabb a szezonálisra szavazók aránya, viszont csonkapapiban inkább szántóföldi növénytermesztés, ahol jelentősen kisebbségben vannak azok, akinek befolyásolja a jövedelmét. Természetesen nagyban meghatározta ezt az eredményt, hogy a kitöltők milyen nem mezőgazdasági munkát végeznek (hivatalos munkahely, külföldi munka). Viszont nem csak a mezőgazdaság határozza ezt meg, hanem a turisztikai tevékenység is, bár ez a két érintett településnél (Mezőkaszony és Zápszony), az adatsoron annyira nem mutatkozik meg. Akiknél jelentkezett a szezonális a válaszok alapján leginkább a nyári évszaknál mutatkozik (50 fő), a többi évszakokat kiegyensúlyozottan csak 4-6 válaszadó jelölte be.

A lakosság gazdasági helyzetével kapcsolatban a következő kérdések a tendenciákat vizsgálták. Első körben azt, hogy miként változott a családok vagyoni jövedelmi helyzete az elmúlt öt esztendőben (amiből másfél év a covid időszakban volt a kitöltéskor). Az alábbi diagram mutatja, hogy egész változatos válaszok érkeztek erre a kérdésre.

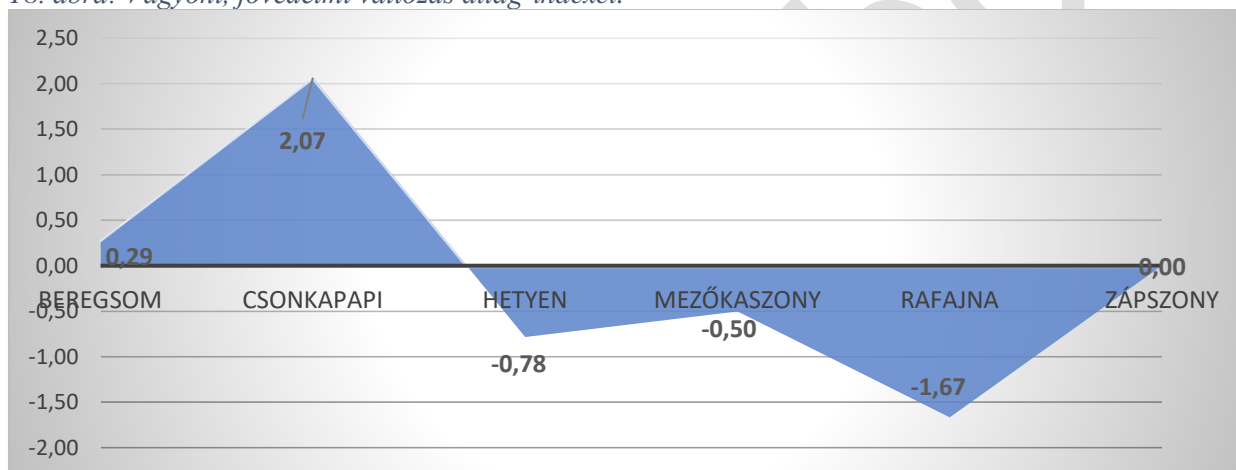
17. ábra: Hogyan változott a családja vagyoni, jövedelmi helyzete az elmúlt öt esztendőben?

Forrás: Saját szerkesztés.

Bár többségben a stagnálásra szavaztak, azért elég sok embernél jelentkezett a javult, illetve a kicsit romlott. Csupán 7-en válaszoltak úgy, hogy jelentősen nőtt, viszont 12 jelezte azt, hogy nagyon romlott a helyzetük. Ezért fontos, hogy tovább bontsuk ezt az eredményt. A válaszokat skáláztam: nagyon romlott -5 pont, kicsit romlott -3 pont, nem változott 0 pont, javult +3 pont, jelentősen javult pedig +5 pont. A teljes kistérséget vizsgálva az átlagmutató értéke -0,12 pont lett. A negatív szám azt mutatja, hogy összességében a válaszadók inkább hanyatlást tapasztaltak az elmúlt 5 évben vagyoni, jövedelmi, tehát családjuk gazdasági helyzetét vizsgálva. Fontosnak tartottam, hogy települési bontásba is értékeljem az együtthatót, aminek az eredményét az alábbi ábra mutatja.

18. ábra: Vagyoni, jövedelmi változás átlag-indexei.

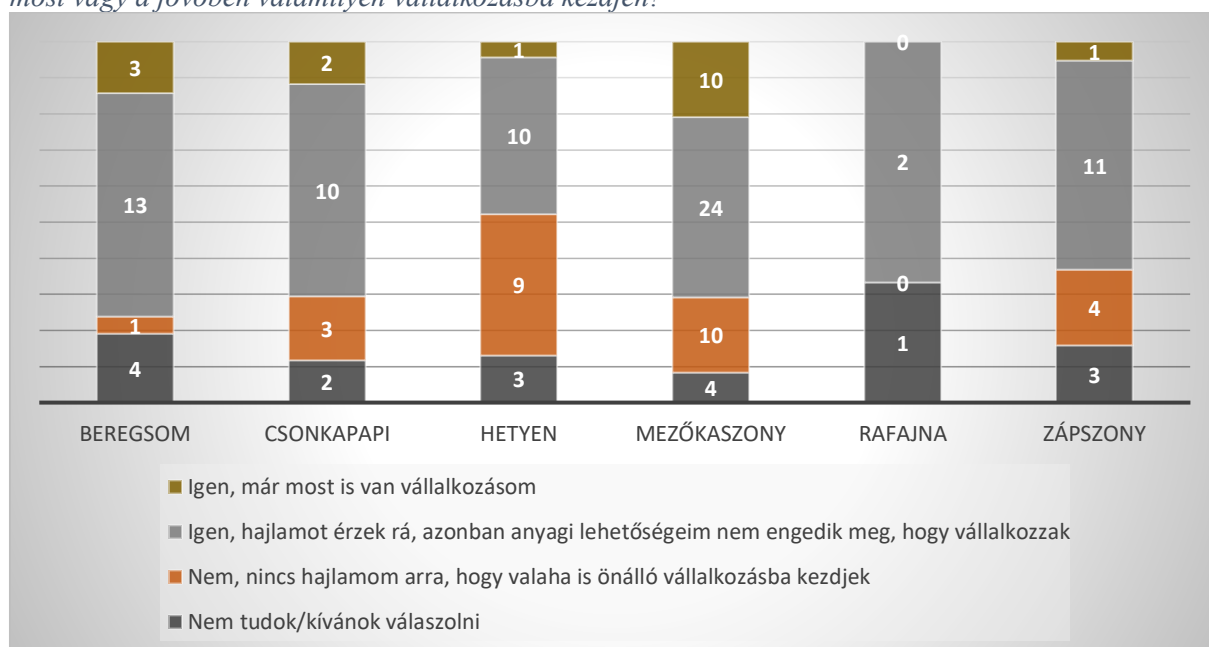

Forrás: Saját szerkesztés.

Az eredmény mintázata hasonló, mint a fentiekben láhattuk. Az átlagjövedelem tekintetében is Csonkapapi lett a legmagasabb, és ennél a mutatónál is jelentősen lekörözi a többi települést (2,07 pont). Kicsit javuló tendenciát tapasztaltak a Beregsomiak (0,29) és stagnálást a Zápszonyiak (0=Nem változott). Kicsit az átlag alatt került a kaszonyiak véleménye (-0,50), ami visszaesést jelent az elmúlt 5 évben, még nagyobb csökkenést mutat Hetyen (-0,78) és a legjelentősebb hátrányt a rafajnai lakosság tapasztalt (-1,67).

A gazdasági kérdések utolsó egysége a vállalkozói hajlamot vizsgálta. Arra a kérdésre, hogy „Ön, vagy családjának bármely felnőtt tagja érez-e hajlamot, anyagi lehetőséget arra, hogy most vagy a jövőben valamilyen vállalkozásba kezdjen?” a többség hajlamot érez, de anyagi lehetőségei nem engedik meg, hogy vállalkozásba kezdjen (53,4 %). Vállalkozása a válaszadók 13 %-nak van, s akik teljesen elzárkóztak egy esetleges saját vállalkozástól közel 21 %-t tettek ki (13 % nem tudott/kívánt válaszolni). Települési bontásban az alábbi ábra szemlélteti a vállalkozói hajlandóságot.

19. ábra: Ön, vagy családjának bármely felnőtt tagja érez-e hajlamot, anyagi lehetőséget arra, hogy most vagy a jövőben valamilyen vállalkozásba kezdjen?

Forrás: Saját szerkesztés.

A vállalkozások zöme Mezőkaszonyban van, vállalkozói hajlam viszont minden településen arányosan megtalálható. Az elutasítás a legmagasabb Hetyen községben, a legalacsonyabb viszont Beregsomban.

Arra a kérdésre, hogy ha vállalkozna, akkor milyen szektorban az alábbi táblázat szerint válaszoltak.

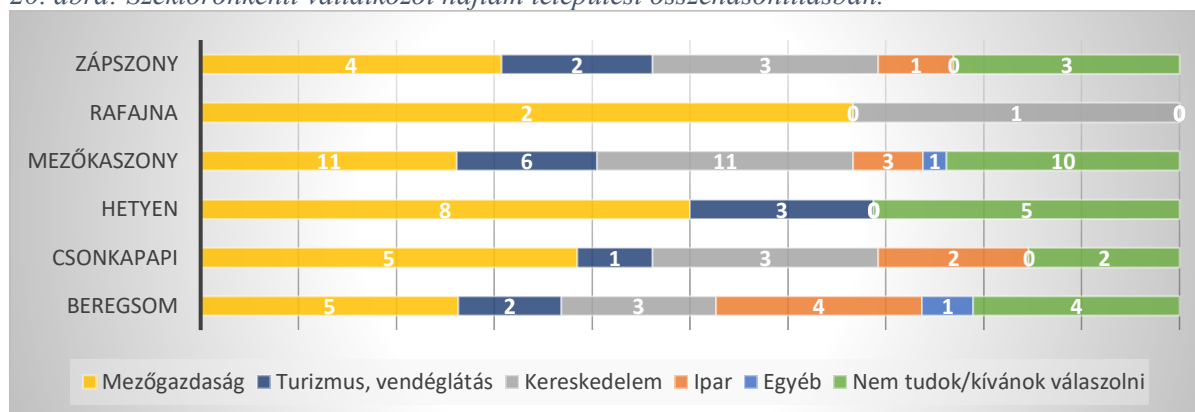
4. táblázat: Szektoronkénti vállalkozói hajlam megoszlása.

Ágazati kategória	Válaszadók száma	Megoszlás, %
Mezőgazdaság	35	26,7
Kereskedelem	21	16,0
Turizmus, vendéglátás	14	10,7
Ipar	10	7,6
Egyéb (művészet, fodrászat)	2	1,6
Nem tudok/kívánok válaszolni	24	18,3

Forrás: Saját szerkesztés.

A válaszból látható, hogy bár turisztikailag frekventált térség, mégis a mezőgazdasági vonal a legerősebb még mindig a kistérségben. Természetesen van eltérés az egyes települések között, amit az alábbi ábra szemléltet.

20. ábra: Szektoronkénti vállalkozói hajlam települési összehasonlításban.

Forrás: Saját szerkesztés.

Összességében megállapítható, hogy a Mezőkaszonyi Kistérség lakosságának véleménye a saját gazdasági helyzetéről vegyes, sajnos többségben vannak azok, akik negatív tapasztalatokkal rendelkeznek az elmúlt évekről. Természetesen eltéréseket láthatunk a kistérség falvai között, ezért is tartom fontosnak, hogy a továbbiakban is települési relációban vizsgáljuk a lakosság válaszait.

A következő fejezetben kimondottan az agráriumhoz való viszonyulást vizsgáltam.

3.3 Lakosság viszonyulása az agráriumhoz

A kutatásom központi kérdése, hogy a Mezőkaszonyi Kistérség lakosságának milyen viszonyulása, milyen érdekviszonya és jövőképe van a mezőgazdaság vonatkozásában.

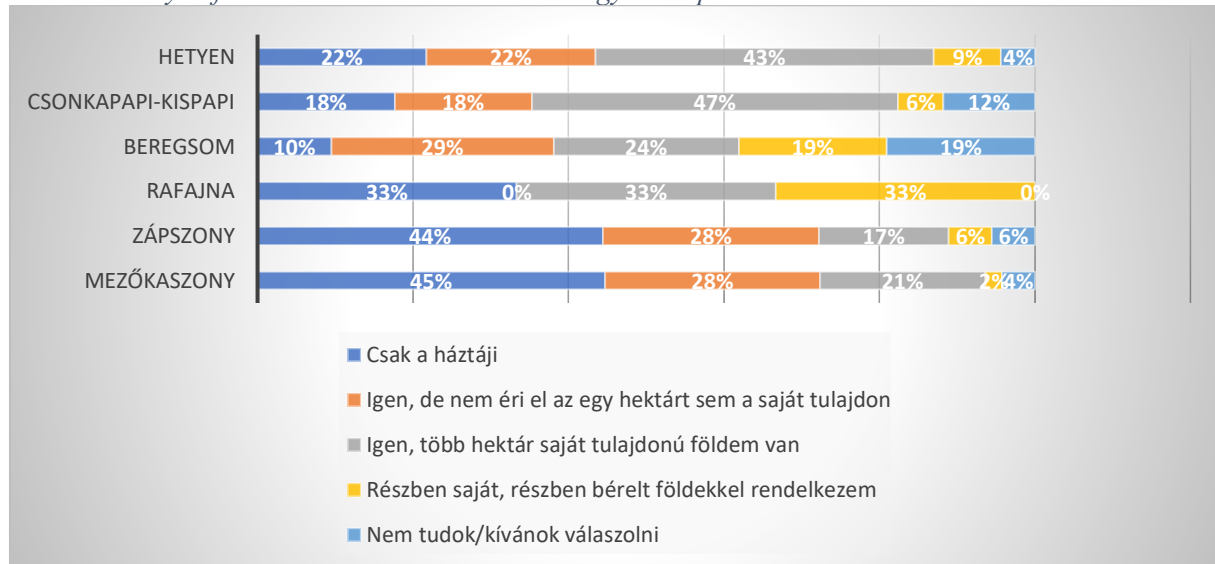
Fontosnak tartom, hogy a rurális térség esetében, ahol hagyományosan a jövedelmek a mezőgazdasághoz kötődtek, megvizsgáljuk az agrárium helyzetét és jövőképét. Ezt azért is fontos megtenni, mert folyamatos változásokat tapasztalunk: elvándorlás, hagyományos szakmák elsorvadása, hagyományos értékek átrendeződése. Ezért időről időre szükséges mérni a lakossági attitűdöket.

A kérdőív szerkezetileg úgy volt összeállítva, hogy az általános kérdések (társadalmi és gazdasági, lásd előző alfejezetben) után a kitöltést annak megfelelően továbbvitte az online felület, hogy melyik települést jelölte be lakhelyéül. A 131 válaszadó ennek értelmében megoszlott e speciális kérdések vonatkozásában településenként. A legtöbben Mezőkaszonyból válaszoltak (47 fő), ami a leginkább reprezentatív, a legkevesebben Rafajnáról (ami inkább csak irányjelző, de nem számít reprezentatív adatmennyiségnek). Átlagosan 22 fő válaszolt a 7 településről, viszont Kisapait egybe soroltam Papi társközségével.

A továbbiakban az összemérés, valamint átláthatóság érdekében nem külön-külön mutatom be az egyes kérdéskörök mentén a lakossági véleményeket, hanem az egyes diagram elemzését együttesen.

Az első kérdés a földterületek rendelkezésre állását vizsgálta.

21. ábra: Milyen földterület áll rendelkezésre az egyes településeken?

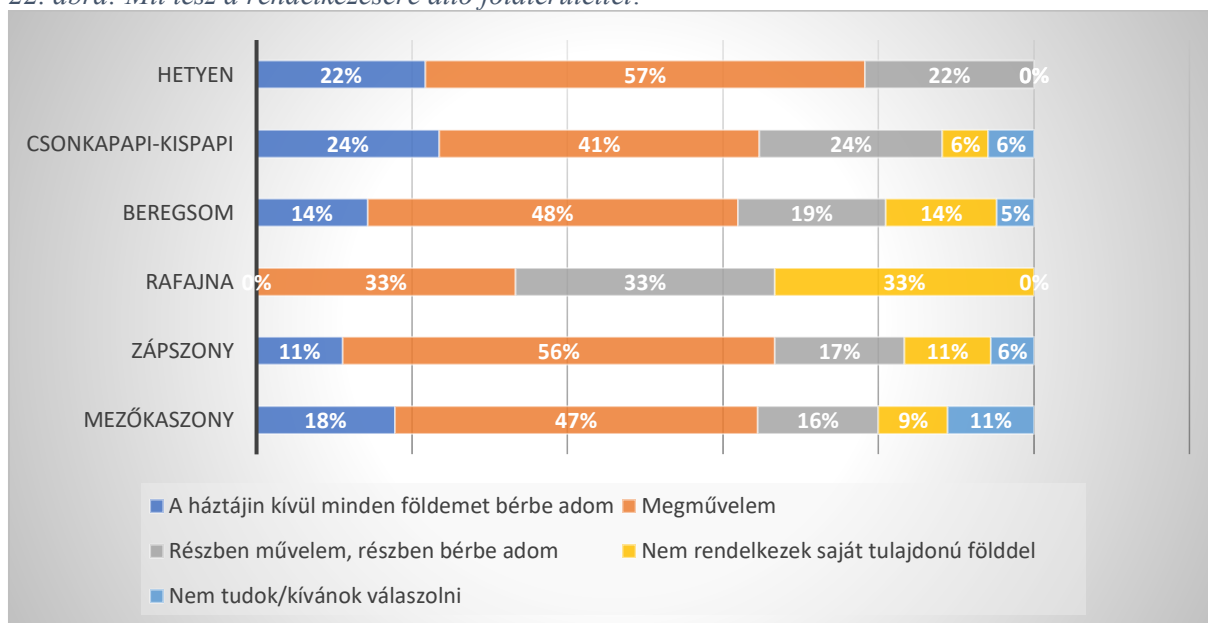

Forrás: Saját szerkesztés.

Látható, hogy Mezőkaszony és Zápszony esetében a legtöbb válaszadónak csak háztáji földterülete van, vagy pedig nem éli el az egy hektárt a saját tulajdon. Több hektárral rendelkezők aránya csupán 17-21 % között mozog ezekben a településeken, míg Hetyenben, Csonkapapi-Kispapiban a leggyakoribb érték, hogy több hektárral rendelkeznek. Beregsomban azért alacsonyabb mindkét arány, mert a többi településhez képest viszonylag magasabb azon válaszok aránya, ahol „részben saját, részben bérelt” földdel rendelkeznek. Ez az eredmény jól bizonyítja saját tapasztalataimat, miszerint a környező kisebb településekben inkább a mezőgazdaság (azon belül a szántóföldi növénytermesztés) dominál, míg Kaszony és Zápszony kevesebb földterülettel rendelkezik, így alacsonyabb a lakossági földtulajdon aránya is.

Ehhez kapcsolódóan azt is vizsgáltam, hogy a meglévő földterülettel mit tesznek a gazdák. Az 22. ábra azt mutatja, hogy minden településnél ma még a leggyakoribb, hogy saját maga műveli meg. Viszont Mezőkaszony és Zápszony esetében ez főleg a háztájira értendő, tehát a lakosság a saját kiskertjeit még megműveli, de több hektáron nem jellemző a mezőgazdasági tevékenység nagy számú előfordulása. Viszont Papi esetében jellemző még jelentősebb a mezőgazdasági tevékenység családi gazdaságokban, mivel ott is 41 %-ban maguk művelik meg a 47 %-ban több hektáros területét.

22. ábra: Mit tesz a rendelkezésére álló földterülettel?

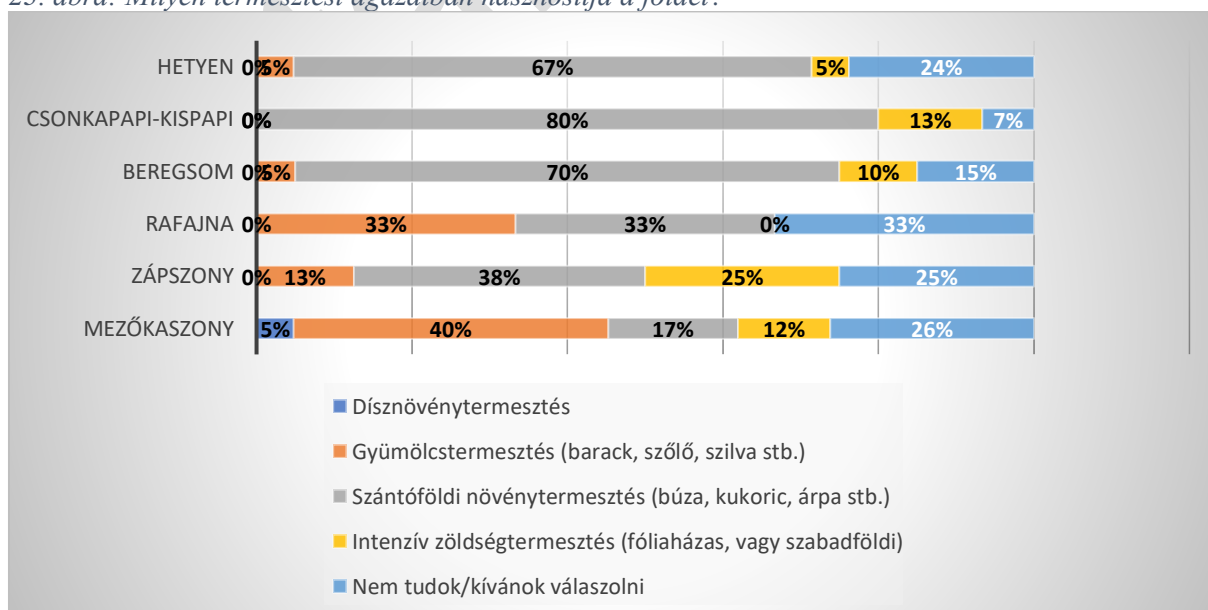

Forrás: Saját szerkesztés.

A bérbe adók aránya 10-25 % között mozog a településeken, ami azt mutatja, hogy átlagosan a kistérségi lakosság 1/5-e adja ma még bérbe a földjeit. Ez az előzetes várakozásokhoz képest viszonylag alacsony értéknek számít.

A következő kérdésben a mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozók között vizsgáltam azt, hogy melyik termesztési ágazat irányába tendálnak.

23. ábra: Milyen termesztési ágazatban hasznosítja a földet?

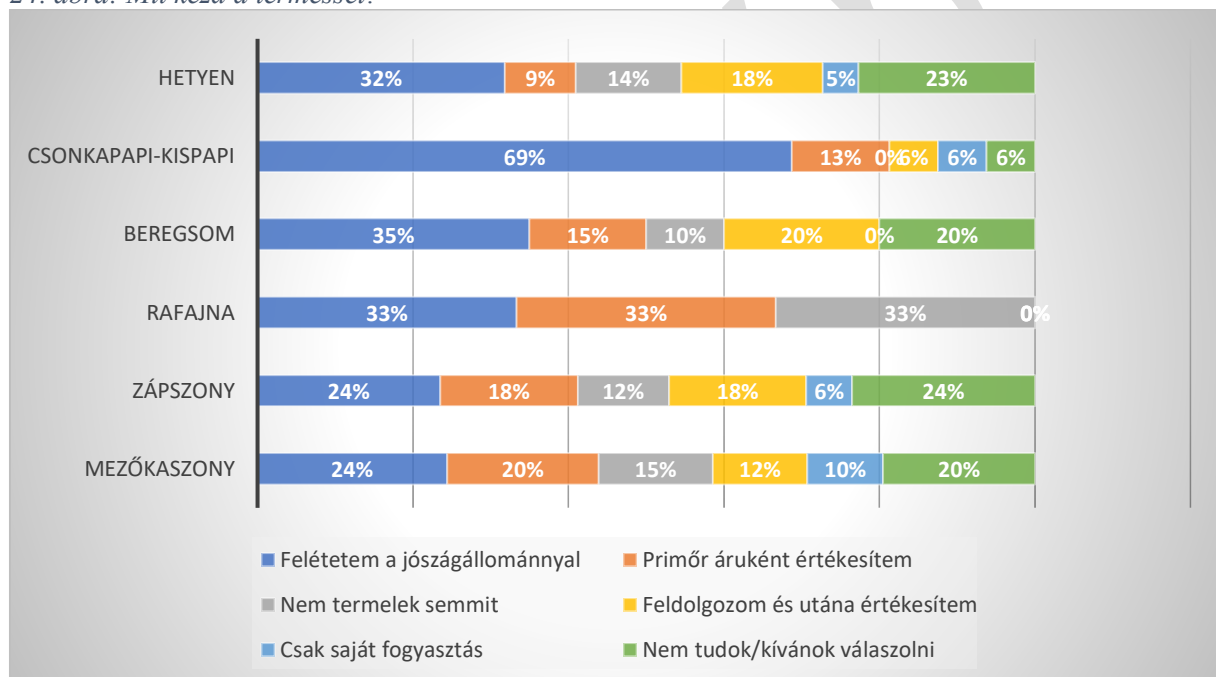

Forrás: Saját szerkesztés.

Jól elkülönülnek itt a települések aszerint, hogy valahol jelentős többségben szántóföldi növénytermesztés a meghatározó (Hetyen -67%, Papi-80%, Beregsom-70%). Ez várható módon Kaszonyban volt a legalacsonyabb (17%), mivel a község adottságai alapján jelentősen kevesebb az ilyen földterület. Viszont a domboldal lehetőséget teremt a gyümölcsstermesztésre, ami meg is látszik abban, hogy a válaszadók 40 % (legtöbben) ezt az ágazatot jelölték meg. Zápszony esetében a szántóföldin túl a zöldségtermesztés népszerű, meglepő módon viszont a gyümölcsstermesztés nem annyira, pedig Kaszonyhoz hasonlóan dombos területekkel rendelkezik.

Nem elég a termelés, fontos, hogy van-e a piaca ezeknek a kultúráknak. A következő kérdésben azt vizsgáltam, hogy mit kezdenek megtermelt növényekkel.

24. ábra: Mit kezd a természsel?

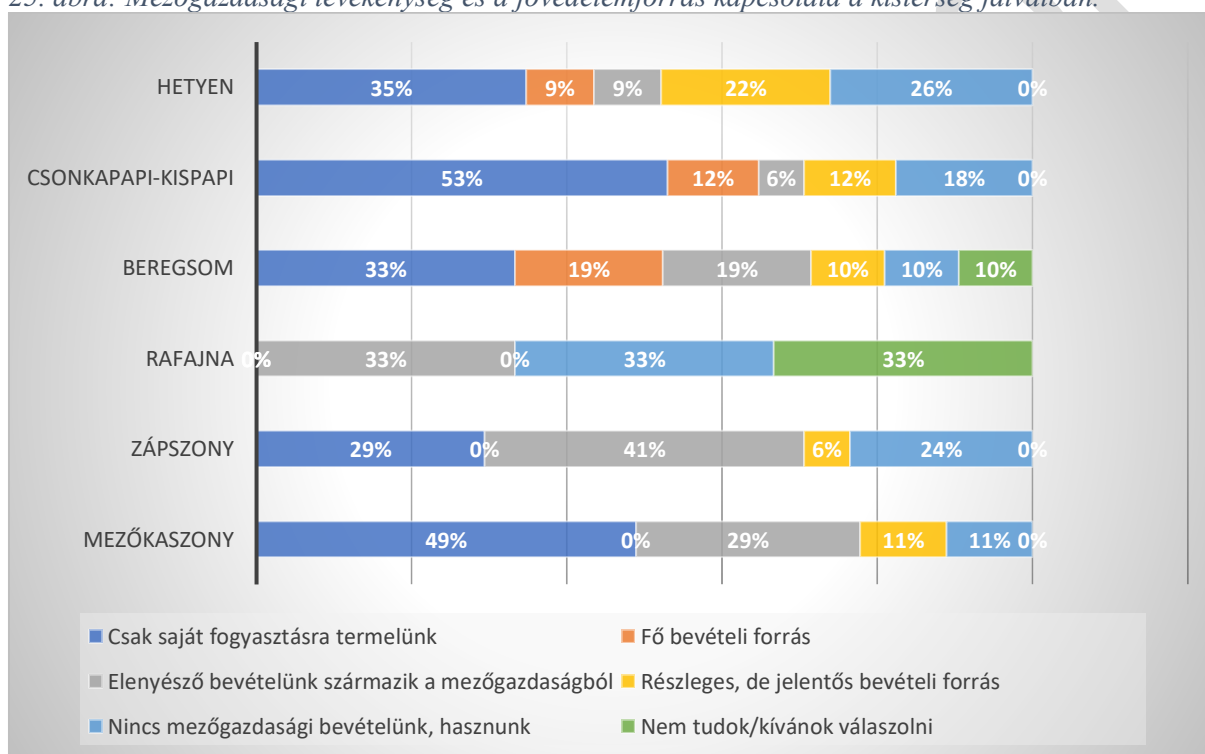

Forrás: Saját szerkesztés.

Az állattenyésztéssel való kapcsolódást leginkább Csonkapapi-Kispapi településeken lehet megfigyelni, ugyanis több mint 2/3-a a válaszadóknak azt jelölte be, hogy a szántóföldi növénytermesztés termését a saját jószágállománnyal éteti fel. A többi településen is jellegzetesen magas ennek az aránya (24-33% között). Primőr áruként való értékesítés Kaszonyban a legnagyobb, ami abból is adódik, hogy itt a gyümölcsstermesztés dominál. A feldolgozás után történő értékesítés Beresomban a legnagyobb (20%), s a legalacsonyabb Papiban és Kaszonyban. A nem termelők aránya ennél a kérdésnél a válaszadók 10-15 %-t fedile.

A következő kérdés a jövedelmi viszonyokat kapcsolja össze a mezőgazdasággal. Látható, hogy a fő bevételi forrás Beregsomnál jelentkezik, viszont itt is csak a válaszadók 19 %-a (Papiiban 12 %, Hetyenben 9%). Kaszonyban és Zápszonyban senki nem adott olyan választ, hogy fő bevételi forrása lenne a mezőgazdaság. Kaszonyban a legnagyobb azoknak az aránya, akik csak saját fogyasztásra termelnek (49 %), de ezt jelölték be a legtöbben a Papiak is (53%). Az utóbbi településen viszont alacsony arányban nyilatkoztak úgy, hogy „elenyésző bevételünk származik a mezőgazdaságból”. A részleges, de jelentős bevételük viszont van a papiaknak, de Hetyenben jelölték be ezt a kategóriát a legtöbben (22%).

25. ábra: Mezőgazdasági tevékenység és a jövedelemforrás kapcsolata a kistérség falvaiban.

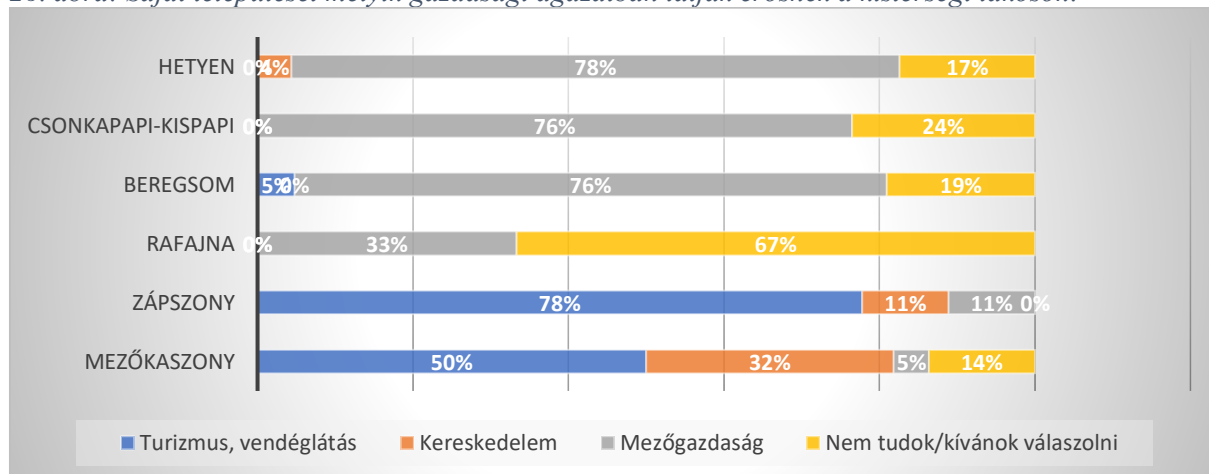

Forrás: Saját szerkesztés.

Összességében látható, hogy a jövedelmi hányad nagyjából követi a települések mezőgazdasági aktivitását, ahol szántóföldi növénytermesztéssel nagyobb területen, saját terelési keretek között foglalkoznak, ott jelentősebb az ilyen irányú bevétel. Viszont Kaszonyban nem jellemző, hogy a dominánsabb gyümölcsstermesztési ágazat fő, vagy jelentős bevételi forrás lenne a családok számára.

Fontos, hogy ne csak abból induljunk ki, hogy a kitöltők mivel foglalkoznak, hanem a saját településüket melyik ágazatban látják erősnek (ezt szemlélteti az 26. ábra).

26. ábra: Saját települését melyik gazdasági ágazatban látják erősnek a kistérségi lakosok?

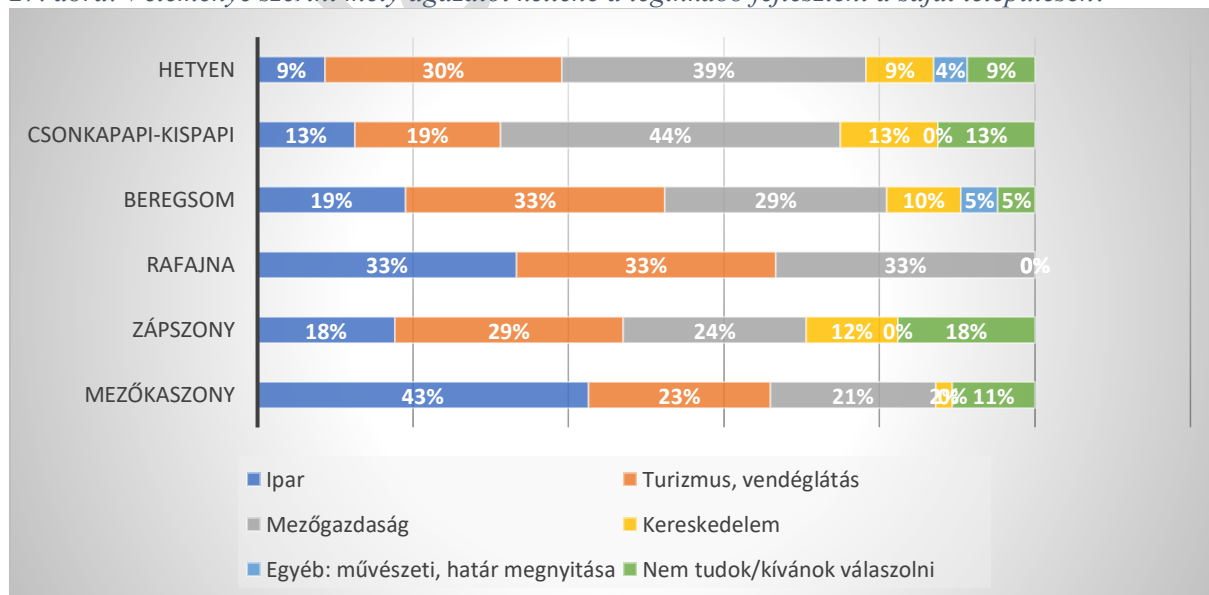

Forrás: Saját szerkesztés.

Itt is látható, hogy jól kettészakadnak a települések. Hetyen (78%), Csonkapapi-Kispapi (76%) és Beregsom (76 %) lakossága szignifikánsan a mezőgazdaságot látja meghatározó ágazatnak. Viszont Zápszony (78%) és Kaszony (50%) lakói a turizmus, vendéglátást látja a fő erősségnek. Ez a közelben lévő termálfürdőknek tudható be: bár közigazgatásilag Mezőkaszonyhoz tartozik a két termálfürdő komplexum, mégis Zápszony van közelebb, így ez utóbbi település profitál a turizmusból a legtöbbet.

Adódik a kérdés, hogy vajon a jelenleg legerősebb ágazatot kellene a jövőben is fejleszteni? Az alábbi ábrán látható, hogy eltérő mintázat rajzoldóik ki, amikor a jövőbeni fejlesztésről beszélünk.

27. ábra: Véleménye szerint mely ágazatot kellene a leginkább fejleszteni a saját településén?

Forrás: Saját szerkesztés.

Ahol csak a mezőgazdaság van jelen napjainkban, ott a lakosság elvárja, hogy a kistérség többi települése is profitáljon a turizmusból (Hetyen 30%, Papi 19%, Som 33%). Kaszonymál az iparosodás igénye jelentkezik leginkább (43%), ami jelentősen más vélemény a többi településhez képest. Itt és Zápszonymál sem jellemző, hogy az egyik legfontosabb ágazatot, a turizmust a lakosság többsége kívánna fejleszteni (Zápszony 29% és Kaszony 23 %). Tehát elmondható, hogy a komplementer igény érvényesül, amiben a szomszéd település jobb, azt kívánjuk magunknál is, kivéve a mezőgazdaságnál, mivel Kaszony és Zápszony esetében inkább az ipar és kereskedelem fejlesztése jelent meg kívánatos célként.

Az előző alfejezetben általánosságba véve vizsgáltam a kistérség fejlődésével kapcsolatos véleményeket. Viszont erre az adott települési réteg mintában is rákérdeztem, így most meglehet állapítani, hogy az egyes települések esetében a válaszadók milyennek látják a község fejlődését az elmúlt 5 esztendőben.

5. táblázat: Milyennek látják a községük fejlődését az elmúlt 5 évben?

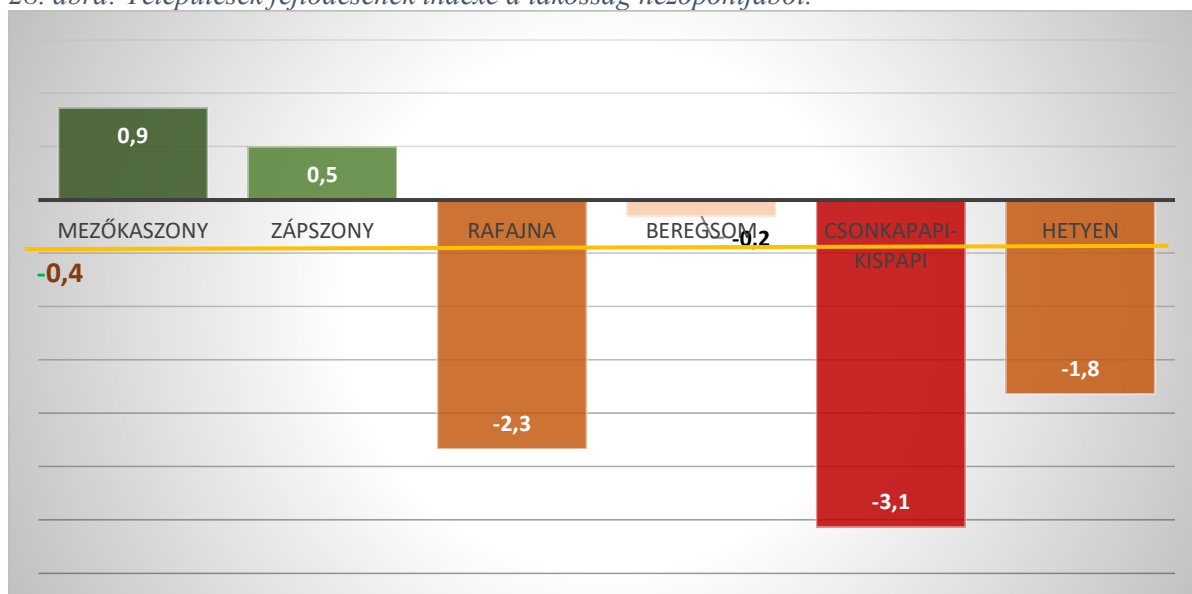
Válaszkategória	Mezőkaszony	Zápszony	Rafajna	Beregsom	Csonkapapi-Kispapi	Hetyen
<i>Nagymértékben javult</i>	10%	0%	0%	0%	0%	0%
<i>Kismértékben javult</i>	35%	39%	33%	29%	6%	13%
<i>Nem változott, stagnált</i>	25%	33%	0%	43%	18%	35%
<i>Kismértékben romlott</i>	13%	6%	0%	10%	18%	13%
<i>Nagymértékben romlott</i>	8%	11%	67%	14%	47%	35%
<i>Nem tudom a választ</i>	8%	11%	0%	5%	12%	4%

Forrás: Saját szerkesztés.

Látható a százalékokból, hogy nagymértékű javulás sajnos nem jellemző (egyedül Kaszony esetében volt 5 válaszadó, aki ezt jelölte be). Kismértékű javulás zápszonyiaknál volt a legnagyobb arányban (39 %), Papiban viszont ez volt a legalacsonyabb. Stagnálás a somiaknál volt a legmagasabb, a kismértékű visszaesés viszont Papinál. Nagymértékű romlást sajnos több településen magas arányban jelöltek: Rafajna (67%), Csonkapapi-Kispapi (47%), Hetyen (35%).

Átláthatóbb átlagosan a vélemények, amennyiben indexáljuk az egyes tényezőket (Nagymértékű javulás +5; Kismértékű javulás +3; Stagnálás „0”; Kismértékű romlás „-3”; Nagymértékű romlás „-5”). Ennek értelmében a teljes kistérség átlag indexe -0,4 lett (negatív szám romlást takar, pozitív szám fejlődés, a nulla pedig stagnálást). Tehát közel stagnáláshoz, egy kis mértékű visszaesést tapasztaltak összességben a kistérség lakosai. A települési eltéréseket az az 28. ábra mutatja.

28. ábra: Települések fejlődésének indexe a lakosság nézőpontjából.

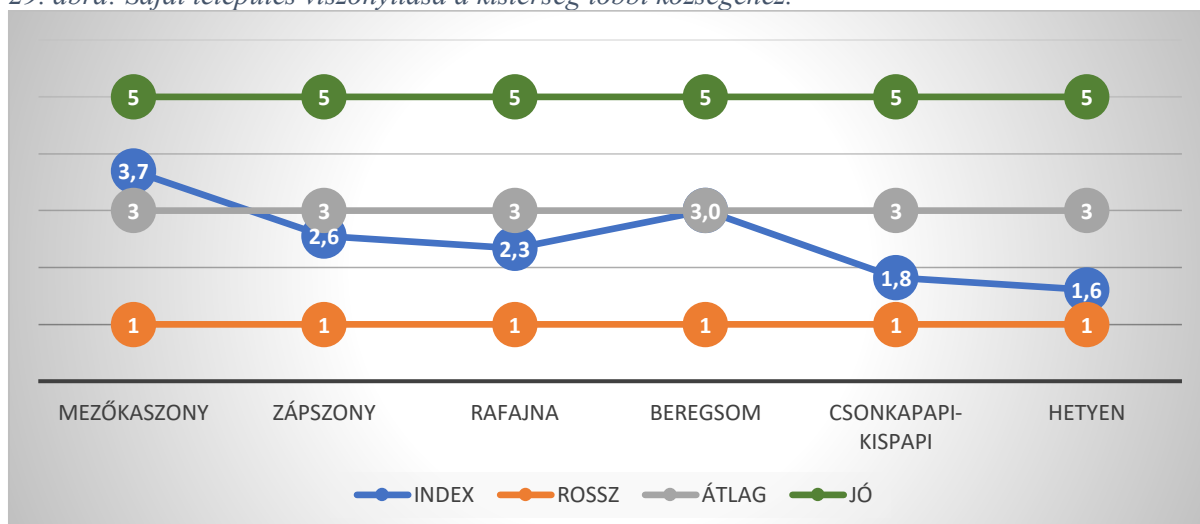
Forrás: Saját szerkesztés.

Látható, hogy a települések összehasonlításában igen jelentős eltérések vannak. A kaszonyi lakosok látják leginkább úgy, hogy a településük fejlődött az elmúlt 5 évben (+0,9), ezt követi Zápszony (+0,5). A somiak kis mértékű visszaesést éreztek 2020 nyarán (-0,2), viszont jelentős hanyatlást Hetyen (-1,8), Rafajna (-2,3) és Csonkapapi-Kispapi (-3,1) fejlődésében láttak az adott település lakosai.

Érdekes összevetni ezt az eredményt az előző alfejet hasonló kimutatásához, amiben nem a települések, hanem a családok vagyoni, jövedelmi helyzetének dinamikáját vizsgáltam (lásd 18. ábra). Látható, hogy jelentős eltérések vannak, amikor a lakosság gazdasági helyzetét nézzük, mint amikor a település fejlődését. Ezt leginkább Kaszony esetében figyelhetjük meg: a település esetében a legjobb eredményt érte el (+0,9-es fejlődési index), míg a családok helyzetét tekintve hanyatlást tapasztaltak (-0,5-es kicsit romló állapot). A másik jelentős eltérés Csonkapapi-Kispapi esetében van, mert a település fejlődését tekintve a legrosszabb mutatót ez a község hozta (-3,1), viszont a lakosság vagyoni, jövedelmi helyzetében pedig szignifikánsan a legjobb helyzet jelentkezik itt (+2,07). Ezek az eredmények azt mutatják, hogy nem mozog együtt a lakosság saját gazdasági helyzetének a megítélésé településének a fejlődésével.

Az indexálás módszerével dolgoztam fel azt a kérdést is, hogy a saját településének a helyzetét hogyan ítéli meg a kistérségen belül. Az eredményt az alábbi ábra szerint úgy kell értelmezni, hogy a legjobb felső határ (5) és a legrosszabb alsó határ (1) között megvizsgáljuk a lakossági vélemény települési átlagát.

29. ábra: Saját település viszonyítása a kistérség többi községéhez.

Forrás: Saját szerkesztés.

Látható, hogy a kaszonyiak ítélik meg saját településüket úgy, hogy jobb helyzetben van, mint a többi kistérségi község (3,7 pont). A somiak átlagosnak gondolják a helyzetüket (3,0 pont), míg a több település mind az átlag alatti értéket hozták: Zápszony kicsivel lemaradva (2,6 pont), majd következik Rafajna (2,3 pont), s a legrosszabb helyzetnek a papiak (1,8), illetve a hetyeniek (1,6) gondolták a településüket a kistérségen belül.

Az utolsó kérdéssel azt vizsgáltam, hogy m ilyennek látják az itt élők a Mezőkaszonyi Kistérség jövőképét. A válaszokat Likert-skálán értékeltem (5 = Sikeres, 1= Sikertelen). Az átláthatóság kedvéért átlagoltam a településeket, így az alábbi ábra szerint összehasonlíthatóvá vált a kistérség falvainak jövőképével kapcsolatos várakozások.

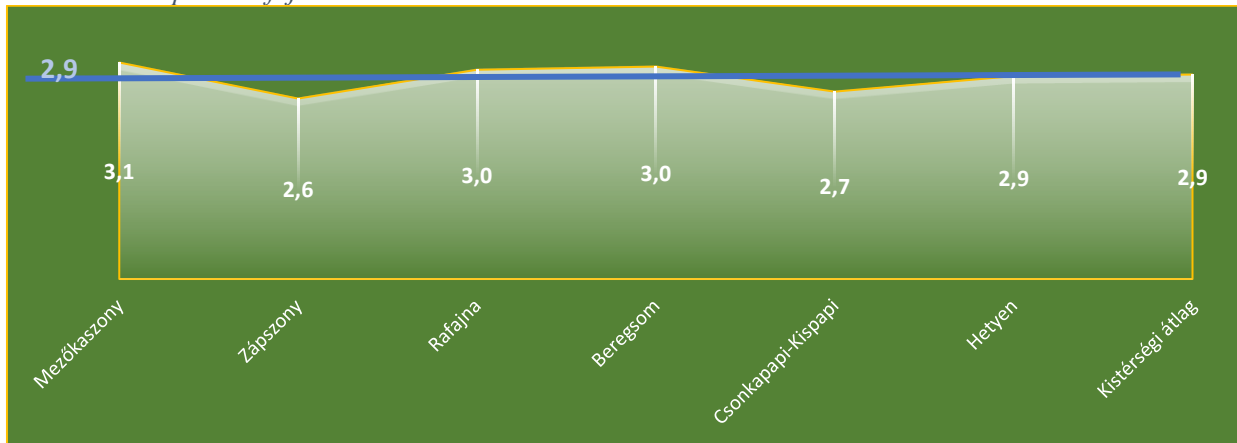
3.4 Kistérség jövőképe

Mielőtt rátérnék konkrétan a lakosság jövőképeének az ismertetésére, fontosnak tartom itt is megjegyezni, hogy ezek a válaszok még a háború előtti időszakban születtek. Természetesen több tendencia (elhúzódó orosz-ukrán konfliktus, erősödő ukrán nacionalizmus, pandémia) az elmúlt 8 évben is több helyi magyar család jövőképét változtatta meg, viszont ezt össze sem lehet hasonlítani azzal a hatással, amit 2022 tavaszán érzékelünk.¹

¹ Viszont a háború hatásának értékelése már nem tartozik jelen szakdolgozat tárgykörébe, de mindenképp fontos kutatási téma lesz a jövőben az új helyzet és az erre adható válaszok vizsgálata.

A kérdőív egyik kérdése arra vonatkozott, hogy az adott településen lakók mennyire látják fejlődésnek a településüket és milyen a várakozásuk (1-5-ig skálán az 5-ös érték jelentette a maximumot).

30. ábra: Települések fejlődésére vonatkozó várakozások.

Forrás: Saját szerkesztés.

Látható az ábrán, hogy kék vonal jelenti a kistérségi főátlagot (2,9), ami kismértékben, de alatta van a 3-nak, mely középarányostól lefele inkább pesszimista, felefelé inkább optimista jövőkép él a lakosságban.

Bár korábban jeleztem, hogy a Rafajna településről jövő adatok alacsony száma miatt nem reprezentatív, mégis érdekes, hogy bár a legtöbb megelőző kérdésben negatív eredmény született, itt most picit az átlag fölött van (tehát se nem látnak jó, se rossz jövőképet a kistérségnek). Ugyanez az eredmény jött Beregsomnak. Egyedül Mezőkaszony van egy picit az átlag fölött, de ez sem nevezhető szignifikánsnak. Ebből az következik, hogy a kaszonyiak, mint a kistérségi központban élők valamelyes jobb jövőképet látnak a közigazgatási egységnek, mint a többi településen élők. A korábbi adatok alapján nem meglepő, hogy a hetenyiek és a papiak negatív jövőképet látnak, viszont, hogy Zápszony esetében lett a legalacsonyabb az index (2,6 pont) nem várt eredmény.

Természetesen, mivel szignifikáns különbségek nem alakultak ki, ezek az eredmények és települési különbségek inkább csak iránymutató értékek, viszont mindenképp megállapítható, hogy sajnos az itt élő lakosság nem lát dinamikus jövőt a kistérség vonatkozásában. Természetesen ez összefüggésben van az ország elmúlt évekbeli teljesítményére, a politikai, gazdasági légkörre, a romló demográfiai adatokra és természetesen arra, hogy a kistérségben több település igen alacsony lélekszámmal, földrajzilag elzárt településnek minősülnek, s

amennyiben valamilyen jelentős infrastrukturális, egyéb tényező nem változik, akkor nem várható jelentős előrelépés.

A kistérség egyik fontos adottsága a határátkelő is, ami Mezőkaszonynál található (Kaszony-Barabás nemzetközi határátkelőhely). Ez a tény a rendszerváltás óta a településnek helyzetelőnyt adott, mivel újra központibb szerepet biztosított, illetve a lakosság jövedelemszerző képességét is javította. Ez utóbbi a kistérség legtöbb településére nézve jó adottságnak számított, de összességében a kaszonyiak láttak több előnyt a határátkelőből. Bár régóta szóba volt egy újabb határ nyitása Hetyen községnél, ami szintén jelentős löktetett adott volna az elhaló kistelepülésnek, viszont gyakorlatban előrelépés nem történt mindezidáig.

A jövőkép gondolatmenete már átvezet minket a következő fejezetbe, ahol a fejlesztési irányokat kívánom bemutatni az eddig látott helyzetelemzésből kiindulva.

4 Mezőkaszonyi kistérség agrár- és vidékfejlesztésének irányvonalai

A térség általános, majd pedig lakossági helyzetértékelését követően ennek a fejezetnek a célja, hogy felvázoljam a lehetséges fejlesztési lehetőségeket. Az elemzés középpontjában az agrárium van, viszont, ahogy a későbbiekben látni fogjuk e kistérség esetében szétválaszthatatlan a mezőgazdaság a turizmustól és az egyéb gazdasági ágazatoktól.

Az első egységben egy átfogó képet próbálok mutatni a kistérség kihívásairól, majd az egyes beavatkozási pontokról. Ezt követően az agrár- és vidékfejlesztési kitörési pontokat mutatom be fókuszálva a gyümölcs és zöldségtermesztésre, a borászat kiaknázatlan lehetőségeire. A fejezet zárásaként a kapcsolódó gazdasági ágazatok potenciálját értékelem.

4.1 Probléma- és cél-fa elemzés

A kistérség agrárfejlesztését nem lehet különválasztani a terület komplex fejlesztési értékelése nélkül. Az előző fejezetekben bemutatásra került a kistérség történeti fejlődése, jelenlegi helyzete, valamint a helyi statisztikák és a lakosságban végzett felmérés alapján egy átfogó helyzet- és jövőkép tárult elénk.

A szakirodalmi áttekintésben már szóba került a probléma- és cél-fa módszertanának az ismertetése. Most ebben az alfejezetben konkrétan a kistérségre kihegyezve hasznosítom ezt az elemzési eszközt.

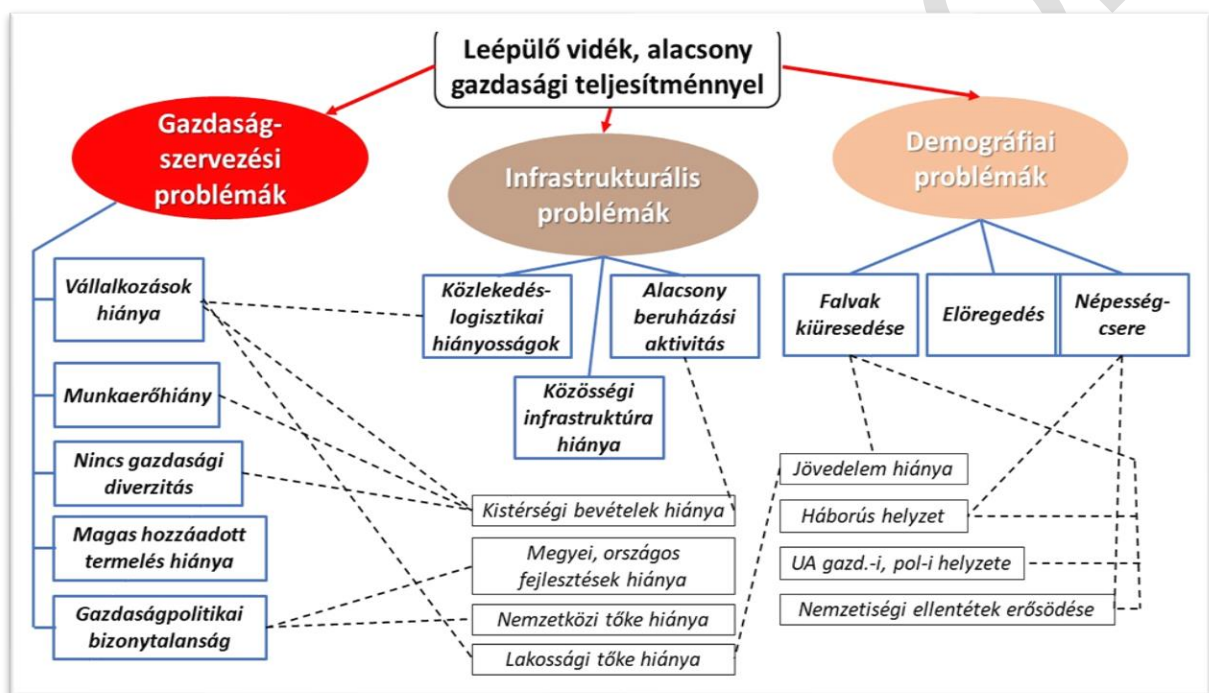
A stratégiai tervezés alapját a megfelelő célok kijelölése adja. A SWOT-elemzés és egyéb alternatívái pedig betekintést nyújtanak a terület gyengeségeibe és veszélyeibe, tehát a probléma gócpontokba. Fontosnak tartottam ezért bemutatni, hogy a Mezőkaszonyi Kistérség esetében melyek a főbb probléma területek (csomópontok), mert ennek tudatában tudjuk a beavatkozási területeket (célok) kijelölni. Most nézzük meg először a probléma-fát.

A probléma-fa logikája a gyökér-, alproblémák feltárását mutatja, de a „lombozat” már egy szerteágazó probléma-halmazt tár elénk. Tulajdonképpen ezek az összetevők azok, amelyeket a lakosság, a helyi vezetők és jómagam, mint helyi lakos megfogalmaztunk a mindennapokban:

- hiányos a kistérség saját bevétele (helyi adók, szegényes vállalkozói réteg);

- elmaradnak az országos, megyei fejlesztések (pl. úthálózatban, egyéb közösségi infrastruktúrában), e mellett gazdasági és politikai instabilitás is jellemző (főleg most a háborús helyzet felfokozódásával);
- nincsenek nagyobb országos és nemzetközi tőkebefektetések,
- elszegényedő lakosság, mely egyben mutatja az elvándorlás és az elöregedés negatív tendenciáit;
- fokozódik a nemzetiségek közötti ellentét;
- hiányos a helyi menedzsment kompetenciái és a fejlesztéshez való hozzáállása.

31. ábra: Probléma-fa a Mezőkaszonyi Kistérség vonatkozásába.

Forrás: Saját szerkesztés.

E nehézségek alapján **három fő stratégiai probléma-csokrot** lehet beazonosítani:

1. **Gazdaság-szervezési problémák:** vállalkozások hiány, munkaerőhiány, nincs gazdasági diverzitás (ami azt jelenti, hogy erősen a turizmusra épült a térség néhány falujának a terve, s nincs mellette mezőgazdasági feldolgozóipar, egyéb ipari, kereskedelmi tevékenység), és általános probléma, hogy a teljes országban, Kárpátalján, s így vidékünkön is jelentős a politikai és gazdasági instabilitás (ez utóbbi esetben nincs saját beavatkozási lehetőség).
2. **Infrastrukturális problémák:** egyrészt a kisebb falvak szinte teljesen megközelíthetetlenek (közlekedéslogisztikai nehézségek), másrészt évtizedek óta kevés

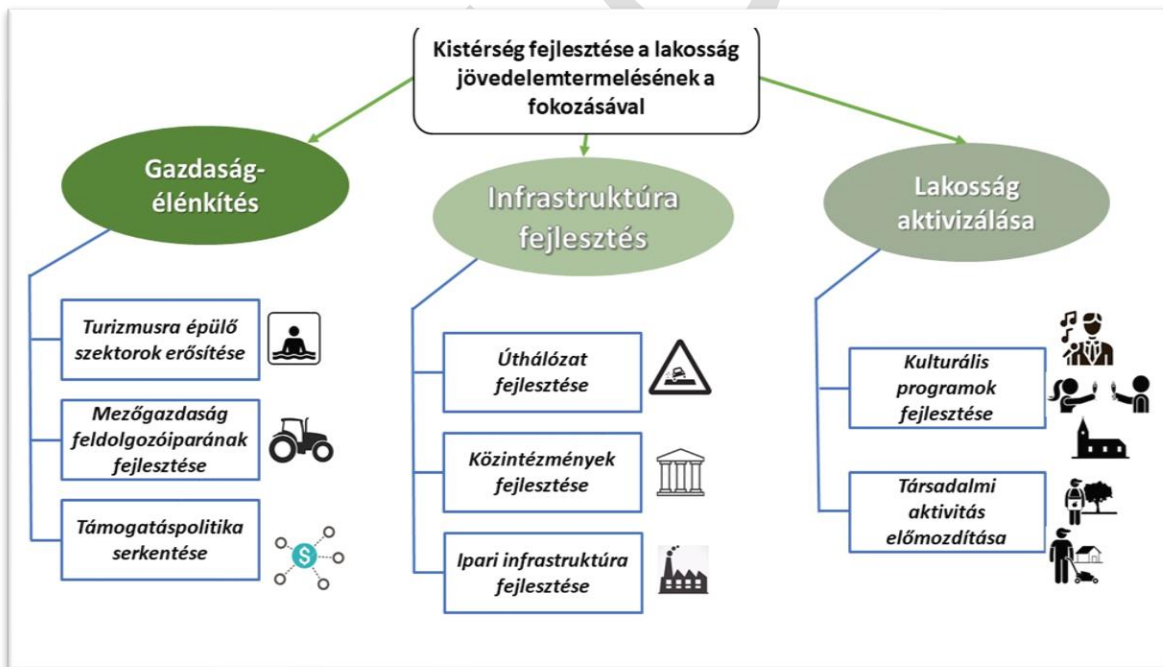
fejlesztés valósult meg a közösségi infrastruktúrában (állami intézmények, kultúrházak stb.), *harmadrészt* pedig a régi kolhozok megszűnésével a gazdasági épületek, raktárak folyamatosan leépültek és érdemi fejlesztés nem valósult meg ezen a területen.

3. **Demográfiai problémák:** ez a terület az egyik legnagyobb veszélyforrás hosszú távon, ugyanis a kisebb falvak (Hetyen, Rafajna) szinte teljesen elnéptelenedhet, a nagyobb közösségekben pedig népességcsere, előregedés várható (Kaszony, Zápszony, Som esetében a magyar népesség helyett ukrán, valamint a cigányság növekedése várható). Az elnéptelenedés következtében csökken a munkaerő, ami tovább nehezíti a meglévő vállalkozások működését és újak alapítását a térségbe.

Ennek értelmében tehát gazdasági, infrastrukturális és demográfiai területeken kell beavatkozni a fejlesztési stratégián keresztül a Mezőkaszonyi Kistérség életében minél hamarabb és minél nagyobb hatatósággal.

A következő ábra összefoglalja, hogy melyek azok a **célterületek, ahol ezeket a fejlesztéseket kívánatos folyósítani.**

32. ábra: Cél-fa a Mezőkaszonyi Kistérség vonatkozásában.

Forrás: Saját szerkesztés.

A problémákat két csoportra lehet választani annak megfelelően, hogy mely területek esetében van lehetőség helyben hathatós változást elérni (helyi menedzsment diplomáciája, megyei és magyarországi fejlesztési forrás integrálása stb.) és melyek azok, amelyek országos, sőt napjainkban globális tényezők, melyek, mint külső hatások jelentős befolyással vannak ránk,

de nincs lehetőségünk változtatni rajta (pl. a háború, a nemzetiség ellentétek, a halmozódó ukrajnai gazdasági válságok stb.).

A **cél-fa struktúra** szimmetrikusan a problémafával **három tényezőre** reflektál:

1. **Gazdaságélénkítés.** Ennek kapcsán a beavatkozási területeket szintén három tényezőre lehet bontani:
 - a. *Turizmusra épülő szektorok erősítése.* Nem lehet elmenni amellett, hogy a kaszonyi kistérség legfontosabb adottsága a termálvíz és az itt meglévő több 10 millió dollár értékű beruházás, mely az ország egyik legnagyobb turisztikai attrakciójává nőtte ki magát. Viszont a helyi lakosság nem használta ki ennek a potenciálját sem a turisztikai szálláshelyek, sem vendéglátóhelyek, sem pedig a mezőgazdasági és egyéb kézműves, szuvenír termék előállítására és szolgáltatására terén.
 - b. *Mezőgazdaság feldolgozóiparának fejlesztése.* A helyzetelemzési részben kifejtettem, hogy egyes települések a szántóföldi növénytermesztésben, míg mások a zöldség, és gyümölcsstermesztésben érvényesülő gazdák vannak jelen. Viszont mindenkinél igaz az, hogy csak primőr termelés jellemzi őket és nincs feldolgozó szektor. Ezért nagyon fontos, hogy a térség diverzifikált, magas hozzáadott értékű vállalkozásokkal és termelő egységekkel gyarapodjon.
 - c. *Támogatáspolitikai serkentése.* A háború és a pandémia előtt években igen jelentős anyaországi források érkeztek Kárpátaljára. A mezőkaszonyi térség az egyik legnagyobb magyar népességgel rendelkező vidék. Sajnos sem a vállalkozások, sem az önkormányzat nem tudott kellő összeget lehívni ezekből a forrásokból. Fontos, hogy a térség vezetésének a menedzsment-szemlélete úgy fejlődjön, hogy jó kapcsolatokat ápoljon (főleg ezután) a helyi hatalommal, de képes legyen magyarországi és EU-s források lehívására is.
2. **Infrastruktúra-fejlesztés.** Ez a fejlesztési irány szintén három egységben foglalható össze:
 - a. *Úthálózat fejlesztése.* Amíg a Jánosi-Csap főútvonalat teljeskörű minőségi úthálózattal fejlesztették, ami áthalad a kaszonyi kistérségen is, addig a falvakba vezető megyei és helyi utak rendkívül rossz állapotban vannak (Kaszony-Papi-Hetyen, Zápszony-Rafajna, Som-Kastanovó). Ezek fejlesztésére a jelenlegi helyi büdzséből nincs fedezet, megyei szinten pedig a háború előtt is csak halovány ígéretek voltak. Amíg ezek a települések kvázi elvannak zárva a külvilágtól, elképzelhetetlen bármilyen egyéb fejlődésről beszélni.

- b. *Közintézmények fejlesztése.* Ezen a területen is voltak pozitív eredmények, főleg a kaszonyi középiskola (Arany János Líceum), óvoda, rendelő anyaországi támogatásból megvalósuló, valamint ravatalozó és kultúrház helyi költségvetésből való teljeskörű fejlesztései tekintetében. Viszont Hetyenben, Papiban, Somban, Rafajrán alig valósult meg bármilyen fejlesztés, illetve pl. Somban nincs is helyi kultúrház. Ezeknek a fejlesztése is fontos az élhető vidék nézőpontjából vizsgálva.
- c. *Ipari infrastruktúra fejlesztés.* A kaszonyi településrendezési terv távlati elképzelésében a magyar-ukrán helyi határátkelő forgalma egy elkerülő út segítségével kerülné ki a település központját. Ennek az útnak a mentén elképzelhet logisztikai infrastruktúra fejlesztés. Továbbá Zápszonyban a helyi vasúti terminál estében a normál és keskeny nyomtáv esetében is további logisztikai infrastruktúra fejlesztéssel lehetne ipari és kereskedelmi potenciált növelni. Valamint minden település megöröklött a szovjet időből mezőgazdasági telepeket, raktárakat, mely a kolhoz megszűnése után részben helyi vállalkozók használatába került, de több esetben csak az enyészeté lett. Ezeknek a fejlesztése fontos lenne a mezőgazdasági feldolgozóipari fejlesztéssel összekapcsolva.
3. **Lakosság aktivizálása.** Minden gazdasági és infrastrukturális fejlesztés csak akkor képzelhető el, ha van fogadóképes helyi lakosság. Talán az egyik legnehezebb kérdés ez napjainkban, mert az elmúlt években (pandémia) és főleg az utóbbi két hónapban (háború), annyi fiatal és középkorú hagyta el a térséget, mint összesen az elmúlt 15 esztendőben. Munkaképes, fiatal lakosság nélkül pedig nem lehet gazdaságot építeni. Ezért egyrészt fontos, hogy akik még otthon maradtak, *felkaroljuk, mentőprogramokat alakítsunk ki, segítsük a vállalkozásukat alacsony helyi adókkal, valamint folytatódjanak azok a gazdaságélénkítő programok, amelyek az elmúlt években megjelentek (Egán Ede program).* A családokat főként a jövedelem tartja az adott térségben, de fontos, hogy legyen olyan *kulturális, társadalmi élettér* is, ami komfortosabbá, élhetőbbé teszi az adott vidéket. Ezért fontosnak tartom, hogy olyan kulturális fesztiválok, hagyományőrző programok, civil és egyházi kezdeményezésű rendezvények legyenek, amelyek összefogásra, kezdeményező készség növelésére serkentik a helyieket.

Az átfogó fejlesztési összefoglaló alapján nézzük most meg konkrétan az agár- és vidékfejlesztési kitörési pontokat.

4.2 Agrár- és vidékfejlesztési kitörési pontok:

Az alábbi fejlesztési stratégia néhány évvel ezelőtt lett megalkotva, akkor még csak Mezőkaszony településre vonatkozóan, de kevés átalakítással alkalmazható a teljes kistérségre nézve is (GRAVISZ, 2016). Természetesen csak az agrárkérdéseket önmagában nincs értelme felvázolni, mert ezek szorosan összefüggenek a turizmussal és a helyi kereskedelmi, logisztikai lehetőségekkel is.

A probléma- és cél-fa fejezetben felvázolt hátrányok és célok alapján a következő beavatkozási területek lehet megalkotni.

Beavatkozási területek:

Erőforrások megnevezése:

- **Turisztikai adottság:** mezőkaszonyi termálfürdő, melynek országos ismertsége van és éves szinten 90-120 ezer vendég fordul meg; Mezőkaszonyi-dombság, mint természetvédelmi övezet;
- **Mezőgazdasági adottság:** a dombvidék jó talaj és kimondottsággal bír szőlő és egyéb gyümölcsök termesztésére; Borgazdaság kialakítása a meglévő pincerendszerek hasznosításával. A többi településen pedig intenzív zöldségtermesztés, valamint szántóföldi növénytermesztés lehet a fejlesztés alapja.
- **Kézműves és könnyűipari vállalkozások megléte:** a turizmushoz köthető felvevő piac jó lehetőséget terem a kézműves termékek megfelelő áron történő értékesítésére;

Fejlesztési lehetőségek

A célok, kitörési pontok alapján nézzük meg az alábbi táblázatnak megfelelően a kistérség fejlesztési koncepcióját. A táblázat logiája mutatja a stratégia felülről-lefelé történő építkezésének az elképzelését: átfogó cél (hasonló, mint a cél-fánál), kitörési ágazatok (a stratégiai erőforrások mentén fogalmazható meg), beavatkozási területek (ahol a konkrét cselekvési programok csoportosíthatóak), és végül a konkrét cselekvési pontok megnevezése (melyet akár pontosan ki lehet tűzni, dátumozni, a Gantt-diagram módszerével és egyéb projekteszközökkel operatív tervet készíteni).

6. táblázat: Mezőkaszonyi stratégiai fejlesztésének koncepciója.

Átfogó cél	Mezőkaszonyi Kistérség fenntartható gazdasági fejlesztése a meglévő természeti, humán és környezeti erőforrásaira alapozva a helyben maradás ösztönzése és az életszínvonal növelése érdekében.		
Kitörési ágazatok	„Látogatható Kaszonyi Kistérség” - Turizmus	„Termelő Kaszonyi Kistérség” - Gyümölcsstermesztés és feldolgozó-ipar	„Megéledő Kaszonyi Kistérség” – kulturális és társadalmi fejlesztés
Beavatkozási területek	Turisztikai kínálat bővítése	Szőlő-, borgazdálkodás, gyümölcsstermesztés fejlesztése	Kulturális események szervezése;
	Kaszony-arculat fejlesztése	Kézműves termékek termelése, kapcsolódva a turisztikai ágazathoz	Sportkultúra fejlesztése
		Kisüzemek fejlesztése	Társadalmi felzárkóztatást segítő programok
Cselekvései pontok	Szezonális fesztiválok; Kiállítások, vásárok	Csemege és borszőlő telepítési projektek	Fesztiválok, vásárok, kiállítások szervezése
	Lovas-turizmus fejlesztése; Zöld- és mini-bakancsos turistautak szervezése (Termálfürdő- Kaszony)	Borgazdálkodás fejlesztése	Táncházak és a kulturált szórakozást segítő alkalmak szervezése
	Bor-ösvény kialakítása; Tájvédelmi-tanösvény kialakítása	Őszi- és kajsziparack termelés növelése és egyéb gyümölcsfajták fejlesztése	A régi mozi és mellette lévő park sportcentrummá való alakítása;
	Múzeum és turisztikai centrum kialakítása	Feldolgozó üzem létesítése;	Középiskola sportinfrastruktúrájának a fejlesztése;
	Három-nyelvű turisztikai információs táblarendszer kiépítése	Kézműves ipari termékek előmozdítása: minőségi bor és pálinkák; méhészeti termékek, szuvenír termékek	Térségi szabadidőközpont, ifjúsági ház kivitelezése
	Forrás és park együttes fejlesztése; Árok-hálózat fejlesztése		
	Közvilágítás és épületvilágítás fejlesztése		

Forrás: Saját szerkesztés. GRAVISZ (2016) alapján.

Most vizsgáljuk meg a legfontosabb agrárfejlesztési témákat a gyümölcs, zöldség, borgazdálkodás specialitásoknál.

4.2.1 Gyümölcs- és zöldségtermesztés, feldolgozás

Gyümölcstermesztést és zöldségtermesztést a településeket termőadottságai alapján ketté lehet választani. Amíg **gyümölcstermesztésre** leginkább a dombosabb lejtők felelnek meg (főleg csonthéjasok, illetve alma), addig **zöldségtermesztés** tekintetében a több település is jó adottságokkal bír, amennyiben az intenzív termesztéstechnológiát használják a gazdák. Így tehát gyümölcstermesztés tekintetében a mezőkaszonyi és zápszonyi szabad fölterületeken érdemes új beruházásokat megvalósítani, a többi település esetében pedig szabadföldi és hajtatasos zöldség, esetleg gyümölcstermesztés valósítható meg.

4.2.2 Szőlészet és borgazdálkodás

Szőlőtermesztési szempontból a Mezőkaszonyi Kistérségnek két kiemelt területe van: a Kaszonyi- és a Zápszonyi-hegy. Ezek a területek voltak a térség történelmi borászatainak a helyei. A továbbiakban vizsgáljuk meg ezeknek a területeknek a szabad kapacitását, pincerendszerét és egyéb adottságait. Majd pedig becslést készítünk a terület fejlesztésével kapcsolatban (költségbecslés), valamint a várható terméshozam piaci viszonyairól.

Kaszonyi és Zápszonyi dombság földkapacitása

Vizsgáljuk meg a kistérséghez tartozó területek földkapacitását a szőlőtermesztés vonatkozásában.

7. táblázat: Területi kapacitások szőlőtermesztés vonatkozásában a Mezőkaszonyi Kistérségben (2021).

Területi fajták a szőlőtermesztés vonatkozásában	Mezőkaszony	Zápszony	Beregsom
Szőlészetre alkalmas terület (ha)	440	63	75,25
Hány tulajdonos (db)	1025	220	110
Önkormányzatok tulajdonában lévő földterület (h)	40	0	0
Részvényesek tulajdonában lévő földterület (ha)	717,35	0	75,25

Forrás: Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021.

A táblázatból látható, hogy a kistérség két dombterülettel rendelkezik, amelyik közül a Kaszonyi-hegy szabad kapacitása emelkedik ki. Szőlőtermesztésre Kaszonyban 440 hektár áll rendelkezésre, míg Zápszonyban 63 és Somban 75,25 hektár. A kaszonyi terület kevés szabad kapacitású önkormányzati tulajdonnal rendelkezik (40 hektár), viszont ezt a területet nem terheli földtulajdoni rendezés, azonnal hasznosítható különböző befektetésekre. A további 400 hektár viszont több mint ezer kistulajdonos között oszlik meg. A táblázat alsó sorában a teljes kaszonyi földkapacitás (szőlő és szántóföldi termesztés összesen) részről mutatja azt a földmennyiséget, amelyet a kolhozidőszak után a kolhoz munkások, tehát a lakosság

részvénytulajdonként megszerezhetett. A zápszonyi és somi lakosság rendelkezik a kistérség másik dombterületének földjeivel. Meg kell jegyezni, hogy ez a terület viszonylag nagyobb része aktív művelés alatt áll, ahol megtalálható szőlő (csemege és bor), valamint alma, cseresznye, barack és egyéb csonthéjas kultúrák.

A fenti információk alapján látható, hogy míg a terület nagysága, s annak kihasználatlansága miatt is a kaszonyi-hegy a leginkább alkalmas arra, hogy új szőlőtelepítési projektek induljanak el.

Pincerendszer

A szovjet korszakig kb. 30 pince, melyek 20 m-től 100 m-es hosszúságúak voltak, kb. 1500 folyóméter hosszúságban volt pincerendszer. Jelenleg ezek egyike sem funkcionál, s kb. 9 db áll még rendelkezésre olyan formában, hogy helyreállítható, illetve vállalható költségekkel alkalmassá lehet tenni hatékony tárolóhelyé.

Szőlő- és borgazdaság beruházási lehetősége

A fentiek alapján látható, hogy a Mezőkaszonyi Kistérség borászati múltja igen jelentős, a kapacitások föld és pincerendszer tekintetében még ma is számottevő (ha nem is olyan mértékben, mint a kolhozosítás előtti időszakban volt).

Jelenleg a Kaszonyi-hegy szabad kapacitása teszi indokolttá, hogy ezeken az egykori szőlőültetvényeken valósuljanak meg új, hatékony telepítések. A Somi-hegyen jelenleg is van két nagyobb parcella, ahol vegyes gyümölcsstelepítések valósultak meg az elmúlt években (közte van szőlő is), de

Kaszonyban csak néhány háztáji gazdaságban vannak új telepítések, s a legtöbb családnál csak régi, direkttermő ültetvények maradtak fent.

Érdeemesnek találom elindítani az önkormányzat tulajdonában lévő 40 hektáros területen a beruházást,

33. ábra: Kaszonyi-hegy szőlőtermesztési területe.

amit tovább lehet bővíteni a magántulajdonosok földjeivel. Jelenleg abban a helyzetben vagyunk, amikor sok család már vagy nem él itthon, vagy idős emberek birtokolják, esetleg a fiatalabb generáció nem lát perspektívát a szőlőművelésben. Ezért nem életképes elgondolás elvárni azt, hogy visszatérjen Kaszonyba a régi idők borászata. E helyett inkább egy, vagy több modern termesztési és technológiával rendelkező borgazdaságok kialakítása lenne célszerű.

Beruházási igény

A közelmúltban egy felkérés kapcsán volt lehetőségem a fent említett 40 hektáros terület részletes beruházási költségelemzését megvizsgálni. A szakdolgozat terjedelmi korlátjai és bizalmas információk miatt sem áll módomban a teljes projektleírást bemutatni, de a főbb információkat az összkep miatt szeretném közölni.

A telepítés, állóeszközvásárlás, ingatlanvásárlás és működtetési költségeket 2021-es évi árakon becsülve az alábbi táblázat szerint költségekkel számolhatunk. A számításokat egy hektáros és a 40 hektáros percellára nézve lettek kiszámítva.

8. táblázat: Telepítés költségterve (ezer UAH).

Területi számítás alapja (ha)	1	40
Telepítési költség (eUAH)	350	14000
Művelési költség (1 év) (eUAH)	60	2160
Művelési költség (2 év) (eUAH)	65	2340
Művelési költség (3 év) (eUAH)	70	2520
Művelési költség (4 év) (eUAH)	75	2700
Állóeszköz vásárlás (eUAH)	-	1000
Ingatlanfejlesztés (pince) (eUAH)	-	800
Egyéb költségek (eUAH)	-	300
Beruházási és művelési költségek összesen: (eUAH)	620	25820

Forrás: Saját szerkesztés.

A költségek becsült értéke ukrán hrivnyában kb. 23-27 millió UAH 40 hektár vonatkozásában, ami forintban számolva kb. 250 milliós befektetést tesz ki. A teljes összeg tartalmazza:

- a telepítési költségeket (3,5 millió forint hektáronként, 14 millió HUF a 40 hektár),
- a működtetési költségeket (600-750 ezer Ft/év),
- az állóeszközök, gépek, berendezések beszerzését (kb. 9-10 millió Ft),
- ingatlanfejlesztést, ami alatt a pince, prэшáz, egyéb raktárkapacitást jelent (kb. 8-9 millió Ft),
- egyéb költségeket (3 millió Ft).

A beruházás végső összege attól függ, hogy milyen állapotú ingatlanhoz jut hozzá a befektető, valamint milyen gépi technológia áll rendelkezésére.

Piaci, értékesítési lehetőségek

A fentiekben vázoltuk a beruházás költségigényességét. Látható, hogy több hektáros termesztés esetében jelentős tőkével kell befektetni bárhol a világon, így Kárpátalján, a Mezőkaszonyi Kistérségben is. A kérdés, hogy megtérülhet-e egy ilyen beruházás?

A EU-ban azt mutatják a felmérések, hogy az ágazatba való befektetés akkor nyereséges, ha valamilyen állami, vagy uniós finanszírozás megjelenik támogatásként (beruházási támogatás, kamattámogatás, adótámogatás). Jelenleg ilyen jellegű támogatások nincsenek kiírás alatt Ukrajnában. Viszont teljesen más piaci körülmények állnak rendelkezésre itt, ugyanis az ukrán és a keleti felvevő piac kevesebb konkurenciával számol, mint tőlünk nyugatabbra. Bár a borkultúra fejlettsége még alacsony, de folyamatosan növekszik, ami azt jelenti, hogy kedvezőbb gazdasági és politikai körülmények között várható az ágazat fejlődése.

Továbbá a térség kiemelt turisztikai potenciálja lehetővé teszi, hogy helyben, megfelelő turisztikai attrakció (borpince) létrehozásával az egész országból ide látogató magasabb jövedelemmel rendelkező turistáknak értékesíteni lehessen a minőségi kárpatáljai borokat.

A termőterület olyan adottságokkal bír, hogy megfelelő szakértelem és technológia mellett minőségi és költséghatékony borokat lehet előállítani. Ami veszélyt jelent az az, hogy a piac ízvilága még az édesebb, hozzáadott szesztartalommal rendelkező borokat preferálja, míg a helyi szőlőtermesztési adottság a magyar ízvilág szárazabb borait képes produkálni. Viszont látható némi elmozdulás az ukrán piacon ilyen tekintetben is.

Nemzetközi példákat vizsgálva egy 1 hektár szőlő 2 és 10 tonna közötti bort produkál, ami átlagosan pesszimista jóslattal 1500 palacknak felel meg, 40 hektár esetében 60 000 palackkal lehet számolni, ami 7-8 millió éves bevételt jelenthet. Amennyiben semmilyen támogatást nem kap a beruházó a termőre fordulást követően kb. 3-4 év a megtérülési idő.

A számításokból látható, hogy egy ilyen beruházás nem rövid távú megtérülés, hanem egy életforma, de költséghatékony technológiával, jó menedzsment esetében sikeres üzlet lehet.

4.2.3 Szántóföldi növénytermesztés

A kistérség több települése hagyományosan szántóföldi növénytermesztéssel (kukorica, búza, árpa stb.) foglalkoznak. Rafajna, Zápszony, Beregsom, Hetyen és Papi földjeinek egy jelentős része nagyobb agro-holdingok kezén vannak, mint bérlemény. Ezekből egy kevés jövedelem a helyi tulajdonosoknak visszafolyik, de a profit jelentős része a holdingoknál marad, melyek nem a kistérséghez kapcsolódnak adózási szempontból sem, így kevés haszna van a térségünknek belőlük.

Fontosnak tartom, hogy a hagyományosan mezőgazdasággal foglalkozó falvakban tovább működjenek 50-100, vagy nagyobb területen helyi farmgazdaságok (sajnos 1-2 hektáros parcellákon hosszú távon nem tartható a gazdaságos termelés).

Fontos, hogy a termesztés akkor lesz költséghatékony, ha megvalósul helyben a terményszárítás, raktározás is.

4.3 Kapcsolódó fejlesztési lehetőségek

A probléma- (31. ábra) és cél-fa (32. ábra), valamint a fejlesztési stratégia (6. táblázat) koncepciója szerint a kistérség vidékfejlesztése nem képzelhető el a mezőgazdaságon kívüli fejlesztési területek nélkül (turizmus, ipar, kereskedelem).

4.3.1 Turizmus, mint a térség motorja

Bár a Mezőkaszonyi Kistérség történelmileg a borászathoz kötődik, de az egyes településeknek más kiemelt adottságait is fontosnak tartjuk megemlíteni. Első sorban a térség fő kitörési pontját, a turisztikai potenciált érdemes értékelni, majd pedig gyümölcsstermesztés és feldolgozást, illetve a szántóföldi növénytermesztést koncentrálni. A térség logisztikai adottsága is jónak mondható, ezért a kereskedelmi és ipari fejlesztés is reális cél lehet.

Turisztikai attrakciók és vendéglátás

A Mezőkaszonyi Kistérségben a fő turisztikai attrakció a Termálfürdő (Iváncsó Birtok), valamint az egykori szanatóriumból kialakított alacsonyabb árkategóriát megcélzó üdülő (Eco-Thermal). Fő szezonban naponta több ezer turista érkezik ide főleg a belső ukrajnai régiókból. Mivel a turisták több éjszakát is itt szeretnének tölteni, s szezon közepén a helyi szállodák kapacitása

kevés, illetve árfekvése magas, így a helyi turisták megkeresik a környező falvak panzióit, falusi vendéglátó helyeit. A kistérségen belül a legtöbb ilyen szálláshellyel Zápszony rendelkezik, majd Kaszony. Sajnos jelenleg a falvakban nincs megfelelő mértékű turisztikai attrakció, így a turisták jelentős része Munkács irányából közeledve szállást foglal Nagybégányban és Jánosiban. Ezért a kistérség a lehetőségéhez képest nem használ ki megfelelő idegenforgalmat.

Elképzelésünk szerint a következő turisztikai attrakcióknak lenne értelme a település környezetében:

- tematikus vendéglátóhelyek (pl. borvacsorák);
- lovas turizmus;
- tanösvény, természetjárás (kaszonyi-hegy);
- kaland-park;
- halastó és erdészeti turizmus (Rafajna);
- múzeum, tájház (Mezőkaszony);
- nosztalgia-vasút, ami a szélesnyomtávú régi magyar vasúthálózatból maradt meg (Zápszony).

Természetesen a turisztikai potenciál egy jelentős része akkor fejlődik, ha lehetőség lesz infrastruktúra fejlesztéseket megvalósítani közpénzből, valamint pályázati forrásokból. Viszont sok múlik azon is, hogy ide tudjuk-e vonzani a magántőkét és ilyen befektetések által növekszik a vállalkozói körök száma, s egyre színesebb turisztikai kínálat valósul meg általa (amiből több helyi adó származik, amit vissza lehet forgatni arculatfejlesztés irányába).

4.3.2 Kézműves termékek, mint turisztikai attrakciók lehetséges kapcsolatai

A kézműves termékek tekintetében ma még nem áll túl jól a kistérség. Például más magyarlakta területeken jellemző a lekvárok, bördíszművel, egyéb turisztika számára releváns termékek előállítására. A Kaszonyi Kistérségen belül Beregsomban van sajtmanufaktúra, valamint virágkötészet. Sajnos a sajt esetében alapanyaghiány és emberi kapacitás hiánya is viszonylag egy szűk termelési kapacitást biztosít.

Viszont fontos ezt a területet is erősíteni, mert a termálfürdő adottsága jó bevételi lehetőséget biztosíthat a falusi lakosságnak.

4.3.3 Kereskedelmi és ipari lehetőségek

Mezőkaszony határmenti fekvése mindig is teret adott a kiskereskedelmi vállalkozásoknak. Ezen kívül fontos megemlíteni a zápszonyi vasúti csatlakozást, vagy a közeli bátyúi terminált. A térség hosszú távú infrastrukturális fejlesztéséhez hozzátartozik az M3-as autópálya közeli csatlakozása, illetve jelenleg zajlik a főforgalmú út teljes felújítása. Ez az útvonal a Beregszász-Csap vonalon csatlakozik a kistérséghez javítva a térség közötti megközelíthetőségét.

Mindezek a lehetőségek a térséget egy jobb gazdasági és politikai klíma közepette felértékelhetik és több közepes és nagyobb beruházást vonzhat be.

5 Következtetések és javaslatok

„Ha tudnám is, hogy holnap elpusztul a világ, még akkor is ültetnék egy almafát.” Luther Márton

A Mezőkaszonyi Kistérség agrárhelyzete és vidékfejlesztési stratégiájának bemutatását taglalja a szakdolgozat. A munka kezdete (2021 tavasza) és vége (2022 tavasza) között igen jelentős változások történtek Ukrajnában (orosz-ukrán háború), ami jelentősen befolyásolja a kutatási eredményeket, s ebből kifolyólag a következtetéseket is.

Mégis, fontosnak tartom – a fenti idézettel összhangban – hogy építkezni szükséges és talán a mai viharos időkben megfogalmazott elképzelések (elültetett fa), majd a békés holnapban gyümölcsöt hozhat. Ezért a következtetéseket ennek a gondolatmenetnek a tükrében fogalmaztam meg:

A szakirodalmi áttekintés egyrészt lehetőséget teremtett arra, hogy feltérképezzem azokat a módszereket, melyeket más vidéki, elmaradt térségekben használtak és hasznosítottak a vidékfejlesztési stratégia megalkotásánál. A bemutatott program, mely a tervezéstől a kivitelezésen át az utólagos ellenőrzésig csak részben volt hasznosítható e munka keretében. Ugyanis egy térség stratégiai tervét széles összefogásban érdemes megalkotni, amit fontos társadalmi vitára, több civil, egyházi és önkormányzati szerv oldaláról megvizsgálni, ugyanis egy tervből annyi valósul meg, amennyit az erőforrások, az emberi hozzáállás és az összefogás mértéke megenged. Ezt a tanulmányt fontos alapnak tartok, amit esetleg tovább lehet gondolni a kistérségen belül.

A konkrét értékelő és stratégiai munka elkezdése előtt fontos mindig a célterület pontos beazonosítása. A Mezőkaszonyi Kistérség 8 településből áll, 5 előjárói körzettel, közel 10 000 lakosú népesség él itt kb. 10 ezer hektáros területen. Ezzel Ukrajnában és Kárpátalján belül is a kisebb lélekszámú kistérségek közé tartozik. Vállalkozói környezete szegényes, főleg a kisebb falvak demográfiai és egyéb aktivitása, az infrastrukturális helyzet okán degradálódó vidéknek minősül. Mezőkaszonynál található két termálfürdő komplexum, a határ, Zápszonynál pedig a vasút. A többi település esetében főleg az agráradottságok dominálnak. Beregsom esetében viszonylag magasabb a mezőgazdasági vállalkozók száma, ami nagyobb változatosságot is mutat. Papi-Kispapi és Hetyen főleg a szántóföldi növénytermesztésben dominál. Rafajna esetében az erdőgazdálkodás jelenthet kitérés lehetőséget, viszont a település elzártsága nem ad sok teret jelenleg a kibontakozásra.

A kistérségről, mint közigazgatási egységről csupán 2019 után beszélhetünk, ugyanis Kárpátalján az elsők között itt alakult meg az ún. „önkéntes települési társulás”, melyet 2020-ra minden településnek meg kellett alkotni. Kaszony esetében azért került ez előrébb, mivel a települések vezetői szerettek volna egy önálló közigazgatási egységet megalkotni, mert különben vagy a bátyúi, vagy a beregszászi kiterjesztett kistérséghez kapcsolódott volna. Történelmi távlatokba nézve ez egy fontos lépés volt a térség önálló arculatának a megőrzésében és fejlesztésére nézve.

A SWOT elemzés alapján megállapítható, hogy bár a háború előtti időszakban is volt több olyan kardinális gyengeség, valamint potenciális külső hátrány és veszélyforrás, ami negatívan hatott a településre és az itt élőkre, viszont több pozitívum jól tudta ellensúlyozni. A kérdés, hogy ez a viszonylagos egyensúly mikor és hogyan áll vissza a háborút követően.

A lakossági felmérés keretében a térség legfontosabb erőforrásnak, a humán tényezőnek az attitűdjeit mértem fel, melynek alapján a főbb megállapítások fogalmazhatóak meg:

- jövedelemforrás: hivatalos munkahely, nyugdíj és külföldi munka a család három leggyakoribb jövedelemforrása. Mezőgazdaságot a válaszadók 17 %-a jelölte meg, vállalkozásból származó jövedelmet pedig csak 13 %.
- munkahelyek számát tekintve 1,9 átlagos állás jött ki (1 és 2,6 közötti települési szórással), a család havid jövedelmét illetően pedig közel 20 ezer UAH (215 e Ft), de itt is jelentős eltérések voltak tapasztalhatóak a települések között.
- vagyoni-jövedelmi helyzet dinamikája: a mérés központi átlaga a stagnálást, egy kis javulást mutatta ki (0,5-es átlag érték = 0 stagnálás, 0-5 skálán), de pl. Csonkapapi esetében a legmagasabb érték (2,07) a javult kategóriába helyezi, szintén kicsit javult Beregsom (0,29), addig Rafajna (-1,67) esetében nagyon romlott, Mezőkaszony (-0,5), Hetyen (-0,78) pedig kicsit romlott a jövedelmi helyzet. Zápszonyban pedig stagnál (0 átlag).
- vállalkozói hajlam nem nagy mértékben, de egyformán megtalálható az egyes településeken, viszont a tőkehiány a döntő ok, ami miatt nem kezdtek bele. A leginkább preferált ágazat a mezőgazdaság, majd a kereskedelem és a turizmus követi.
- a település fejlődési indexét a lakosság úgy állapította meg, hogy Mezőkaszony (0,9) és Zápszony (0,5) volt némi előrelépés az elmúlt 5 évben, míg a többi településen közepes (Beregsom), vagy jelentős (Hetyen és Rafajna, Csonkapapiban pedig a legnagyobb) visszaesés volt. Hasonló eredmény született azzal kapcsolatban, hogy hogyan ítélik meg saját településünk fejlődését a többiekéhez viszonyítva.

- összességében megállapítható, hogy a Mezőkaszonyi Kistérség lakosságának véleménye a saját gazdasági helyzetéről vegyes, sajnos többségben vannak azok, akik negatív tapasztalatokkal rendelkeznek az elmúlt évekről.

Az agráriummal kapcsolatos lakossági véleményekben a legfontosabb következtetések:

- a rendelkezésre álló földterület kapcsán ketté válik a kistérség: Papi-Hetyen-Som esetében nagyobb háztájin kívüli saját, vagy bérelt földek találhatóak, míg ez Kaszony és Zápszony esetében alacsonyabb érték.
- a földeket nagyobb arányban még saját maguk művelték a válaszadók (1/5-e adta bérbe), de ennek az aránya egyre alacsonyabb (főleg az elkövetkező időszakban fog nőni a bérbe adás, vagy eladás mértéke).
- az agrárium és a jövedelemmel kapcsolatos vizsgálat esetében megállapítható, hogy a jövedelmi hányad nagyjából követi a települések mezőgazdasági aktivitását, ahol szántóföldi növénytermesztéssel nagyobb területen, saját terelési keretek között foglalkoznak, ott jelentősebb az ilyen irányú bevétel. Viszont Kaszonyban nem jellemző, hogy a dominánsabb gyümölcsstermesztési ágazat fő, vagy jelentős bevételi forrás lenne a családok számára.
- bár a vállalkozói kedv alapján a mezőgazdaság jött ki meghatározóan, viszont olyan tekintetben, hogy a településüket miben látnák életképesebbnek, már árnyaltabb kép tárult elénk. Zápszony és Kaszony esetében egyértelműen a turizmus lett a meghatározó ágazat, a többi településnél viszont továbbra is a mezőgazdaság létjogosultsága dominál.

A kistérség jövőképevel kapcsolatos utolsó felmérési részben az eredmények még a háború előtti (igaz a pandémia második évében járva) mutatta be a lakossági észrevételeket. A települések között csupán Mezőkaszonyban és Beregsomban láttak némi pozitív jövőképet ekkor. A legalacsonyabb indexet Zápszony és Csonkapapi kapta.

Összességében megállapítható, hogy sajnos az itt élő lakosság nem lát dinamikus jövőt a kistérség vonatkozásában. Természetesen ez összefüggésben van az ország elmúlt évekbeli teljesítményére, a politikai, gazdasági légkörre, a romló demográfiai adatokra és természetesen arra, hogy a kistérségben több település igen alacsony lélekszámmal, földrajzilag elzárt településnek minősülnek, s amennyiben valamilyen jelentős infrastrukturális, egyéb tényező nem változik, akkor nem várható jelentős előrelépés.

A szakdolgozat negyedik fejezete jelenti a javaslattételeim alapját, ugyanis itt mutattam be a fejlesztési stratégiára vonatkozó elképzeléseimet.

A problémák és így a beavatkozási területek vizsgálata alapján három területen fontos a kistérség fejlesztése:

1. Gazdaságélénkítés. Fontosnak tartom, hogy a legkiemelkedőbb adottsággal bíró és erre épülő nagyberuházás kapcsán a lakosság számára is több lehetőséget biztosítsanak a turizmushoz kapcsolódó szolgáltatások nyújtása. Ezzel össze lehetne kapcsolni a mezőgazdasági feldolgozóipart, kézműves termékek, helyi ízek és ínycsücsök előállítását és a helyi turisztikai piacon való értékesítést. Ezekon kívül viszont fontos, hogy a gazdaság számára elengedhetetlen támogatások is újra beinduljanak a békeidőben (ez lehet országos, anyaországi és akár EU-s forrás is).
2. Infrastruktúra fejlesztés. A gazdaságélénkítésre is jelentősen hatna, ha az utak, közintézmények, gazdasági terek fejlődnének. Ezért a II. kitörési pontnak ezt jelöltem meg. Kimondottan fontos az utak miatt elzárt kistelepülések (Rafajna, Hetyen, Papi) vonatkozásában.
3. Lakosság aktivizálása. Talán a legnehezebb cél a háborús időszakban erről beszélni. Viszont mindent meg kell tenni annak érdekében, hogy amikor normalizálódik a helyzet, akkor a helyi lakosság akarjon és szeressen a kistérségben maradni, esetleg ideiglenesen elköltözők újra visszatérjenek. A kiürült falvak esetében nem lehet társadalmi-gazdasági fejlődésről beszélni. Ezért fontos, hogy a gazdasági lehetőségeken túl olyan kulturális, közösségi programok is legyenek, melyek megtartják a helyieket.

Az agrárium tekintetében megfogalmazott vidékfejlesztési stratégia fő pillérjeiként a fentiek alapján a következőket javaslom:

- „Látogatható Kaszonyi Kistérség” – turisztikai kínálat bővítése, a települések arculatfejlesztése;
- „Termelő Kaszonyi Kistérség” – ami a gyümölcstermesztés és feldolgozóipar, valamint a szőlő és borgazdálkodás újraélesztését foglalja magában;
- „Megéledő Kaszonyi Kistérség” – kulturális, sport, egyházi és egyéb közösségteremtő, élénkítő, turisztikai attrakcióként is eladható programok szervezése a kistérség településein.

A szakdolgozat központi koncepciójával megegyezően az agrár tevékenységeket emeltem ki a dolgozatban elsősorban, így a gyümölcs- és zöldségtermesztést és feldolgozást, a borászatot (utóbbi esetben egy rövidebb esettanulmánnyal), valamint a szántóföldi növénytermesztést.

Összefoglaló

A Mezőkaszonyi Kistérség agár- és vidékfejlesztési helyzetértékelése és fejlesztési stratégiájának a kijelölése személyes kötődés és felelősség kapcsán fontos a számomra. E szakdolgozat lehetőséget biztosított arra, hogy a saját tapasztalatokon túl tudományos igényességgel felmérjem a stratégiai munka fázisait és módszereit, jobban megismerjem a települések hátterét, s ami a legfontosabb, kutathattam a lakossági kérdőív alapján az emberek véleményét, látását és elképzeléseit a településük és egyben a kistérség vonatkozásában.

A Mezőkaszonyi Kistérség Kárpátalján található, Ukrajna egyik legnyugatibb pontján, az egykori Bereg-vármegye (magyar közigazgatási időben), a jelenlegi Beregszászi-járás területén. A kistérség az egyik legmagasabb magyar nemzetiségi arányt bírja Ukrajnán belül (több mint 90 % a magyarok aránya). Viszont országos szinten ismert a termál-turizmusáról, mivel a „Kosino” márkanév Ukrajnán belül az egyik legnívósabb termálfürdőt juttatja eszébe a pihenni vágyóknak.

A munkám első fázisában a szakirodalmi áttekintés keretében bemutattam a stratégiai tervezés módszertanait (SWOT, PESTEL, Gantt stb.), valamint a stratégiaalkotás folyamatát. Megállapítottam, hogy egy ilyen tudományos elemzés jó alapot biztosít egy térség fejlesztési koncepciójához, viszont fontos a társadalmi kohézió, az egyes hatóságok, civil szervezetek és leginkább a lakosság bevonása, s az átfogó célok minél konkrétabb cselekvési programokká való konvertálása.

A szakirodalmi rész keretében mutattam be a kistérséget, mely közel 10 ezer fővel rendelkezik és kb. 10 ezer hektáron terül el. 8 település közül Mezőkaszony a legnagyobb, bár nincsenek szignifikáns különbségek (800-2000 fős átlagos lakosságszám). A munkában bemutattam részletesen a települések társadalmi, gazdasági és agráradottságait. A fejezet végén pedig egy SWOT elemzés keretében foglaltam össze a térség helyzetértékelését.

A következő fejezetben a lakossági nézőpontokat ismertettem, melynek keretében bemutatásra került egy általános társadalmi-gazdasági helyzetkép. Látható, hogy a lakosság alacsony jövedelemmel rendelkezik, amiből nincs elégséges megtakarítás saját vállalkozás indításához. Ezért a családokból sokan külföldi munkavégzéssel teremtik elő a jövedelmet. A lakosság számára fontosak az agráradottságok, sokaknál meghatározó jövedelemforrás. A települések jövőképe vonatkozásban sajnos pesszimisták voltak az emberek már a háború előtt is. Főleg az elzárt zsáktelepüléseken élők.

Az utolsó fejezetben próbáltam reflektálni a megoldási javaslatokon keresztül a felmerült kihívásokra. A Kaszonyi Kistérség vidékfejlesztési stratégiáját először a probléma- és cél-fa módszerrel vázoltam fel, melynek alapján gazdaságélénkítési, infrastruktúra-fejlesztési és a lakosságot aktivizáló programokat kellene végrehajtani. Gazdasági vonatkozásban párhuzamos fejlesztésre szorul a turizmus és mezőgazdasági feldolgozóipar. Ezek egymás komplementerei és így fontos, hogy vállalkozói hajlamot erősítsük a gyümölcs- és zöldségtermesztés, borászat, kézművesipar és a turisztikai szolgáltatások, attrakciók bővítése terén.

Sajnálatos módon, amikor ezeket a sorokat írom nem lehet elmenni a fölött, hogy jelenleg Ukrajnában háború van. A kistérségünk esetében ez leginkább abban nyilvánul meg rövid távon, hogy a termelő és értéket teremtő közösség hagyja el az országot, várható egy népesség csere is, s hosszú távon elhúzódó gazdasági válság további beszűkülést eredményezhet.

Viszont, ahogy ezt már fent is megfogalmaztam, a válság, a krízis egy lehetőség is arra, hogy felkészüljünk a következő időszakra. A feladás helyett a kitartást, az újjáépítés és a fejlesztés időszaka kell, hogy következzen, s amikor eljön a béke, s a járványmentes korszak, fontos, hogy legyen egy tervünk, ami alapján tudunk majd előre lépni.

Természetesen ez a munka kiegészítésre fog szorulni, újra fel kell mérni maradék erőforrásainkat, lehetőségeinket és társadalmi konszenzus alapján építeni a Mezőkaszonyi Kistérséget, s Kárpátalja társadalmát (magyart és ukránt egyaránt).

Ezért, ***ha holnap vége a világnak, ma még ültetek egy fát!***

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném megköszönni Dr. Juhász Mária témavezetőnek, aki a munka írásának kezdete óta, a téma és témavázlat megalkotásán, majd a kutatás megtervezésén keresztül, végül a végső értékelések és javaslatok megadásával segítette e szakdolgozat elkészülését.

Továbbá köszönetemet fejezem ki a kaszonyi kistérség lakossága irányába, akik kitöltötték a kérdőívet és így a véleményükkel segítették a munka kutatási részének megvalósulását, s reményeim szerint a jövőbeli közös hasznosulást fog jelenteni.

Köszönöm a további adatközlőknek (önkormányzati munkatársak), helyi lakosoknak, akik formális és informális adatokkal segítették a munkámat.

Mezőkaszony, 2022. április 25.

Pataki Gábor, szakdolgozat írója

Felhasznált irodalom

- Bársony, S. – Horeczki, R.* (2018): Lehet-e egy hátrányos helyzetű település sikeres? *Falu Város Régió* (2018) pp. 73-79.
- Bhattacharyya, Sangeeta – Burman, Roy R., Sharma, J.P. – Padaria, R.N.– Sudipta, Paul– Singh, A.K.* (2018): Model Villages Led Rural Development: A Review of Conceptual Framework and Development Indicators. *Journal of Community Mobilization and Sustainable Development* Vol. 13(3), 513-526, September-December, 2018
- Brenner, J.* (2017) „Önkormányzati reform és a térbeli tervezés reformja Ukrajnában – ígéretes újrakezdés”, *Tér és Társadalom*, 31(2), o. 130–136. doi: 10.17649/TET.31.2.2855.
- Buday-Sántha Attila* (2002–2004): Az agrárágazat területi versenyképességének a helyzete. NKFP kutatás.
- Csoma Zoltán* (2009): Talajviszonyok. In: Kárpátalja (szerk.: Baranyi B.). A Kárpát-medence régiói 11. MTA RKK–Dialóg Campus Kiadó, Pécs–Budapest.
- Devi, S. and Sihotang, H. T.* (2019): “Decision Support Systems Assessment of the best village in Perbaungan sub-district with the Simple Additive Weighting (SAW) Method: Decision Support Systems Assessment of the best village in Perbaungan sub-district with the Simple Additive Weighting (SAW) Method”, *Jurnal Mantik*, 3(3), pp. 112-118.
- Egán Ede terv. A kárpátaljai magyarság gazdaságfejlesztési stratégiai terve (szerk.: Pataki G., 2014). Kiadta: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség.
- Finta, I.* (2019): A vidékfejlesztés sikerességét befolyásoló "puha" tényezők, és a Magyar Falu Program első eredményei. Szerk.: Farkas Jenő Zsolt – Kovács András Donát – Perger Éva – Lennert József – Hoyk Edit – Gémes Tünde. MTA KRTK Regionális Kutatások Intézete, Budapest, 2019.
- Kaszonyi Horizont egyházközségi újság, internetes változat.* Kaszony története (helyi beszámolók és szakirodalmi feldolgozás alapján).
<http://refua.tirek.hu/lap/kaszony/cikk/mutat/kaszonytortenete/>
Letöltés dátuma: 2022.05.23.
- Káposzta, J.* (2020): A vidékfejlesztés helye a regionális tudományban. *Tér és Társadalom* 34. évf., 1. szám, 2020 <https://doi.org/10.17649/TET.34.1.3235>
- Kárpáti Igaz Szó:* Közigazgatási reform: decentralizáció vagy koncentráció, önkéntes vagy központosított? Letöltés (2022.03.28.): <https://kiszozszo.net/2020/05/31/kozigazgatasi-reform-decentralizacio-vagy-koncentracio-onkent-es-vagy-kozpontosított-%E2%94%82kiszozszo-elemzes/>
- Lehoczky, T.* (1881): Bereg vármegye monográfiája, III. köt. 332-335 p.
- Lehoczky, T.* (1881-1882): Bereg vármegye. Pollacsek Miksa Könyvnyomdája, Ungvár. 536-539 p

- Lengyel I – Rechnitzer J. (2000): A városok versenyképességéről. In Horváth Gyula – Rechnitzer János (szerk.): Magyarország területi szerkezete és folyamatai az ezredfordulón. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs.130–152 p.
- Lengyel I. – Rechnitzer J. (2005): A Csongrád megyei kistérségek gazdasági szerkezetátalakításának tervezése és menedzselése. Kistérségi gazdaságfejlesztési módszertani útmutató. Munkaanyag. SZTE GTK, Szeged.
- Malizia, E. E. – Feser, E. J. (1999): Understanding Local Economic Development. Center for Urban Policy Research. New Brunswick, New Jersey.
- Mezőkaszony Fejlesztési Stratégiája (2016). GRAVISZ Mezőkaszony és Térsége Civilszervezet (szerk.: Pataki Gábor, elnök).
- Mezőkaszonyi Községi Tanács, 2021
- Molnár D. I. (2021): Kárpátalja lakosságának területi eloszlása az újonnan kialakított közigazgatási rendszer tükrében. In Molnár D. Erzsébet és Molnár Ferenc (szerk.): Társadalomtudományi tanulmányok. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának tanulmánykötete. Beregszász-Ungvár, „RIK-U” Kft., 2021. pp. 239-254.
- Novák, N. (2020). Összefüggés a népesség növekedése és az urbanizáció között. International Journal of Engineering and Management Sciences, 5(1), 527–541. <https://doi.org/10.21791/IJEMS.2020.1.43>
- Pataki G. (2005): Mezőkaszony társadalmi-gazdasági helyzete és fejlesztésének stratégiai irányvonalai. Szakdolgozat, Nyíregyházi Egyetem.
- Szabó, B. (2010): A falusi turizmus helyzete és ökonómiai értékelése zempléni településekben. *AgEcon Search*. Gazdálkodás t 54. ÉVFOLYAM t 6. SZÁM, 2010.

Internetes források:

- http://centroszet.hu/tananyag/projektmenedzsement/321_problmafa_clfa.html
- <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/rozvytok-mistsevohosamovryaduvannya/administratyvno/administrativno-teritorialniy-ustriy-ukrayini-za-stanomna-01-01-2015/>
- <https://gantt.hu/a-varazslatos-gantt-diagram/>
- <https://gantt.hu/stakeholder-matrix/>
- https://mkikexport.uzletahalon.hu/sites/default/files/fajlok/exportkalauz_piackutatas_tudastar_v1.pdf
- <https://promanconsulting.hu/swot-elemzes/>
- www.decentralization.gov.ua
- <https://maps.google.com>

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Szakdolgozat logikai struktúrája.	5
2. ábra: Kárpátaljai magyarság fejlesztési koncepciója 2014-ben.	9
3. ábra: Mezőkaszonyi Kistérség aktuális térképe.	13
4. ábra: Mezőkaszonyi Kistérség területének (belső kör) és lakosságának megoszlása (külső 2021-ben (adatok hektárban és főben).	14
5. ábra: Mezőkaszonyi Kistérség településeinek lakossága száma 2021-ben.....	15
6. ábra: Kárpátalja járási felosztása és kistérségei a 2020-as közigazgatási reformot követően.	24
7. ábra: KMVSZ kaszonyi kistérségi agrárvállalkozóinak megoszlása a felmérés tükrében (2021).	27
8. ábra: A rendelkezésre álló földterületet hogyan hasznosítja?	28
9. ábra: Válaszadók megoszlása a kistérség településeiben.	31
10. ábra: Válaszadók életkori megoszlása.....	31
11. ábra: Családtagok átlagos száma a településeken.	32
12. ábra: Lakosság jövedelemforrásainak gyakorisága 2021-ben a teljes kistérségben.....	33
13. ábra: Az Ön családjának bármely tagja tartósan vállalt-e külföldi munkát az elmúlt években.	34
14. ábra: Munkahelyek átlagos száma háztartásonként.	34
15. ábra: Családok jövedelmi viszonyai.....	35
16. ábra: Szezonális hatása a jövedelemre.	36
17. ábra: Hogyan változott a családja vagyoni, jövedelmi helyzete az elmúlt öt esztendőben?	36
18. ábra: Vagyoni, jövedelmi változás átlag-indexei.	37
19. ábra: Ön, vagy családjának bármely felnőtt tagja érez-e hajlamot, anyagi lehetőséget arra, hogy most vagy a jövőben valamilyen vállalkozásba kezdjen?	38
20. ábra: Szektoronkénti vállalkozói hajlam települési összehasonlításban.	39
21. ábra: Milyen földterület áll rendelkezésre az egyes településeken?.....	40
22. ábra: Mit tesz a rendelkezésére álló földterülettel?	41
23. ábra: Milyen termesztési ágazatban hasznosítja a földet?.....	41
24. ábra: Mit kezd a terméssel?	42
25. ábra: Mezőgazdasági tevékenység és a jövedelemforrás kapcsolata a kistérség falvaiban.	43

26. ábra: Saját települését melyik gazdasági ágazatban látják erősnek a kistérségi lakosok? .	44
27. ábra: Véleménye szerint mely ágazatot kellene a leginkább fejleszteni a saját településén?	44
28. ábra: Települések fejlődésének indexe a lakosság nézőpontjából.....	46
29. ábra: Saját település viszonyítása a kistérség többi községéhez.	47
30. ábra: Települések fejlődésére vonatkozó várakozások.	48
31. ábra: Probléma-fa a Mezőkaszonyi Kistérség vonatkozásába.	51
32. ábra: Cél-fa a Mezőkaszonyi Kistérség vonatkozásában.	52
33. ábra: Kaszonyi-hegy szőlőtermesztési területe.	58

Táblázatok jegyzéke:

1. táblázat: Mezőkaszonyi Kistérség településenkénti földkapacitásai (2021).....	14
2. táblázat: Fölterület hasznosítás a Mezőkaszonyi Kistérségben (2021.).	25
3. táblázat Mezőkaszonyi Kistérség SWOT elemzése.	29
4. táblázat: Szektoronkénti vállalkozói hajlam megoszlása.	38
5. táblázat: Milyennek látják a községük fejlődését az elmúlt 5 évben?	45
6. táblázat: Mezőkaszonyi stratégiai fejlesztésének koncepciója.....	56
7. táblázat: Területi kapacitások szőlőtermesztés vonatkozásában a Mezőkaszonyi Kistérségben (2021).	57
8. táblázat: Telepítés költségterve (ezer UAH).....	59

NYILATKOZAT

a szakdolgozat, diplomamunka eredetiségéről és nyilvános vagy korlátozott hozzáféréséről

A szerző neve: Pataki Gábor

A dolgozat címe:

A megjelenés éve: 2022.

A tanszék neve:

Kijelentem, benyújtott szakdolgozatom egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi termékem. Tudomásul veszem, hogy a Budai Campus Tanulmányi Osztályon határidőben történő bemutatás nem jelenti dolgozatom szakmai és tartalmi elfogadását.

Kérem, válasszon az alábbi lehetőségek közül:

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a MATE Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár szakdolgozat archívumába. A teljes szöveg kizárólag a Budai Campus számítógépeiről tekinthető meg.

A vízjellel ellátott pdf dokumentum szerkesztését nem, megtekintését engedélyezem. Tudomásul veszem, hogy a vízjel nélkül leadott dokumentum szerzői jogai sérülhetnek.

Dolgozatom titkosított. A titkosítás lejáratának dátuma: évhónap.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a MATE Entz Ferenc Könyvtár és Levéltár szakdolgozat archívumába. A vízjellel ellátott pdf dokumentum szerkesztését nem, **megtekintését a titkosítás határidejének lejártaát követően engedélyezem.** A teljes szöveg kizárólag a Budai Campus számítógépeiről tekinthető meg.

Tudomásul veszem, hogy a vízjel nélkül leadott dokumentum szerzői jogai sérülhetnek

Budapest, 2022. április 25.

.....
szerző aláírása